M. Tullii Ciceronis

ORATIONES

IN L. CATILINAM QUATTUOR.

Tekstas, žodynas ir komentaras.

Spaudai paruošė

M. DURYS.

A. PTAŠEKO KNYGYNAS KAUNE.

M. Tullii Ciceronis

ORATIONES

IN L. CATILINAM QUATTUOR.

M. Tullijaus Cicerono

KETURIOS KALBOS PRIEŠ KATILINĄ.

Tekstas, žodynas, komentaras ir žemėlapiai.

Spaudai paruošė

M. DURYS.

Antras pataisytas leidimas.

A. PTAŠEKO knygyno leidinys. Kaunas, Prezidento g. 6.

1937.

J. Kuznickio ir L. Beilio spaustuvė, Kaunas, Laisvės Alėja 15.

M. Tullijus Ciceronas.

KALBOS PRIEŠ KATILINĄ

PIRMOJI KALBA

(SENATE)

I. ĮŽANGA.

1 Quo usque tandem abutere, Catilina, patientia nostra? 1
quam diu etiam furor iste tuus nos eludet? quem ad finem sese
effrenata iactabit audacia? Nihilne te nocturnum praesidium
Palatii, nihil urbis vigiliae, nihil timor populi, nihil concursus
bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus lo-
cus, nihil horum ora vultusque moverunt? Patere tua consilia
non sentis? constrictam iam horum omnium scientia teneri
coniurationem tuam non vides? Quid proxima, quid superiore
nocte egeris, ubi fueris, quos convocaveris, quid consilii ce-
peris, quem nostrum ignorare arbitraris? O tempora! o mores! 2
Senatus haec intellegit, consul videt: hic tamen vivit. Vivit?
Immo vero etiam in senatum venit, fit publici consilii parti-
ceps, notat et designat oculis ad caedem unumquemque no-
strum: nos autem, fortes viri, satis facere rei publicae videmur,
si istius furorem ac tela vitemus. Ad mortem te, Catilina,
duci iussu consulis iam pridem oportebat, in te conferri pe-
stem, quam tu in nos machinaris. An vero vir amplissimus, 3
P. Scipio, pontifex maximus, Ti. Gracchum mediocriter labe-
factantem statum rei pnblicae privatus interfecit: Catilinam

orbem terrae caede atque incendiis vastare cupientem nos consules perferemus? Nam illa nimis antiqua praetereo, quod C. Servilius Ahala Spurium Mealium novis rebus studentem manu sua occidit. Fuit, fuit ista quondam in hac re publica virtus, ut viri fortes acrioribus suppliciis civem perniciosum quam acerbissimum hostem coërcerent. Habemus senatus consultum in te, Catilina, vehemens et grave; non deest rei publicae consilium neque auctoritas huius ordinis: nos, nos, dico aperte, consules desumus.

4 Decrevit quondam senatus, ut L. Opimius consul videret, 2
ne quid res publica detrimenti caperet: nox nulla intercessit — interfectus est propter quasdam seditionum suspiciones C. Gracchus, clarissimo patre, avo, maioribus; occisus est cum liberis M. Fulvius consularis. Simili senatus consulto C. Mario et L. Valerio consulibus est permissa res publica: num unum diem postea L. Saturninum tribunum plebis et C. Servilium praetorem mors ac rei publicae poena remorata est? At nos vicesimum iam diem patimur hebescere aciem horum auctoritatis. Habemus enim huiusce modi senatus consultum, verum inclusum in tabulis tamquam in vagina reconditum, quo ex senatus consulto confestim te interfectum esse, Catilina, convenit. Vivis, et vivis non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam. Cupio, patres conscripti, me esse clementem, cupio in tantis rei publicae periculis me non dissolutum videri:
5 sed iam me ipse inertiae nequitiaeque condemno. Castra sunt in Italia contra populum Romanum in Etruriae faucibus collocata, crescit in dies singulos hostium numerus; eorum autem castrorum imperatorem ducemque hostium intra moenia atque adeo in senatu videtis intestinam aliquam cotidie perniciem rei publicae molientem. Si te iam, Catilina, comprehendi, si interfici iussero, credo, erit verendum mihi, ne non potius hoc omnes boni serius a me quam quisquam crudelius

factum esse dicat. Verum ego hoc, quod iam pridem factum
esse oportuit, certa de causa nondum adducor ut faciam. Tum
denique interficiere, cum iam nemo tam improbus, tam per-
ditus, tam tui similis inveniri poterit, qui id non iure factum
esse fateatur. Quam diu quisquam erit, qui te defendere au- 6
deat, vives, sed vives ita, ut nunc vivis, multis meis et firmis
praesidiis obsessus, ne commovere te contra rem publicam
possis. Multorum te etiam oculi et aures non sentientem, sic
ut adhuc fecerunt, speculabuntur atque custodient.

II. Tema.

3 At enim quid est, Catilina, quod iam amplius exspectes,
si neque nox tenebris obscurare coetus nefarios nec privata
domus parietibus continere voces coniurationis tuae potest, si
illustrantur, si erumpunt omnia? — Muta iam istam mentem,
mihi crede, obliviscere caedis atque incendiorum. Teneris
undique; luce sunt clariora nobis tua consilia omnia, quae
am mecum licet recognoscas. Meministine me a. d. XII Kal. 7
Novembres dicere in senatu fore in armis certo die, qui dies
futurus esset a. d. VI Kal. Novembres, C. Manlium, audaciae
setellitem atque administrum tuae? Num me fefellit, Catilina,
non modo res tanta, tam atrox tamque incredibilis, verum,
id quod multo magis est admirandum, dies? Dixi ego idem
in senatu caedem te optimatium contulisse in a. d. V Kal.
Novembres, tum cum multi principes civitatis Roma non tam
sui conservandi quam tuorum consiliorum reprimendorum causa
profugerunt. Num infitiari potes te illo ipso die meis prae-
sidiis, mea diligentia circumclusum commovere te contra rem
publicam non potuisse, cum tu discessu ceterorum nostra
tamen, qui remansissemus, caede te contentum esse dicebas?
Quid? cum te Praeneste Kal. ipsis Novembribus occupaturum
nocturno impetu esse confideres, sensistine illam coloniam meo 8
iussu meis praesidiis, custodiis, vigiliis esse munitam? Nihil

agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod non ego non modo au-
diam, sed etiam videam planeque sentiam.

Recognosce tandem mecum noctem illam superiorem: iam 4
intelleges multo me vigilare acrius ad salutem quam te ad perni-
ciem rei publicae. Dico te priore nocte venisse inter falcarios —
non agam obscure — in M. Laecae domum; convenisse eodem
complures eiusdem amentiae scelerisque socios. Num negare
audes? — Quid taces? Convincam, si negas; video enim esse
9 hic in senatu quosdam, qui tecum una fuerunt. O di immorta-
les! ubinam gentium sumus? quam rem publicam habemus? in
qua urbe vivimus? Hic, hic sunt in nostro numero, patres con-
scripti, in hoc orbis terrae sanctissimo gravissimoque consilio,
qui de nostrum omnium interitu, qui de huius urbis
atque adeo de orbis terrarum exitio cogitent. Hos
ego video consul et de re publica sententiam rogo et,
quos iam dudum ferro trucidari oportebat, eos nondum voce
vulnero. Fuisti igitur apud Laecam illa nocte, Catilina; dis-
tribuisti partes Italiae; statuisti, quo quemque proficisci pla-
ceret; delegisti, quos Romae relinqueres, quos tecum educe-
res; discripsisti urbis partes ad incendia; confirmasti te ipsum
iam esse exiturum, dixisti paulum tibi esse etiam nunc mo-
rae, quod ego viverem: reperti sunt duo equites Romani,
qui te ista cura liberarent et sese illa ipsa nocte paulo ante
lucem me in meo lectulo interfecturos esse pollicerentur.
10 Haec ego omnia vixdum etiam coetu vestro dimisso comperi;
domum meam maioribus praesidiis munivi atque firmavi; ex-
clusi eos, quos tu ad me salutatum miseras, cum illi ipsi
venissent, quos ego iam multis ac summis viris ad me id
temporis venturos esse praedixeram.

Quae cum ita sint, Catilina, perge quo coepisti, egredere 5
aliquando ex urbe; patent portae: proficiscere. Nimium diu
te imperatorem tua illa Manliana castra desiderant. Educ te-

cum etiam omnes tuos; si minus, quam plurimos; purga urbem.
Magno me metu liberabis, dummodo inter me atque te mu-
rus intersit. Nobiscum versari iam diutius non potes: non fe-
ram, non patiar, non sinam. Magna dis immortalibus habenda 11
est atque huic ipsi Iovi Statori, antiquissimo custodi huius
urbis, gratia, quod hanc tam taetram, tam horribilem tamque
infestam rei publicae pestem totiens iam effugimus. Non est
saepius in uno homine summa salus periclitanda rei publicae.
Quam diu mihi consuli designato, Catilina, insidiatus es, non
publico me praesidio, sed privata diligentia defendi. Cum pro-
ximis comitiis consularibus me consulem in campo et compe-
titores tuos interficere voluisti, compressi conatus tuos nefa-
rios amicorum praesidio et copiis nullo tumultu publice con-
citato; denique, quotienscumque me petisti, per me tibi obstiti,
quamquam videbam perniciem meam cum magna calamitate
rei publicae esse coniunctam. Nunc iam aperte rem publicam 12
universam petis; templa deorum immortalium, tecta urbis,
vitam omnium civium, Italiam totam ad exitium ac vastita-
tem vocas. Quare, quoniam id, quod est primum et quod huius
imperii disciplinaeque maiorum proprium est, facere nondum
audeo, faciam id, quod est ad severitatem lenius et ad com-
munem salutem utilius. Nam si te interfici iussero, residebit
in re publica reliqua coniuratorum manus; sin tu, quod te
iam dudum hortor, exieris, exhaurietur ex urbe magna et
perniciosa sentina rei publicae. Quid est, Catilina? num du- 13
bitas id me imperante facere, quod iam tua sponte faciebas?
Exire ex urbe iubet consul hostem. Interrogas me, num in
exsilium? Non iubeo, sed si me consulis, suadeo.

6 Quid est enim, Catilina, quod te iam in hac urbe delectare possit? in qua nemo est extra istam coniurationem perditorum hominum, qui te non metuat, nemo, qui non oderit. Quae nota domesticae turpitudinis non inusta vitae tuae est?

Quod privatarum rerum dedecus non haeret in fama? Quae
libido ab oculis, quod facinus a manibus unquam tuis, quod
flagitium a toto corpore afuit? Cui tu adulescentulo, quem
corruptelarum illecebris irretisses, non aut ad audaciam fer-
14 rum aut ad libidinem facem praetulisti? Quid vero? nuper
cum morte superioris uxoris novis nuptiis domum vacuefecis-
ses, nonne etiam alio incredibili scelere hoc scelus cumulasti?
Quod ego praetermitto et facile patior sileri, ne in hac civi-
tate tanti facinoris immanitas aut exstitisse aut non vindicata
esse videatur. Praetermitto ruinas fortunarum tuarum, quas
omnes impendere tibi proximis Idibus senties: ad illa venio,
quae non ad privatam ignominiam vitiorum tuorum, non ad
domesticam tuam difficultatem ac turpitudinem, sed ad sum-
mam rem publicam atque ad omnium nostrum vitam salutemque
15 pertinent. Potestne tibi haec lux, Catilina, aut huius caeli
spiritus esse iucundus, cum scias horum esse neminem, qui ne-
sciat te pridie Kalendas Ianuarias Lepido et Tullo consulibus
stetisse in comitio cum telo? manum consulum et principum
civitatis interficiendorum causa paravisse? sceleri ac furori
tuo non mentem aliquam aut timorem tuum, sed fortunam po-
puli Romani obstitisse? Ac iam illa omitto — neque enim sunt
aut obscura aut non multa commissa—: quotiens tu me de-
signatum, quotiens vero consulem interficere conatus es! quot ego
tuas petitiones ita coniectas, ut vitari posse non viderentur,
parva quadam declinatione et, ut aiunt, corpore effugi! Nihil
agis, nihil assequeris, neque tamen conari ac velle desistis.
16 Quotiens iam tibi extorta est ista sica de manibus! quotiens
excidit casu aliquo et elapsa est! tamen ea carere diem unum
non potes. Quae quidem quibus abs te initiata sacris ac devota
sit, nescio, quod eam necesse putas esse in consulis corpore
defigere.

Nunc vero quae tua est ista vita? Sic enim iam tecum 7
loquar, non ut odio permotus esse videar, quo debeo, sed ut

misericordia, quae tibi nulla debetur. Venisti paulo ante in senatum: quis te ex hac tanta frequentia, tot ex tuis amicis ac necessariis salutavit? Si hoc post hominum memoriam contigit nemini, vocis exspectas contumeliam, cum sis gravissimo iudicio taciturnitatis oppressus? Quid? quod adventu tuo ista subsellia vacuefacta sunt, quod omnes consulares, qui tibi persaepe ad caedem constituti fuerunt, simul atque assedisti, partem istam subselliorum nudam atque inanem reliquerunt, quo
tandem animo hoc tibi ferendum putas? Servi mehercule 17
mei si me isto pacto metuerent, ut te metuunt omnes cives tui, domum meam relinquendam putarem: tu tibi urbem non arbitraris? Et si me meis civibus iniuria suspectum tam graviter atque offensum viderem, carere me aspectu civium quam infestis omnium oculis conspici mallem: tu cum conscientia scelerum tuorum agnoscas odium omnium iustum et iam diu tibi debitum, dubitas, quorum mentes sensusque vulneras, eorum aspectum praesentiamque vitare? Si te parentes timerent atque odissent tui neque eos ulla ratione placare posses, ut opinor, ab eorum oculis aliquo concederes. Nunc te patria, quae communis est parens omnium nostrum, odit ac metuit et iam diu nihil te iudicat nisi de parricidio suo cogitare: huius tu neque auctoritatem verebere nec iudicium sequere nec vim pertimesces? Quae tecum, Catilina, sic agit et quo-
dam modo tacita loquitur: «Nullum iam aliquot annis facinus 18
«exstitit nisi per te, nullum flagitium sine te; tibi uni multorum civium neces, tibi vexatio direptioque sociorum impunita fuit ac libera; tu non solum ad neglegendas leges et quaestiones, verum etiam ad evertendas perfringendasque valuisti. Superiora illa, quamquam ferenda non fuerunt, tamen, ut potui, tuli: nunc vero me totam esse in metu propter unum te quidquid increpuerit, Catilinam timeri, nullum videri contra me consilium iniri posse, quod a tuo scelere

«abhorreat, non est ferendum. Quam ob rem discede atque
«hunc mihi timorem eripe si est verus — ne opprimar, sin
«falsus — ut tandem aliquando timere desinam.»

19 Haec si tecum ita, ut dixi, patria loquatur, nonne impe- 8
trare debeat, etiam si vim adhibere non possit? Quid, quod
tu ipse te in custodiam dedisti? quod vitandae suspicionis causa
ad M'. Lepidum te habitare velle dixisti? a quo non recep-
tus etiam ad me venire ausus es atque, ut domi meae te
asservarem, rogasti. Cum a me quoque id responsum tulisses,
me nullo modo posse eisdem parietibus tuto esse tecum, qui
magno in periculo essem, quod eisdem moenibus continere-
mur, ad Q. Metellum praetorem venisti; a quo repudiatus ad
sodalem tuum, virum optimum, M. Metellum, demigrasti, quem
tu videlicet et ad custodiendum te diligentissimum et ad suspi-
candum sagacissimum et ad vindicandum fortissimum fore pu-
tasti. Sed quam longe videtur a carcere atque a vinculis
abesse debere, qui se ipse iam dignum custodia iudicarit?
20 Quae cum ita sint, Catilina, dubitas, si emori aequo animo
non potes, abire in aliquas terras et vitam istam multis sup-
pliciis iustis debitisque ereptam fugae solitudinique mandare?

«Refer», inquis, «ad senatum»; id enim postulas et, si
hic ordo placere sibi decreverit te ire in exsilium, obtemperatu-
rum te esse dicis. — Non referam, id quod abhorret a meis
moribus, et tamen faciam, ut intellegas, quid hi de te sen-
tiant.—Egredere ex urbe, Catilina, libera rem publicam metu,
in exsilium, si hanc vocem exspectas, proficiscere. — Quid est
ecquid attendis, ecquid animadvertis horum silentium? Patiuntur,
tacent. Quid exspectas auctoritatem loquentium, quorum
21 voluntatem tacitorum perspicis? At si ho idem huic adulescenti
optimo, P. Sestio, si fortissimo viro, M. Marcello dixissem,
iam mihi consuli hoc ipso in templo senatus iure optimo vim
et manus intulisset. De te autem, Catilina, cum quiescunt,

probant; cum patiuntur, decernunt; cum tacent, clamant; neque
hi solum, quorum tibi auctoritas est videlicet cara, vita vilissima,
sed etiam illi equites Romani, honestissimi atque optimi
viri, ceterique fortissimi cives, qui circumstant senatum, quorum
tu et frequentiam videre et studia perspicere et voces paulo
ante exaudire potuisti. Quorum ego vix abs te iam diu manus
ac tela contineo, eosdem facile adducam, ut te haec, quae
vastare iam pridem studes, relinquentem usque ad portas
prosequantur.

9 Quamquam quid loquor? Te ut ulla res frangat? tu ut 22
unquam te corrigas? tu ut ullam fugam meditere? tu ut ex-
silium cogites? Utinam tibi istam mentem di immortales duint!
Etsi video, si mea voce perterritus ire in exsilium animum
induxeris, quanta tempestas invidiae nobis, si minus in prae-
sens tempus recenti memoria scelerum tuorum, at in posteri-
tatem impendeat. Sed est tanti, dummodo tua ista sit privata ca-
lamitas et a rei publicae periculis seiungatur. Sed tu ut vi-
tiis tuis commoveare, ut legum poenas pertimescas, ut tem-
poribus rei publicae cedas, non est postulandum. Neque enim
is es, Catilina, ut te aut pudor unquam a turpitudine aut
metus a periculo aut ratio a furore revocarit. Quam ob rem, 23
ut saepe iam dixi, proficiscere ac, si mihi inimico, ut prae-
dicas, tuo conflare vis invidiam, recta perge in exsilium: vix
feram sermones hominum, si id feceris; vix molem istius in-
vidiae, si in exsilium iussu consulis ieris, sustinebo. Sin autem
servire meae laudi et gloriae mavis, egredere cum importuna
sceleratorum manu, confer te ad Manlium, concita perditos
cives, secerne te a bonis, infer patriae bellum, exsulta impio
latrocinio, ut a me non eiectus ad alienos, sed invitatus ad
tuos esse videaris. Quamquam quid ego te invitem, a quo
iam sciam esse praemissos, qui tibi ad Forum Aurelium prae- 24
stolarentur armati? cui sciam pactam et constitutam cum

Manlio diem? a quo etiam aquilam illam argenteam, quam
tibi ac tuis omnibus confido perniciosam ac funestam futuram, cui domi tuae sacrarium scelerum constitutum fuit, sciam
esse praemissam? Tu ut illa carere diutius possis, quam venerari
ad caedem proficiscens solebas, a cuius altaribus saepe istam
25 impiam dexteram ad necem civium transtulisti? Ibis tandem 10
aliquando, quo te iam pridem tua ista cupiditas effrenata ac
furiosa rapiebat; neque enim tibi haec res affert dolorem, sed
quandam incredibilem voluptatem. Ad hanc te amentiam natura peperit, voluntas exercuit, fortuna servavit. Nunquam tu
non modo otium, sed ne bellum quidem nisi nefarium concupisti. Nactus es ex perditis atque ab omni non modo fortuna, verum etiam spe derelictis conflatam improborum ma-
26 num. Hic tu qua laetitia perfruere! quibus gaudiis exsultabis!
quanta in voluptate bacchabere, cum in tanto numero tuorum
neque audies virum bonum quemquam neque videbis! Habes,
ubi ostentes tuam illam praeclaram patientiam famis, frigoris,
inopiae rerum omnium, quibus te brevi tempore confectum
27 esse senties. Tantum profeci, cum te a consulatu reppuli
ut exsul potius temptare quam consul vexare rem publicam
posses, atque ut id, quod esset a te scelerate susceptum, latrocinium potius quam bellum nominaretur.

Nunc, ut a me, patres conscripti, quandam prope iustam 11
patriae querimoniam detester ac deprecer, percipite, quaeso,
diligenter, quae dicam, et ea penitus animis vestris mentibusque mandate. Etenim, si mecum patria, quae mihi vita
mea multo est carior, si cuncta Italia, si omnis res publica
sic loquatur: «M. Tulli, quid agis? Tune eum, quem esse
«hostem comperisti, quem ducem belli futurum vides, quem
«exspectari imperatorem in castris hostium sentis, auctorem
«sceleris, principem coniurationis, evocatorem servorum et
«civium perditorum, exire patiere, ut abs te non emissus ex

«urbe, sed immissus in urbem esse videatur? Nonne hunc
«in vincula duci, non ad mortem rapi, non summo supplicio
«mactari imperabis? Quid tandem te impedit? Mosne maio- 28
«rum? At persaepe etiam privati in hac re publica pernicio-
«sos cives morte multarunt. An leges, quae de civium Ro-
«manorum supplicio rogatae sunt? At nunquam in hac urbe,
«qui a re publica defecerunt, civium iura tenuerunt. An in-
«vidiam posteritatis times? Praeclaram vero populo Romano
«refers gratiam, qui te, hominem per te cognitum, nulla
«commendatione maiorum tam mature ad summum imperium
«per omnes honorum gradus extulit, si propter invidiae aut
«alicuius periculi metum salutem civium tuorum neglegis.
«Sed si quis est invidiae metus, non est vehementius seve- 29
«ritatis ac fortitudinis invidia quam inertiae ac nequitiae
«pertimescenda? An cum bello vastabitur Italia, vexabuntur
«urbes, tecta ardebunt, tum te non existimas invidiae incendio
«conflagraturum?»

12 His ego sanctissimis rei publicae vocibus et eorum ho-
minum, qui hoc idem sentiunt, mentibus pauca respondebo.
Ego si hoc optimum factu iudicarem, patres conscripti, Cati-
linam morte multari, unius usuram horae gladiatori isti ad
vivendum non dedissem. Etenim si summi viri et clarissimi
cives Saturnini et Gracchorum et Flacci et superiorum com-
plurium sanguine non modo se non contaminarunt, sed etiam
honestarunt, certe verendum non erat, ne quid hoc parri-
cida civium interfecto invidiae mihi in posteritatem redun-
daret. Quodsi ea mihi maxime impenderet, tamen hoc animo
fui semper, ut invidiam virtute partam gloriam, non in-
vidiam putarem. Quamquam nonnulli sunt in hoc ordine, 30
qui aut ea, quae imminent, non videant aut ea, quae vi-
dent, dissimulent. Qui spem Catilinae mollibus sententiis
aluerunt coniurationemque nascentem non credendo corro-

boraverunt: quorum auctoritate multi non solum improbi,
verum etiam imperiti, si in hunc animadvertissem, crudeliter
et regie factum esse dicerent. Nunc intellego, si iste,
quo intendit, in Manliana castra pervenerit, neminem tam
stultum fore, qui non videat coniurationem esse factam,
neminem tam improbum, qui non fateatur. Hoc autem
uno interfecto intellego hanc rei publicae pestem paulisper
reprimi, non in perpetuum comprimi posse. Quodsi sese eiecerit,
secumque suos eduxerit et eodem ceteros undique collectos
naufragos aggregarit, exstinguetur atque delebitur non modo
haec tam adulta rei publicae pestis, verum etiam stirps ac
31 semen malorum omnium. Etenim iam diu, paters conscripti, 13
in his periculis coniurationis insidiisque versamur, sed nescio
quo pacto omnium scelerum ac veteris furoris et audaciae
maturitas in nostri consulatus tempus erupit. Quodsi ex tanto
latrocinio iste unus tolletur, videbimur fortasse ad breve
quoddam tempus cura et metu esse relevati, periculum autem
residebit et erit inclusum penitus in venis atque in visceri-
bus rei publicae. Ut saepe homines aegri morbo gravi cum
aestu febrique iactaniur, si aquam gelidam biberunt, primo
relevari videntur, deinde multo gravius vehementiusque afflic-
tantur; sic hic morbus, qui est in re publica, relevatus istius
poena vehementius reliquis vivis ingravescet.

32 Quare secedant improbi, secernant se a bonis, unum in
locum congregentur, muro denique, id quod saepe iam dixi,
secernantur a nobis; desinant insidiari domi suae consuli, cir-
cumstare tribunal praetoris urbani, obsidere cum gladiis curiam,
malleolos et faces ad inflammandam urbem comparare; sit
denique inscriptum in fronte uniuscuiusque, quid de re pu-
blica sentiat. Polliceor hoc vobis, patres conscripti, tantam in
nobis consulibus fore diligentiam, tantam in vobis auctorita-
tem, tantam in equitibus Romanis virtutem, tantam in omnibus

bonis consensionem, ut Catilinae profectione omnia patefacta, illustrata, oppressa, vindicata esse videatis.

III. Pabaiga.

Hisce ominibus, Catilina, cum summa rei publicae salute, 33
cum tua peste ac pernicie cumque eorum exitio, qui se tecum omni scelere parricidioque iunxerunt, proficiscere ad impium bellum ac nefarium. Tu, Iuppiter, qui eisdem quibus haec urbs auspiciis a Romulo es constitutus, quem Statorem huius urbis atque imperii vere nominamus, hunc et huius socios a tuis ceterisque templis, a tectis urbis ac moenibus, a vita fortunisque civium omnium arcebis et homines bonorum inimicos, hostes patriae, latrones Italiae scelerum foedere inter se ac nefaria societate coniunctos aeternis suppliciis vivos mortuosque mactabis.

ANTROJI KALBA

(TAUTOS SUSIRINKIME)

I. Įžanga.

1 Tandem aliquando, Quirites, L. Catilinam, furentem audacia, 1
scelus anhelantem, pestem patriae nefarie molientem, vobis atque huic urbi ferro flammaque minitantem, ex urbe vel eiecimus vel emisimus vel ipsum egredientem verbis prosecuti sumus. Abiit, excessit, evasit, erupit. Nulla iam pernicies a monstro illo atque prodigio moenibus ipsis intra moenia comparabitur. Atque hunc quidem unum huius belli domestici ducem sine controversia vicimus. Non enim iam inter latera nostra sica illa versabitur; non in campo, non in foro, non in curia, non denique intra domesticos parietes pertimescemus. Loco

ille motus est, cum est ex urbe depulsus. Palam iam cum
hoste nullo impediente bellum geremus. Sine dubio perdidi-
mus hominem magnificeque vicimus, cum illum ex occultis
2 insidiis in apertum latrocinium coniecimus. Quod vero non
cruentum mucronem, ut voluit, extulit, quod vivis nobis
egressus est, quod ei ferrum e manibus extorsimus, quod
incolumes cives, quod stantem urbem reliquit, quanto tandem
illum maerore esse afflictum et profligatum putatis? Iacet
ille nunc prostratus, Quirites, et se perculsum atque abiectum
esse sentit et retorquet oculos profecto saepe ad hanc urbem,
quam e suis faucibus ereptam esse luget: quae quidem mihi
laetari videtur, quod tantam pestem evomuerit forasque pro-
iecerit.

II. Tema.

3 Ac si quis est talis, quales esse omnes oportebat, qui in 2
hoc ipso, in quo exsultat et triumphat oratio mea, me vehe-
menter accuset, quod tam capitalem hostem non comprehen-
derim potius quam emiserim, non est ista mea culpa, Quirites,
sed temporum. Interfectum esse L. Catilinam et gravissimo
supplicio affectum iam pridem oportebat, idque a me et mos
maiorum et huius imperii severitas et res publica postulabat.
Sed quam multos fuisse putatis, qui, quae ego deferrem, non
crederent! quam multos, qui etiam defenderent! quam multos,
qui propter stultitiam non putarent! quam multos, qui propter
improbitatem faverent! Ac si illo sublato depelli a vobis omne
periculum iudicarem, iam pridem ego L. Catilinam non modo
4 invidiae meae, verum etiam vitae periculo sustulissem. Sed cum
viderem, ne vobis quidem omnibus etiam tum re probata si illum,
ut erat meritus, morte multassem, fore ut eius socios invidia
oppressus persequi non possem, rem huc deduxi, ut tum palam
pugnare possetis, cum hostem aperte videretis. Quem quidem

ego hostem, Quirites, quam vehementer foris esse timendum
putem, licet hinc intellegatis, quod etiam illud moleste fero,
quod ex urbe parum comitatus exierit. Utinam ille omnes secum
suas copias eduxisset! Tongilium mihi eduxit, Publicium et
Minucium, quorum aes alienum contractum in popina nullum
rei publicae motum afferre poterat; reliquit quos viros! quanto
3 aere alieno! quam valentes! quam nobiles! Itaque ego illum 5
exercitum prae Gallicanis legionibus et hoc dilectu, quem in
agro Piceno et Gallico Q. Metellus habuit, et prae his copiis,
quae a nobis cotidie comparantur, magno opere contemno
collectum ex senibus desperatis, ex agresti luxuria, ex rusticis
decoctoribus, ex eis, qui vadimonia deserere quam illum exer-
citum maluerunt; quibus ego non modo si aciem exercitus nostri,
verum etiam si edictum praetoris ostendero, concident. Hos, quos
video volitare in foro, quos stare ad curiam, quos etiam in sena-
tum venire, qui nitent unguentis, qui fulgent purpura, mallem
secum suos milites eduxisset: qui si hic permanent, mementote
non tam exercitum illum esse nobis quam hos, qui exercitum
deseruerunt, pertimescendos. Atque hoc etiam sunt timendi
magis, quod, quid cogitent, me scire sentiunt neque tamen
permoventur. Video, cui sit Apulia attributa, quis habeat 6
Etruriam, quis agrum Picenum, quis Gallicum, quis sibi has
urbanas insidias caedis atque incendiorum depoposcerit. Omnia
superioris noctis consilia ad me perlata esse sentiunt. Pate-
feci in senatu hesterno die. Catilina ipse pertimuit, profugit:
hi quid exspectant? Ne illi vehementer errant, si illam meam
pristinam lenitatem perpetuam sperant futuram.

4 Quod exspectavi, iam sum assecutus, ut vos omnes fac-
tam esse aperte coniurationem contra rem publicam videretis;
nisi vero si quis est, qui Catilinae similes cum Catilina sen-
tire non putet. Non est iam lenitati locus; severitatem res
ipsa flagitat. Unum etiam nunc concedam: exeant, profici-

2*)

scantur, ne patiantur desiderio sui Catilinam miserum tabe-
scere. Demonstrabo iter: Aurelia via profectus est; si acce-
lerare volent, ad vesperam consequentur.

7 O fortunatam rem publicam, si quidem hanc sentinam
urbis eiecerit! Uno mehercule Catilina exhausto relevata mihi
et recreata res publica videtur. Quid enim mali aut sceleris
fingi aut cogitari potest, quod non ille conceperit! Quis tota
Italia veneficus, quis gladiator, quis latro, quis sicarius, quis
parricida, quis testamentorum subiector, quis circumscriptor,
quis ganeo, quis nepos, quis adulter, quae mulier infamis,
quis corruptor iuventutis, quis corruptus, quis perditus in-
veniri potest, qui se cum Catilina non familiarissime vixisse
fateatur? Quae caedes per hosce annos sine illo facta est?
8 Iam vero quae tanta unquam in ullo homine iuventutis ille-
cebra fuit, quanta in illo? qui alios ipse amabat turpissime,
aliorum amori flagitiosissime serviebat, aliis fructum libidinum,
aliis mortem parentum non modo impellendo, verum etiam
adiuvando pollicebatur. Nunc vero quam subito non solum
ex urbe, verum etiam ex agris ingentem numerum perdito-
rum hominum collegerat! Nemo non modo Romae, sed
ullo quidem in angulo totius Italiae oppressus aere alieno
fuit, quem non ad hoc incredibile sceleris foedus asciverit.
9 Atque ut eius diversa studia in dissimili ratione perspicere
possitis, nemo est in ludo gladiatorio paulo ad facinus audacior
qui se non intimum Catilinae, nemo in scaena levior et ne-
quior, qui se non eiusdem prope sodalem fuisse commemoret.
Atque idem tamen scelerum exercitatione assuefactus frigore
et fame et siti et vigiliis perferendis fortis ab istis praedi-
cabatur, cum industriae subsidia atque instrumenta virtutis
in libidine audaciaque consumeret.

10 Hunc vero si secuti erunt sui comites, si ex urbe exie-
rint desperatorum hominum flagitiosi greges, o nos beatos, o

rem publicam fortunatam, o praeclaram laudem consulatus mei! Non enim iam sunt mediocres hominum libidines, non humanae et tolerandae audaciae: nihil cogitant nisi caedes, nisi, incendia, nisi rapinas. Patrimonia sua profuderunt, fortunas suas obligaverunt; res eos iam pridem, fides nuper deficere coepit: eadem temen illa, quae erat in abundantia, libido permanet. Quodsi in vino et alea comissationes solum et scorta quaererent, essent illi quidem desperandi, sed tamen essent ferendi; hoc vero quis ferre possit, inertes homines fortissimis viris insidiari, stultissimos prudentissimis, ebrios sobriis, dormientes vigilantibus? Qui mihi accubantes in conviviis, complexi mulieres impudicas, vino languidi, conferti cibo, sertis redimiti, unguentis obliti, debilitati stupris eructant sermonibus suis caedem bonorum atque urbis incendia. Quibus 11
ego confido impendere fatum aliquod et poenam iam diu improbitati, nequitiae, sceleri, libidini debitam aut instare iam plane aut certe appropinquare. Quos si meus consulatus, quoniam sanare non potest, sustulerit, non breve nescio quod tempus, sed multa saecula propagarit rei publicae. Nulla enim est natio, quam pertimescamus, nullus rex, qui bellum populo Romano facere possit; omnia sunt externa unius virtute terra marique pacata: domesticum bellum manet, intus insidiae sunt, intus inclusum periculum est, intus est hostis; cum luxuria nobis, cum amentia, cum scelere certandum est. Huic ego me bello ducem profiteor, Quirites; suscipio inimicitias hominum perditorum. Quae sanari poterunt, quacumque ratione sanabo; quae resecanda erunt, non patiar ad perniciem civitatis manere. Proinde aut exeant aut quiescant aut, si et in urbe et in eadem mente permanent, ea, quae merentur, exspectent.

At etiam sunt, qui dicant, Quirites, a me eiectum in ex- 12
silium esse Catilinam. Quod ego si verbo assequi possem,

istos ipsos eicerem, qui haec loquuntur. Homo enim videlicet timidus aut etiam permodestus vocem consulis ferre non potuit; simul atque ire in exsilium iussus est, paruit Quid? ut hesterno die cum domi meae paene interfectus essem, senatum in aedem Iovis Statoris vocavi, rem omnem ad patres conscriptos detuli; quo cum Catilina venisset, quis eum senator appellavit? quis salutavit? quis denique ita aspexit ut perditum civem ac non potius ut importunissimum hostem? Quin etiam principes eius ordinis partem illam subselliorum, ad quam ille accesserat, nudam
13 atque inanem reliquerunt. Hic ego vehemens ille consul, qui verbo cives in exsilium eicio, quaesivi a Catilina, in nocturno conventu apud M. Laecam fuisset necne. Cum ille homo audacissimus conscientia convictus primo reticuisset, patefeci cetera; quid ea nocte egisset, quid in proximam constituisset, quem ad modum esset ei ratio totius belli descripta, edocui. Cum haesitaret, cum teneretur, quaesivi, quid dubitaret proficisci eo, quo iam pridem pararet, cum arma, cum secures, cum fasces, cum tubas, cum signa militaria, cum aquilam illam argenteam, cui ille etiam sacrarium scelerum domi suae fecerat, scirem esse praemissam.
14 In exsilium eiciebam, quem iam ingressum esse in bellum videbam? Etenim, credo, Manlius iste centurio, qui in agro Faesulano castra posuit, bellum populo Romano suo nomine indixit, et illa castra nunc non Catilinam ducem exspectant, et ille eiectus in exsilium se Massiliam, ut aiunt, non in haec castra confert.

O condicionem miseram non modo administrandae, verum etiam conservandae rei publicae! Nunc si L. Catilina consiliis, laboribus, periculis meis circumclusus ac debilitatus subito pertimuerit, sententiam mutaverit, deseruerit suos, consilium belli faciendi abiecerit et ex hoc cursu sceleris ac belli iter ad fugam atque exsilium converterit, non ille a me spoliatus armis audaciae, non obstupefactus ac perterritus mea diligentia, non de spe conatuque depulsus, sed indemnatus innocens

in exsilium eiectus a consule vi et minis esse dicetur; et erunt,
qui illum, si hoc fecerit, non improbum, sed miserum, me non
diligentissimum consulem, sed crudelissimum tyrannum existi-
mari velint. Est mihi tanti, Quirites, huius invidiae falsae 15
atque iniquae tempestatem subire, dummodo a vobis huius
horribilis belli ac nefarii periculum depellatur. Dicatur sane
eiectus esse a me, dummodo eat in exsilium. Sed, mihi cre-
dite, non est iturus. Nunquam ego ab dis immortalibus optabo,
Quirites, invidiae meae levandae causa, ut L. Catilinam du-
cere exercitum hostium atque in armis volitare audiatis, sed
triduo tamen audietis; multoque magis illud timeo, ne mihi sit
invidiosum aliquando, quod illum emiserim potius quam quod
eiecerim. Sed cum sint homines, qui illum, cum profectus sit,
eiectum esse dicant, eidem, si interfectus esset, quid dice-
rent? Quamquam isti, qui Catilinam Massiliam ire dictitant, 16
non tam hoc queruntur quam verentur. Nemo est istorum
tam misericors, qui illum non ad Manlium quam ad Massi-
lienses ire malit. Ille autem, si mehercule hoc, quod agit,
nunquam antea cogitasset, tamen latrocinantem se interfici mallet
quam exsulem vivere. Nunc vero, cum ei nihil adhuc praeter ipsius
voluntatem cogitationemque acciderit, nisi quod vivis nobis Roma
profectus est, optemus potius, ut eat in exsilium, quam queramur.

8 Sed cur tam diu de uno hoste loquimur et de eo hoste, 17
qui iam fatetur se esse hostem, et quem, quia, quod semper volui,
murus interest, non timeo: de his, qui dissimulant, qui Romae
remanent, qui nobiscum sunt, nihil dicimus? Quos quidem ego, si
ullo modo fieri possit, non tam ulcisci studeo quam sanare sibi
ipsos, placare rei publicae, neque, id quare fieri non possit, si me
audire volent, intellego. Exponam enim vobis, Quirites, ex quibus
generibus hominum istae copiae comparentur; deinde singulis
medicinam consilii atque orationis meae, si quam potero,
afferam.

18 Unum genus est eorum, qui magno in aere alieno maiores etiem possessiones habent, quarum amore adducti dissolvi nullo modo possunt. Horum hominum species est honestissima — sunt enim locupletes —, voluntas vero et causa impudentissima. Tu agris, tu aedificiis, tu argento, tu familia, tu rebus omnibus ornatus et copiosus sis, et dubites de possessione detrahere, acquirere ad fidem? Quid enim exspectas? bellum? Quid ergo? in vastatione omnium tuas possessiones sacrosanctas futuras putas? An tabulas novas? Errant, qui istas a Catilina exspectant: meo beneficio tabulae novae proferentur, verum auctionariae; neque enim isti, qui possessiones habent, alia ratione ulla salvi esse possunt. Quod si maturius facere voluissent neque, id quod stultissimum est, certare cum usuris fructibus praediorum, et locupletioribus his et melioribus civibus uteremur. Sed hosce homines minime puto pertimescendos, quod aut deduci de sententia possunt aut, si permanebunt, magis mihi videntur vota facturi contra rem publicam quam arma laturi.

19 Alterum genus est eorum, qui, quamquam premuntur aere alieno, dominationem tamen exspectant, rerum potiri volunt, honores, quos quieta re publica desperant, perturbata se consequi posse arbitrantur. Quibus hoc praecipiendum videtur — unum scilicet et idem quod reliquis omnibus —, ut desperent id, quod conantur, se consequi posse: primum omnium me ipsum vigilare, adesse, providere rei publicae; deinde magnos animos esse in bonis viris, magnam concordiam, magnas praeterea militum copias; deos denique immortales huic invicto populo, clarissimo imperio, pulcherrimae urbi contra tantam vim sceleris praesentes auxilium esse laturos. Quodsi iam sint id, quod summo furore cupiunt, adepti, num illi in cinere urbis et in sanguine civium, quae mente conscelerata ac nefaria concupiverunt consules se aut dictatores aut etiam reges sperant futuros? Non

vident id se cupere, quod si adepti sint, fugitivo alicui aut
gladiatori sit concedi necesse?

Tertium genus est aetate iam affectum, sed tamen exer- 20
citatione robustum, quo ex genere est ipse Manlius, cui nunc
Catilina succedit. Hi sunt homines ex eis coloniis, quas Sulla
constituit: quas ego universas civium esse optimorum et for-
tissimorum virorum sentio, sed tamen hi sunt coloni, qui se in
insperatis ac repentinis pecuniis sumptuosius insolentiusque iac-
tarunt. Hi dum aedificant tamquam beati, dum praediis lectis,
familiis magnis, conviviis apparatis delectantur, in tantum aes
alienum inciderunt, ut, si salvi esse velint, Sulla sit eis ab
inferis excitandus. Qui etiam nonnullos agrestes homines te-
nues atque egentes in eandem illam spem rapinarum veterum
impulerunt. Quos ego utrosque in eodem genere praedatorum
direptorumque pono, sed eos hoc moneo: desinant furere ac
proscriptiones et dictaturas cogitare. Tantus enim illorum
temporum dolor inustus est civitati, ut iam ista non modo
homines, sed ne pecudes quidem mihi passurae esse videantur.

Quartum genus est sane varium et mixtum et turbulen- 21
tum, qui iam pridem premuntur, qui nunquam emergunt, qui
partim inertia, partim male gerendo negotio, partim etiam
sumptibus in vetere aere alieno vacillant, qui vadimoniis, iu-
diciis, proscriptione bonorum defatigati, permulti et ex urbe
et ex agris se in illa castra conferre dicuntur. Hosce ego
non tam milites acres quam infitiatores lentos esse arbitror.
Qui homines quam primum, si stare non possunt, corruant,
sed ita, ut non modo civitas, sed ne vicini quidem proximi
sentiant. Nam illud non intellego, quam ob rem, si vivere
honeste non possunt, perire turpiter velint, aut cur minore
dolore perituros se cum multis, quam si soli pereant, arbitrentur.

Quintum genus est parricidarum, sicariorum, denique om- 22
nium facinorosorum; quos ego a Catilina non revoco: nam

neque ab eo divelli possunt et pereant sane in latrocinio,
quoniam sunt ita multi, ut eos carcer capere non possit.

Postremum autem genus est non solum numero, verum
etiam genere ipso atque vita, quod proprium Catilinae est, de
eius dilectu, immo vero de complexu eius ac sinu, quos pexo
capillo nitidos aut imberbes aut bene barbatos videtis, manica-
tis et talaribus tunicis, velis amictos, non togis; quorum om-
nis industria vitae et vigilandi labor in antelucanis cenis ex-
23 promitur. In his gregibus omnes aleatores, omnes adulteri, omes
impuri impudicique versantur. Hi pueri tam lepidi ac deli-
cati non solum amare et amari neque saltare et cantare, sed
etiam sicas vibrare et spargere venena didicerunt; qui nisi
exeunt, nisi pereunt, etiam si Catilina perierit, scitote hoc
in re publica seminarium Catilinarum futurum. Verum tamen
quid sibi isti miseri volunt? Num suas secum mulierculas
sunt in castra ducturi? Quem ad modum autem illis carere
poterunt, his praesertim iam noctibus? Quo autem pacto illi
Appenninum atque illas pruinas ac nives perferent? nisi idcirco
se facilius hiemem toleraturos putant, quod nudi in conviviis
saltare didicerunt.

24 O bellum magno opere pertimescendum, cum hanc sit ha- 11
biturus Catilina scortorum cohortem praetoriam! Instruite nunc,
Quirites, contra has tam praeclaras Catilinae copias vestra
praesidia vestrosque exercitus: et pirmum gladiatori illi con-
fecto et saucio consules imperatoresque vestros opponite; deinde
contra illam naufragorum eiectam ac debilitatam manum flo-
rem totius Italiae ac robur educite. Iam vero urbes coloniarum
ac municipiorum respondebunt Catilinae tumulis silvestribus.
Neque ego ceteras copias, ornamenta, praesidia vestra cum
25 illius latronis inopia atque egestate conferre debeo. Sed si
omissis his rebus, quibus nos suppeditamur, eget ille, senatu,
equitibus, populo Romano, urbe, aerario, vectigalibus, cuncta Italia,

provinciis omnibus, exteris nationibus, si his rebus omissis causas ipsas, quae inter se confligunt, contendere velimus, ex eo ipso, quam valde illi iaceant, intellegere possumus. Ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia; hinc pudicitia, illinc stuprum; hinc fides, illinc fraudatio; hinc pietas, illinc scelus; hinc constantia, illinc furor; hinc honestas, illinc turpiduto; hinc continentia, illinc libido; hinc denique aequitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes certant cum iniquitate, luxuria, ignavia, temeritate, cum vitiis omnibus; postremo copia cum egestate, bona ratio cum perdita, mens sana cum amentia, bona denique spes cum omnium rerum desperatione confligit. In eius modi certamine ac proelio nonne, si hominum studia deficiant, di ipsi immortales cogant ab his praeclarissimis virtutibus tot et tanta vitia superari?

12 Quae cum ita sint, Quirites, vos, quem ad modum iam 26
antea dixi, vestra tecta vigiliis custodiisque defendite; mihi, ut huic urbi sine vestro motu ac sine ullo tumultu satis esset praesidii, consultum atque provisum est. Coloni omnes municipesque vestri certiores a me facti de hac nocturna excursione Catilinae facile urbes suas finesque defendent; gladiatores, quam sibi ille manum certissimam fore putavit — quamquam animo meliore sunt quam pars patriciorum—, potestate tamen nostra continebuntur. Q. Metellus, quem ego hoc prospiciens in agrum Gallicum Picenumque praemisi, aut opprimet hominem aut omnes eius motus conatusque prohibebit. Reliquis autem de rebus constituendis, maturandis, agendis iam ad senatum referemus, quem vocari videtis.

III. Pabaiga.

Nunc illos, qui in urbe remanserunt atque adeo qui contra 27
urbis salutem omniumque vestrum in urbe a Catilina relicti

sunt, quamquam sunt hostes, tamen, quia nati sunt cives, mo-
nitos etiam atque etiam volo. Mea lenitas adhuc si cui solutior
visa est, hoc exspectavit, ut id, quod latebat, erumperet.
Quod reliquum est, iam non possum oblivisci meam hanc esse
patriam, me horum esse consulem, mihi aut cum his viven-
dum aut pro his esse moriendum. Nullus est portis custos,
nullus insidiator viae: si qui exire volunt, conivere possum;
qui vero se in urbe commoverit, cuius ego non modo factum,
sed inceptum ullum conatumve contra patriam deprehendero,
sentiet in hac urbe esse consules vigilantes, esse egregios
magistratus, esse fortem senatum, esse arma, esse carcerem,
quem vindicem nefariorum ac manifestorum scelerum maiores
nostri esse voluerunt.

28 Atque haec omnia sic agentur, Quirites, ut maximae res 1
minimo motu, pericula summa nullo tumultu, bellum intesti-
num ac domesticum post hominum memoriam crudelissimum
et maximum me uno togato duce et imperatore sedetur. Quod
ego sic administrabo, Quirites, ut, si ullo modo fieri poterit,
ne improbus quidem quisquam in hac urbe poenam sui sce-
leris sufferat. Sed si vis manifestae audaciae, si impendens
patriae periculum me necessario de hac animi lenitate dedu-
xerit, illud profecto perficiam, quod in tanto et tam insi-
dioso bello vix optandum videtur, ut neque bonus quisquam
29 intereat paucorumque poena vos omnes salvi esse possitis. Quae
quidem ego neque mea prudentia neque humanis consiliis fre-
tus polliceor vobis, Quirites, sed multis et non dubiis deo-
rum immortalium significationibus, quibus ego ducibus in hanc
spem sententiamque sum ingressus; qui iam non procul, ut
quondam solebant, ab externo hoste atque longinquo, sed hic
praesentes suo numine atque auxilia sua templa atque urbis
tecta defendunt. Quos vos, Quirites, precari, venerari, implo-
rare debetis, ut, quam urbem pulcherrimam florentissimam

potentissimamque esse voluerunt, hanc omnibus hostium copiis terra marique superatis a perditissimorum civium nefario scelere defendant.

TREČIOJI KALBA

(TAUTOS SUSIRINKIME)

I. Įžanga.

1 Rem publicam, Quirites, vitamque omnium vestrum, bona, 1
fortunas, coniuges liberosque vestros atque hoc domicilium
clarissimi imperii, fortunatissimam pulcherrimamque urbem,
hodierno die deorum immortalium summo erga vos amore,
laboribus, consiliis, periculis meis e flamma atque ferro ac
paene ex faucibus fati ereptam et vobis conservatam ac re-
stitutam videtis. Et si non minus nobis iucundi atque illustres 2
sunt ei dies, quibus conservamur, quam illi, quibus nascimur,
quod salutis certa laetitia est, nascendi incerta condicio et
quod sine sensu nascimur, cum voluptate servamur: profecto,
quoniam illum, qui hanc urbem condidit, ad deos immortales
benevolentia famaque sustulimus, esse apud vos posterosque
vestros in honore debebit is, qui eandem hanc urbem condi-
tam amplificatamque servavit. Nam toti urbi, templis, delu-
bris, tectis ac moenibus subiectos prope iam ignes circumda-
tosque restinximus eidemque gladios in rem publicam destric-
tos rettudimus mucronesque eorum a iugulis vestris deiecimus.
Quae quoniam in senatu illustrata, patefacta, comperta sunt 3
per me, vobis iam exponam breviter, Quirites, ut, et quanta
et quam manifesta et qua ratione investigata et comprehensa
sint, vos, qui et ignoratis et exspectatis, scire possitis.

II. Tema.

Principio ut Catilina paucis ante diebus erupit ex urbe, cum sceleris sui socios, huiusce nefarii belli acerrimos duces,

Romae reliquisset, semper vigilavi et providi, Quirites, quem
ad modum in tantis et tam absconditis insidiis salvi esse pos-
semus. Nam tum, cum ex urbe Catilinam eiciebam — non 2
enim iam vereor huius verbi invidiam, cum illa magis sit ti-
menda, quod vivus exierit —, sed tum, cum illum extermi-
nari volebam, aut reliquam coniuratorum manum simul exi-
turam aut eos, qui restitissent, infirmos sine illo ac debiles
4 fore putabam. Atque ego ut vidi, quos maximo furore et sce-
lere esse inflammatos sciebam, eos nobiscum esse et Romae
remansisse, in eo omnes dies noctesque consumpsi, ut, quid
agerent, quid molirentur, sentirem ac viderem, ut, quoniam
auribus vestris propter incredibilem magnitudinem sceleris
minorem fidem faceret oratio mea, rem ita comprehenderem,
ut tum demum animis saluti vestrae provideretis, cum oculis
maleficium ipsum videretis. Itaque, ut comperi legatos Allo-
brogum belli Transalpini et tumultus Gallici excitandi causa
a P. Lentulo esse sollicitatos eosque in Galliam ad suos cives
cum litteris mandatisque eodemque itinere ad Catilinam esse
missos, comitemque eis adiunctum esse T. Volturcium, atque
huic esse ad Catilinam datas litteras, facultatem mihi obla-
tam putavi, ut, quod erat difficillimum quodque ego semper
optabam ab dis immortalibus, tota res non solum a me, sed
5 etiam a senatu et a vobis manifesto deprehenderetur. Itaque
hesterno die L. Flaccum et C. Pomptinum praetores, fortis-
simos atque amantissimos rei publicae viros, ad me vocavi,
rem exposui, quid fieri placeret, ostendi. Illi autem, qui omnia
de re publica praeclara atque egregia sentirent, sine recusa-
tione ac sine ulla mora negotium susceperunt et, cum adve-
sperasceret, occulte ad pontem Mulvium pervenerunt atque ibi
in proximis villis ita bipertito fuerunt, ut Tiberis inter eos
et pons interesset. Eodem autem et ipsi sine cuiusquam su-
spicione multos fortes viros eduxerant, et ego ex praefectura

Reatina complures delectos adulescentes, quorum opera utor
assidue in rei publicae praesidio, cum gladiis miseram. Inte- 6
rim tertia fere vigilia exacta cum iam pontem Mulvium magno
comitatu legati Allobrogum ingredi inciperent unaque Volturcius,
fit in eos impetus. Educuntur et ab illis gladii et a nostris.
3 Res praetoribus erat nota solis, ignorabatur a ceteris. Tum
interventu Pomptini atque Flacci pugna, quae erat commissa,
sedatur; litterae quaecumque erant in eo comitatu, integris
singnis praetoribus traduntur; ipsi comprehensi ad me, cum
iam dilucesceret, deducuntur. Atque horum omnium scelerum
improbissimum machinatorem, Cimbrum Gabinium, statim ad
me nihildum suspicantem vocavi; deinde item arcessitus est
L. Statilius et post eum C. Cethegus; tardissime autem
Lentulus venit, credo quod in litteris dandis praeter consue-
tudinem proxima nocte vigilarat. Cum summis et clarissimis 7
huius civitatis viris, qui audita re frequentes ad me mane
convenerant, litteras a me prius aperiri quam ad senatum de-
ferri placeret, ne, si nihil esset inventum, temere a me tan-
tus tumultus iniectus civitati videretur, negavi me esse fac-
turum, ut de periculo publico non ad consilium publicum rem
integram deferrem. Etenim, Quirites, si ea, quae erant ad
me delata, reperta non essent, tamen ego non arbitrabar in
tantis rei publicae periculis esse mihi nimiam diligentiam
pertimescendam. Senatum frequentem celeriter, ut vidistis,
coëgi. Atque interea statim admonitu Allobrogum C. Sulpicium 8
praetorem, fortem virum, misi, qui ex aedibus Cethegi, si
quid telorum esset, efferret; ex quibus ille maximum sicarum
numerum et gladiorum extulit.

4 Introduxi Volturcium sine Gallis. Fidem publicam iussu
senatus dedi. Hortatus sum, ut ea, quae sciret, sine timore
indicaret. Tum ille dixit, cum vix se ex magno timore re-
creasset, a P. Lentulo se habere ad Catilinam mandata et

litteras, ut servorum praesidio uteretur, ut ad urbem quam
primum cum exercitu accederet; id autem eo consilio, ut,
cum urbem ex omnibus partibus, quem ad modum discriptum
distributumque erat, incendissent caedemque infinitam civium
fecissent, praesto esset ille, qui et fugientes exciperet et sei
9 cum his urbanis ducibus coniungeret. Introducti autem Gall-
ius iurandum sibi et litteras ab Lentulo, Cethego, Statilio ad
suam gentem data esse dixerunt atque ita sibi ab his et a
L. Cassio esse praescriptum, ut equitatum in Italiam quam
primum mitterent; pedestres sibi copias non defuturas. Len-
tulum autem sibi confirmasse ex fatis Sibyllinis haruspicum-
que responsis se esse tertium illum Cornelium, ad quem re-
gnum huius urbis atque imperium pervenire esset necesse:
Cinnam ante se et Sullam fuisse; eundemque dixisse fatalem
hunc annum esse ad interitum huius urbis atque imperii, qui
esset annus decimus post virginum absolutionem, post Capi-
10 tolii autem incensionem vicesimus. Hanc autem Cethego cum
ceteris controversiam fuisse dixerunt, quod Lentulo et aliis
Saturnalibus caedem fieri atque urbem incendi placeret, Ce-
thego nimium id longum videretur. Ac ne longum sit, Qui-
rites, tabellas proferri iussimus, quae a quoque dicebantur
datae. Primo ostendimus Cethego; signum cognovit. Nos li-
num incidimus, legimus: erat scriptum ipsius manu Allobro-
gum' senatui et populo sese, quae eorum legatis confirmasset,
facturum esse; orare, ut item illi facerent, quae sibi eorum
legati recepissent. Tum Cethegus, qui paulo ante aliquid ta-
men de gladiis ac sicis, quae apud ipsum erant deprehensa,
respondisset dixissetque se semper bonorum ferramentorum
studiosum fuisse, recitatis litteris debilitatus atque abiectus
conscientia repente conticuit. Introductus Statilius cogno-
vit et signum et manum suam; recitatae sunt tabellae in ean-
dem fere sententiam: confessus est. Tum ostendi tabellas Len-

tulo et quaesivi, cognosceretne signum; adnuit. «Est vero», nquam, «notum quidem signum, imago avi tui, clarissimi «viri, qui amavit unice patriam et cives suos; quae quidem «te a tanto scelere etiam muta revocare debuit.» Leguntur 11
eadem ratione ad senatum Allobrogum populumque litterae. Si quid de his rebus dicere vellet, feci potestatem. Atque ille primo quidem negavit; post autem aliquanto, toto iam indicio exposito atque edito, surrexit. Quaesivit a Gallis, quid sibi esset cum eis, quam ob rem domum suam venissent, itemque a Volturcio. Qui cum illi breviter constanterque respondissent, per quem ad eum quotiensque venissent, quaesissentque ab eo, nihilne secum esset de fatis Sibyllinis locutus, tum ille subito scelere demens, quanta consientiae vis esset, ostendit. Nam cum id posset infitiari, repente praeter opinionem omnium confessus est. Ita eum non modo ingenium illud et dicendi exercitatio, qua semper valuit, sed etiam propter vim sceleris manifesti atque deprehensi impudentia, qua superabat omnes, improbitasque defecit. Volturcius vero subito 12
litteras proferri atque aperiri iubet, quas sibi a Lentulo ad Catilinam datas esse dicebat. Atque ibi vehementissime perturbatus Lentulus tandem et signum et manum suam cognovit. Erant autem sine nomine, sed ita: «Quis sim, scies ex «eo, quem ad te misi. Cura, ut vir sis, et cogita, quem in «locum sis progressus: et vide, quid tibi iam sit necesse, et cura, «ut omnium tibi auxilia adiungas, etiam infimorum.» Gabinius deinde introductus cum primo impudenter respondere coepisset, ad extremum nihil ex eis, quae Galli insimulabant, negavit. Ac mihi quidem, Quirites, cum illa certissima visa sunt 13
argumenta atque indicia sceleris, tabellae, signa, manus, denique uniuscuiusque confessio, tum multo certiora illa, color, oculi, vultus, taciturnitas. Sic enim obstipuerant, sic terram intuebantur, sic furtim nonnunquam inter sese aspiciebant, ut non iam ab aliis indicari, sed indicare se ipsi viderentur.

Indiciis expositis atque editis, Quirites, senatum consului de, 6
summa re publica quid fieri placeret. Dictae sunt a principibus
acerrimae ac fortissimae sententiae, quas senatus sine ulla varie-
tate est secutus. Et quoniam nondum est perscriptum sena-
tus consultum, ex memoria vobis, Quirites, quid senatus cen-
14 suerit, exponam. Primum mihi gratiae verbis amplissimis agun-
tur, quod virtute, consilio, providentia mea res publica maxi-
mis periculis sit liberata; deinde L. Flaccus et C. Pomptinus
praetores, quod eorum opera forti fidelique usus essem, me-
rito ac iure laudantur; atque etiam viro forti, collegae meo,
laus impertitur, quod eos, qui huius coniurationis participes
fuissent, a suis et a rei publicae consiliis removisset. Atque
ita censuerunt, ut P. Lentulus, cum se praetura abdicasset,
in custodiam traderetur; itemque uti C. Cethegus, L. Statilius,
P. Gabinius, qui omnes praesentes erant, in custodiam trade-
rentur; atque idem hoc decretum est in L. Cassium, qui sibi
procurationem incendendae urbis depoposcerat, in M. Caeparium,
cui ad sollicitandos pastores Apuliam attributam esse erat in-
dicatum, in P. Furium, qui est ex eis colonis, quos Faesulas
L. Sulla deduxit, in Q. Annium Chilonem, qui una cum hoc
Furio semper erat in hac Allobrogum sollicitatione versatus,
in P. Umbrenum, libertinum hominem, a quo primum Gallos
15 ad Gabinium perductos esse constabat. Atque ea lenitate se-
natus est usus, Quirites, ut ex tanta coniuratione tantaque
hac multitudine domesticorum hostium novem hominum per-
ditissimorum poena re publica conservata reliquorum mentes
sanari posse arbitraretur. Atque etiam supplicatio dis immor-
talibus pro singulari eorum merito meo nomine decreta est,
quod mihi primum post hanc urbem conditam togato contigit,
et his decreta verbis est, «quod urbem incendiis, caede cives,
«Italiam bello liberassem.» Quae supplicatio si cum ceteris
supplicationibus conferatur, hoc interest, quod ceterae bene

gesta, haec una conservata re publica constituta est. Atque
illud, quod faciendum primum fuit, factum atque transactum
est. Nam P. Lentulus, quamquam patefactis indiciis et confes-
sionibus suis iudicio senatus non modo praetoris ius, verum
etiam civis amiserat, tamen magistratu se abdicavit, ut, quae reli-
gio C. Mario, clarissimo viro, non fuerat, quominus C. Glau-
ciam, de quo nihil nominatim erat decretum, praetorem oc-
cideret, ea nos religione in privato P. Lentulo puniendo li-
beraremur.

7 Nunc quoniam, Quirites, consceleratissimi periculosissimi- 16
que belli nefarios duces captos iam et comprehensos tenetis,
existimare debetis omnes Catilinae copias, omnes spes atque
opes his depulsis urbis periculis concidisse. Quem quidem
ego cum ex urbe pellebam, hoc providebam animo Quirites,
remoto Catilina non mihi esse P. Lentuli somnum nec L.
Cassii adipes nec C. Cethegi furiosam temeritatem pertime-
scendam. Ille erat unus timendus ex istis omnibus, sed tam
diu, dum urbis moenibus continebatur. Omnia norat; omnium
aditus tenebat: appellare, temptare, sollicitare poterat, audebat;
erat ei consilium ad facinus aptum, consilio autem neque lingua
neque manus deerat. Iam ad certas res conficiendas certos
homines delectos ac discriptos habebat. Neque vero, cum
aliquid mandarat, confectum putabat: nihil erat, quod non ipse
obiret, occurreret, vigilaret, laboraret: frigus, sitim, famem
ferre poterat. Hunc ego hominem tam acrem, tam audacem, 17
tam paratum, tam callidum, tam in scelere vigilantem, tam
in perditis rebus diligentem nisi ex domesticis insidiis in
castrense latrocinium compulissem — dicam id, quod sentio,
Quirites —, non facile hanc tantam molem mali a cervicibus
vestris depulissem. Non ille nobis Saturnalia constituisset ne-
que tanto ante exitii ac fati diem rei publicae denuntiavisset
neque commisisset, ut signum, ut litterae suae testes mani-

festi sceleris deprehenderentur. Quae nunc illo absente sic gesta sunt, ut nullum in privata domo furtum unquam sit tam palam inventum, quam haec tanta in re publica coniuratio manifesto inventa atque deprehensa est. Quodsi Catilina in urbe ad hanc diem remansisset, quamquam, quoad fuit, omnibus eius consiliis occurri atque obstiti, tamen, ut levissime dicam, dimicandum nobis cum illo fuisset, neque nos unquam, cum ille in urbe hostis esset, tantis periculis rem publicam tanta pace, tanto otio, tanto silentio liberassemus.

18 Quamquam haec omnia, Quirites, ita sunt a me admini- 8
strata, ut deorum immortalium nutu atque consilio et gesta
et provisa esse videantur; idque cum coniectura consequi pos-
sumus, quod vix videtur humani consilii tantarum rerum gu-
bernatio esse potuisse, tum vero ita praesentes his tempori-
bus opem et auxilium nobis tulerunt, ut eos paene oculis vi-
dere possemus. Nam ut illa omittam, visas nocturno tempore
ab occidente faces ardoremque caeli, ut fulminum iactus, ut ter-
rae motus relinquam, ut omittam cetera, quae tam multa nobis
consulibus facta sunt, ut haec, quae nunc fiunt, canere di im-
mortales viderentur, hoc certe, Quirites, quod sum dicturus, ne-
19 que praetermittendum neque relinquendum est. Nam profecto
memoria tenetis Cotta et Torquato consulibus complures in Ca-
pitolio res de caelo esse percussas, cum et simulacra deorum
depulsa sunt et statuae veterum hominum deiectae et legum aera
liquefacta et tactus etiam ille, qui hanc urbem condidit, Ro-
mulus, quem inauratum in Capitolio, parvum atque lactantem,
uberibus lupinis inhiantem fuisse meministis. Quo quidem tem-
pore cum haruspices ex tota Etruria convenissent, caedes at-
que incendia et legum interitum et bellum civile ac domesti-
cum et totius urbis atque imperii occasum appropinquare di-
xerunt, nisi di immortales omni ratione placati suo numine
20 prope fata ipsa flexissent. Itaque illorum responsis tum et

ludi per decem dies facti sunt neque res ulla, quae ad pla-
candos deos pertineret, praetermissa est; eidemque iusserunt
simulacrum Iovis facere maius et in excelso collocare et
contra, atque antea fuerat, ad orientem convertere; ac se spe-
rare dixerunt, si illud signum, quod videtis, solis ortum et
forum curiamque conspiceret, fore ut ea consilia, quae clam
essent inita contra salutem urbis atque imperii, illustrarentur,
ut a senatu populoque Romano perspici possent. Atque illud
signum collocandum consules illi locaverunt; sed tanta fuit
operis tarditas, ut neque superioribus consulibus neque nobis
9 ante hodiernam diem collocaretur. Hic quis potest esse, Qui- 21
rites, tam aversus a vero, tam praeceps, tam mente captus,
qui neget haec omnia, quae videmus, praecipueque hanc ur-
bem deorum immortalium nutu ac potestate administrari? Et-
enim cum esset ita responsum caedes, incendia, interitum rei
publicae comparari, et ea per cives, quae tum propter ma-
gnitudinem scelerum nonnullis incredibilia videbantur, ea non
modo cogitata a nefariis civibus, verum etiam suscepta esse
sensistis. Illud vero nonne ita praesens est, ut nutu Iovis
Optimi Maximi factum esse videatur, ut, cum hodierno die
mane per forum meo iussu et coniurati et eorum indices in
aedem Concordiae ducerentur, eo ipso tempore signum sta-
tueretur? Quo collocato atque ad vos senatumque converso 22
omnia quae erant contra salutem omnium cogitata, illustrata
et patefacta vidistis. Quo etiam maiore sunt isti odio suppli-
cioque digni, qui non solum vestris domiciliis atque tectis,
sed etiam deorum templis atque delubris sunt funestos ac
nefarios ignes inferre conati. Quibus ego si me restitisse di-
cam, nimium mihi sumam et non sim ferendus; ille, ille Iup-
piter restitit; ille Capitolium, ille haec templa, ille cunctam
urbem, ille vos omnes salvos esse voluit. Dis ego immortalibus
ducibus hanc mentem, Quirites, voluntatemque suscepi atque ad

haec tanta indicia perveni. Iam vero ab Lentulo ceterisque domesticis hostibus tam dementer tantae res creditae et ignotis et barbaris nunquam essent profecto, nisi ab dis immortalibus huic tantae audaciae consilium esset ereptum. Quid vero? ut homines Galli ex civitate male pacata, quae gens una restat, qua bellum populo Romano facere posse et non nolle videatur, spem imperii ac rerum amplissimarum ultro sibi a patriciis hominibus oblatam neglegerent vestramque salutem suis opibus anteponerent, id non divinitus esse factum putatis?

III. Pabaiga.

23 Quam ob rem, Quirites, quoniam ad omnia pulvinaria sup- 10
plicatio decreta est, celebratote illos dies cum coniugibus ac
liberis vestris. Nam multi saepe honores dis immortalibus iusti
habiti sunt ac debiti, sed profecto iustiores nunquam. Erepti
enim estis ex crudelissimo ac miserrimo interitu, erepti sine
24 caede, sine sanguine: sine exercitu, sine dimicatione togati
me uno togato duce et imperatore vicistis. Etenim recordamini, Quirites, omnes civiles dissensiones, non solum eas, quas audistis, sed eas, quas vosmet ipsi meministis atque vidistis. L. Sulla P. Sulpicium oppressit: C. Marium, custodem huius urbis, multosque fortes viros partim eiecit ex civitate, partim interemit. Cn. Octavius consul armis expulit ex urbe collegam: omnis hic locus acervis corporum et civium sanguine redundavit. Superavit postea Cinna cum Mario: tum vero clarissimis viris interfectis lumina civitatis exstincta sunt. Ultus et huius victoriae crudelitatem postea Sulla: ne dici quidem opus est, quanta deminutione civium et quanta calamitate rei publicae. Dissensit M. Lepidus a clarissimo et fortissimo viro, Q. Catulo: attulit non tam ipsius interitus

rei publicae luctum quam ceterorum. Atque illae dissensiones erant 25
eius modi, quae non ad delendam, sed ad commutandam rem publicam pertinerent: non illi nullam esse rem publicam, sed in ea, quae esset, se esse principes, neque hanc urbem conflagrare, sed se in hac urbe florere voluerunt. Atque illae tamen omnes dissensiones, quarum nulla exitium rei publicae quaesivit, eius modi fuerunt, ut non reconciliatione concordiae, sed internicione civium diiudicatae sint. In hoc autem uno post hominum memoriam maximo crudelissimoque bello, quale bellum nulla unquam barbaria cum sua gente gessit, quo in bello lex haec fuit a Lentulo, Gabinio, Cethego, Cassio constituta, ut omnes, qui salva urbesalvi esse possent, in hostium numero ducerentur, ita me gessi, Quirites, ut salvi omnes conservaremini, et, cum hostes vestri tantum civium superfuturum putassent, quantum infinitae caedi restitisset, tantum autem urbis, quantum flamma obire non potuisset, et urbem et cives integros incolumesque servavi.]

11 Quibus pro tantis rebus, Quirites, nullum ego a vobis prae- 26
mium virtutis, nullum insigne honoris, nullum monumentum laudis postulabo praeterquam huius diei memoriam sempiternam. In animis ego vestris omnes triumphos meos, omnia ornamenta honoris, monumenta gloriae, laudis insignia condi et collocari volo. Nihil me mutum potest delectare, nihil tacitum, nihil denique eius modi, quod etiam minus digni assequi possint: memoria vestra, Quirites, res nostrae alentur, sermonibus crescent, litterarum monumentis inveterascent et corroborabuntur; eandemque diem intellego, quam spero aeternam fore, propagatam esse et ad salutem urbis et ad memoriam consulatus mei, unoque tempore in hac re publica duos cives exstitisse, quorum alter fines vestri imperii non terrae, sed caeli regionibus terminaret, alter eiusdem imperii domicilium sedesque servaret.

12 Sed quoniam earum rerum, quas ego gessi, non eadem 27
est fortuna atque condicio quae illorum, qui externa bella

gesserunt, quod mihi cum eis vivendum est, quos vici ac subegi, illi hostes aut interfectos aut oppressos reliquerunt, vestrum est, Quirites, si ceteris facta sua recte prosunt, mihi mea ne quando obsint, providere. Mentes enim hominum audacissimorum sceleratae ac nefariae ne vobis nocere possent, ego providi; ne mihi noceant, vestrum est providere. Quamquam, Quirites, mihi quidem ipsi nihil ab istis iam noceri potest. Magnum enim est in bonis praesidium, quod mihi in perpetuum comparatum est, magna in re publica dignitas, quae me semper tacita defendet, magna vis conscientiae, quam qui neglegunt, cum me violare volent, se ipsi indicabunt.
28 Est enim in nobis is animus, Quirites, ut non modo nullius audaciae cedamus, sed etiam omnes improbos ultro semper lacessamus. Quodsi omnis impetus domesticorum hostium depulsus a vobis se in me unum converterit, vobis erit videndum, Quirites, qua condicione posthac eos esse velitis, qui se pro salute vestra obtulerint invidiae periculisque omnibus; mihi quidem ipsi quid est quod iam ad vitae fructum possit acquiri, cum praesertim neque in honore vestro neque in gloria virtutis quicquam videam altius, quo mihi libeat
29 ascendere? Illud perficiam profecto, Quirites, ut ea, quae gessi in consulatu, privatus tuear atque ornem, ut, si qua est invidia in conservanda re publica suscepta, laedat invidos, mihi valeat ad gloriam. Denique ita me in re publica tractabo, ut meminerim semper, quae gesserim, curemque, ut ea virtute, non casu gesta esse videantur.

Vos, Quirites, quoniam iam nox est, venerati Iovem illum, custodem huius urbis ac vestrum, in vestra tecta discedite et ea, quamquam iam est periculum depulsum, tamen aeque ac priore nocte custodiis vigiliisque defendite. Id ne vobis diutius faciendum sit atque ut in perpetua pace esse possitis, providebo.

KETVIRTOJI KALBA

(SENATE)

I. Įžanga

1 Video, patres conscripti, in me omnium vestrum ora 1
atque oculos esse conversos; video vos non solum de vestro
ac rei publicae, verum etiam, si id depulsum sit, de meo
periculo esse sollicitos. Est mihi iucunda in malis et grata
in dolore vestra erga me voluntas, sed eam, per deos im-
mortales, deponite atque obliti salutis meae de vobis ac de
vestris liberis cogitate. Mihi si haec condicio consulatus data est,
ut omnes acerbitates, omnes dolores cruciatusque perferrem,
feram non solum fortiter, verum etiam libenter, dummodo
meis laboribus vobis populoque Romano dignitas salusque
pariatur. Ego sum ille consul, patres conscripti, cui non 2
forum, in quo omnis aequitas continetur, non campus consu-
laribus auspiciis consecratus, non curia, summum auxilium
omnium gentium, non domus, commune perfugium, non lectus
ad quietem datus, non denique haec sella curulis, sedes honoris,
unquam vacua mortis periculo atque insidiis fuit. Ego multa
tacui, multa pertuli, multa concessi, multa meo quodam dolore
in vestro timore sanavi. Nunc si hunc exitum consulatus mei
di immortales esse voluerunt, ut vos, patres conscripti, popu-
lumque Romanum ex caede miserrima, coniuges liberosque
vestros virginesque Vestales ex acerbissima vexatione, templa
atque delubra, hanc pulcherrimam patriam omnium nostrum
ex foedissima flamma, totam Italiam ex bello et vastitate
eriperem, quaecumque mihi uni proponetur fortuna, subeatur.
Etenim si P. Lentulus suum nomen inductus a vatibus fatale ad
perniciem rei publicae fore putavit, cur ego non laeter meum
consulatum ad salutem populi Romani prope fatalem exstitisse?
2 Quare, patres conscripti, consulite vobis, prospicite pa- 3
triae, conservate vos, coniuges, liberos fortunasque vestras,

populi Romani nomen salutemque defendite; mihi parcere ac de me cogitare desinite. Nam primum debeo sperare omnes deos, qui huic urbi praesident, pro eo mihi, ac mereor, relaturos esse, gratiam; deinde, si quid obtigerit, aequo animo paratoque moriar: nam neque turpis mors forti viro potest accidere neque immatura consulari nec misera sapienti. Nec tamen ego sum ille ferreus, qui fratris carissimi atque amantissimi praesenti maerore non movear horumque omnium lacrimis, a quibus me circumsessum videtis; neque meam mentem non domum saepe revocat exanimata uxor et abiecta metu filia et parvulus filius, quem mihi videtur amplecti res publica tamquam obsidem consulatus mei, neque ille, qui exspectans huius exitum diei stat in conspectu meo, gener. Moveor his rebus omnibus, sed in eam partem, uti salvi sint vobiscum omnes, etiam si me vis aliqua oppresserit, potius quam et illi et nos una rei publicae peste pereamus.

4 Quare, patres conscripti, incumbite ad salutem rei publicae, circumspicite omnes procellas, quae impendent, nisi providetis. Non Ti. Gracchus, quod iterum tribunus plebis fieri voluit, non C. Gracchus, quod agrarios concitare conatus est, non L. Saturninus, quod C. Memmium occidit, in discrimen aliquod atque in vestrae severitatis iudicium adducitur: tenentur ei, qui ad urbis incendium, ad vestram omnium caedem, ad Catilinam accipiendum Romae restiterunt; tenentur litterae, signa, manus denique uniuscuiusque confessio; sollicitantur Allobroges, servitia excitantur; Catilina arcessitur, id est initum consilium, ut interfectis omnibus nemo ne ad deplorandum quidem populi Romani nomen atque ad lamentandam
5 tanti imperii calamitatem relinquatur. Haec omnia indices 3
detulerunt, rei confessi sunt, vos multis iam iudiciis iudicavistis, primum quod mihi gratias egistis singularibus verbis et mea virtute atque diligentia perditorum hominum coniura-

tionem patefactam esse decrevistis, deinde quod P. Lentulum se abdicare praetura coëgistis, tum quod eum et ceteros, de quibus iudicastis, in custodiam dandos censuistis, maximeque quod meo nomine supplicationem decrevistis, qui honos togato habitus ante me est nemini; postremo hesterno die praemia legatis Allobrogum Titoque Volturcio dedistis amplissima. Quae sunt omnia eius modi, ut ei, qui in custodiam nominatim dati sunt, sine ulla dubitatione a vobis damnati esse videantur.

II. Tema.

Sed ego institui referre ad vos, patres conscripti, tam- 6
quam integrum, et de facto quid iudicetis, et de poena quid censeatis. Illa praedicam, quae sunt consulis. Ego magnum in re publica versari furorem et nova quaedam misceri et concitari mala iam pridem videbam, sed hanc tantam, tam exitiosam haberi coniurationem a civibus nunquam putavi. Nunc quidquid est, quocumque vestrae mentes inclinant atque sententiae, statuendum vobis ante noctem est. Quantum facinus ad vos delatum sit, videtis; huic si paucos putatis affines esse, vehementer erratis: latius opinione disseminatum est hoc malum: manavit non solum per Italiam, verum etiam transcendit Alpes et obscure serpens multas iam provincias occupavit. Id opprimi sustentando aut prolatando nullo pacto potest: quacumque ratione placet, celeriter vobis vindicandum est.

4 Video adhuc duas esse sententias, unam D. Silani, qui 7
censet eos, qui haec delere conati sunt, morte esse multandos, alteram C. Caesaris, qui mortis poenam removet, ceterorum suppliciorum omnes acerbitates amplectitur. Uterque et pro sua dignitate et pro rerum magnitudine in summa severitate versatur. Alter eos, qui nos omnes vita privare conati sunt, qui delere imperium, qui populi Romani nomen

exstinguere, punctum temporis frui vita et hoc communi spiritu non putat oportere atque hoc genus poenae saepe in improbos cives in hac re publica esse usurpatum recordatur. Alter intellegit mortem ab dis immortalibus non esse supplicii causa constitutam, sed aut necessitatem naturae aut laborum ac miseriarum quietem. Itaque eam sapientes nunquam inviti, fortes saepe etiam libenter oppetiverunt. Vincula vero, et ea sempiterna, certe ad singularem poenam nefarii sceleris inventa sunt. Municipiis dispertiri iubet. Habere videtur ista res iniquitatem, si imperare velis, difficultatem, si rogare;
8 decernatur tamen, si placet. Ego enim suscipiam et, ut spero, reperiam, qui id, quod salutis omnium causa statueritis, non putant esse suae dignitatis recusare. Adiungit gravem poenam municipiis, si quis eorum vincula ruperit; horribiles custodias circumdat et dignas scelere hominum perditorum. Sancit, ne quis eorum poenam, quos condemnat, aut per senatum aut per populum levare possit; eripit etiam spem, quae sola homines in miseriis consolari solet. Bona praeterea publicari iubet; vitam solam relinquit nefariis hominibus: quam si eripuisset, multos una dolores animi atque corporis et omnes scelerum poenas ademisset. Itaque ut aliqua in vita formido improbis esset posita, apud inferos eius modi quaedam illi antiqui supplicia impiis constituta esse voluerunt, quod videlicet intellegebant his remotis non esse mortem ipsam pertimescendam.

9 Nunc, patres conscripti, ego mea video quid intersit. Si 5
eritis secuti sententiam C. Caesaris, quoniam hanc is in re publica viam, quae popularis habetur, secutus est, fortasse minus erunt hoc auctore et cognitore huiusce sententiae mihi populares impetus pertimescendi; sin illam alteram, nescio an apmlius mihi negotii contrahatur, sed tamen meorum periculorum rationes utilitas rei publicae vincat. Habemus

enim a Caesare, sicut ipsius dignitas et maiorum eius ampli-
tudo postulabat, sententiam tamquam obsidem perpetuae in
rem publicam voluntatis. Intellectum est, quid interesset inter
levitatem contionatorum et animum vere popularem saluti
populi consulentem. Video de istis, qui se populares haberi 10
volunt, abesse non neminem, ne de capite videlicet civium
Romanorum sententiam ferat: is et nudius tertius in custo-
diam cives Romanos dedit et supplicationem mihi decrevit
et indices hesterno die maximis praemiis affecit. Iam hoc
nemini dubium est, qui reo custodiam, quaesitori gratulatio-
nem, indici praemium decrerit, quid de tota re et causa iu-
dicarit. At vero C. Caesar intellegit legem Semproniam esse
de civibus Romanis constitutam; qui autem rei publicae sit
hostis, eum civem nullo modo esse posse: denique ipsum la-
torem Semproniae legis iniussu populi poenas rei publicae
dependisse. Idem ipsum illum largitorem et prodigum non
putat, cum de pernicie populi Romani, exitio huius urbis tam
acerbe, tam crudeliter cogitarit, etiam appellari posse popularem.
Itaque homo mitissimus atque lenissimus non dubitat P. Lentu-
lum aeternis tenebris vinculisque mandare et sancit in poste-
rum, ne quis huius supplicio levando se iactare et in perniciem
populi Romani posthac popularis esse possit. Adiungit etiam
publicationem bonorum, ut omnes animi cruciatus et corporis
etiam egestas ac mendicitas consequatur.

6 Quam ob rem, sive hoc statueritis, dederitis mihi comi- 11
tem ad contionem populo carum atque iucundum, sive Silani
sententiam sequi malueritis, facile me atque vos a crudelitatis
vituperatione prohibebo atque obtinebo eam multo lenio-
rem fuisse. Quamquam, patres coscripti, quae potest
esse in tanti sceleris immanitate punienda crudelitas? Ego
enim de meo sensu iudico. Nam ita mihi salva re pu-
blica vobiscum perfrui liceat, ut ego, quod in hac causa vehe-

mentior sum, non atrocitate animi moveor — quis enim est mitior? — sed singulari quadam humanitate et misericordia. Videor enim mihi videre hanc urbem, lucem orbis terrarum atque arcem omnium gentium, subito uno incendio concidentem; cerno animo sepulta in patria miseros atque insepultos acervos civium; versatur mihi ante oculos aspectus Cethegi et
12 furor in vestra caede bacchantis. Cum vero mihi proposui regnantem Lentulum, sicut ipse ex fatis se sperasse confessus est, purpuratum esse huic Gabinium, cum exercitu venisse Catilinam, tum lamentationem matrum familias, tum fugam virginum atque puerorum ac vexationem virginum Vestalium perhorresco et, quia mihi vehementer haec videntur misera atque miseranda, idcirco in eos, qui ea perficere voluerunt, me severum vehementemque praebebo. Etenim quaero, si quis pater familias liberis suis a servo interfectis, uxore occisa, incensa domo supplicium de servo non quam acerbissimum sumpserit, utrum is clemens ac misericors an inhumanissimus et crudelissimus esse videatur? Mihi vero importunus ac ferreus, qui non dolore et cruciatu nocentis suum dolorem cruciatumque lenierit. Sic nos in his hominibus, qui nos, qui coniuges, qui liberos nostros trucidare voluerunt, qui singulas uniuscuiusque nostrum domos et hoc universum rei publicae domicilium delere conati sunt, qui id egerunt, ut gentem Allobrogum in vestigiis huius urbis atque in cinere deflagrati imperii collocarent, si vehementissimi fuerimus, misericordes habebimur; sin remissiores esse voluerimus, summae nobis crudelitatis in patriae civiumque pernicie fama subeunda est.
13 Nisi vero cuipiam L. Caesar, vir fortissimus et amantissimus rei publicae, crudelior nudius tertius visus est, cum sororis suae, feminae lectissimae, virum praesentem et audientem vita privandum esse dixit, cum avum suum iussu consulis interfectum filiumque eius impuberem legatum a patrae mis-

sum in carcere necatum esse dixit. Quorum quod simile
factum? quod initum delendae rei publicae consilium? Largi-
tionis voluntas tum in re publica versata est et partium
quaedam contentio. Atque eo tempore huius avus Lentuli,
vir clarissimus, armatus Gracchum est persecutus. Ille etiam
grave tum vulnus accepit, ne quid de summa rei publicae
dignitate deminueretur: hic ad evertenda rei publicae funda-
menta Gallos arcessit, servitia concitat, Catilinam vocat,
attribuit nos trucidandos Cethego et ceteros cives interficien-
dos Gabinio, urbem inflammandam Cassio, totam Italiam va-
standam diripiendamque Catilinae. Vereamini censeo, ne in
hoc scelere tam immani ac nefando nimis aliquid severe statuisse
videamini: multo magis est verendum, ne remissione poenae
crudeles in patriam, quam ne severitate animadversionis nimis
vehementes in acerbissimos hostes fuisse videamur.

7 Sed ea, quae exaudio, patres conscripti, dissimulare non 14
possum. Iaciuntur enim voces, quae perveniunt ad aures meas,
eorum, qui vereri videntur, ut habeam satis praesidii ad ea,
quae vos statueritis hodierno die, transigenda. Omnia et pro-
visa et parata et constituta sunt, patres conscripti, cum mea
summa cura atque diligentia, tum etiam multo maiore populi
Romani ad summum imperium retinendum et ad communes
fortunas conservandas voluntate. Omnes assunt omnium or-
dinum homines, omnium denique aetatum: plenum est forum,
plena templa circum forum, pleni omnes aditus huius templi
ac loci. Causa est enim post urbem conditam haec inventa
sola, in qua omnes sentirent unum atque idem praeter eos,
qui cum sibi viderent esse pereundum, cum omnibus potius
quam soli perire voluerunt. Hosce ego homines excipio et 15
secerno libenter; neque enim in improborum civium, sed in
acerbissimorum hostium numero habendos puto. Ceteri vero,
di immortales! qua frequentia, quo studio, qua virtute ad

communem salutem dignitatemque consentiunt! Quid ego hic
equites Romanos commemorem? qui vobis ita summam ordinis
consiliique concedunt, ut vobiscum de amore rei publicae cer-
tent; quos ex multorum annorum dissensione huius ordinis
ad societatem concordiamque revocatos hodiernus dies vobis-
cum atque haec causa coniungit. Quam si coniunctionem in
consulatu confirmatam meo perpetuam in re publica tenueri-
mus, confirmo vobis nullum posthac malum civile ac dome-
sticum ad ullam rei publicae partem esse venturum. Pari
studio defendendae rei publicae convenisse video tribunos
aerarios, fortissimos viros; scribas item universos, quos cum
casu hic dies ad aerarium frequentasset, video ab exspecta-
16 tione sortis ad salutem communem esse conversos. Omnis
ingenuorum adest multitudo, etiam tenuissimorum. Quis est
enim, cui non haec templa, aspectus urbis, possessio liberta-
tis, lux denique haec ipsa et commune patriae solum cum sit
carum, tum vero dulce atque iucundum? Operae pretium est, 8
patres conscripti, libertinorum, hominum studia cognoscere,
qui sua virtute fortunam huius civitatis consecuti hanc suam
patriam esse iudicant, quam quidam hic nati, et summo nati
loco, non patriam suam, sed urbem hostium esse iudicaverunt.
Sed quid ego hosce homines ordinesque commemoro, quos
privatae fortunae, quos communis res publica, quos denique
libertas, ea quae dulcissima est, ad salutem patriae defendendam
excitavit? Servus est nemo, qui modo tolerabili condicione sit
servitutis, qui non audaciam civium perhorrescat, qui non haec
stare cupiat, qui non, quantum audet et quantum potest, conferat
ad communem salutem voluntatis.

17 Quare si quem vestrum forte commovet hoc, quod audi-
tum est, lenonem quendam Lentuli concursare circum taber-
nas, pretio sperare sollicitari posse animos egentium atque
imperitorum, est id quidem coeptum atque temptatum, sed

nulli sunt inventi tam aut fortuna miseri aut voluntate perditi, qui non illum ipsum sellae atque operis et quaestus cotidiani locum, qui non cubile ac lectulum suum, qui denique non cursum hunc otiosum vitae suae salvum esse velint. Multo vero maxima pars eorum, qui in tabernis sunt, immo vero — id enim potius est dicendum — genus hoc universum amantissimum est otii. Etenim omne instrumentum, omnis opera atque quaestus frequentia civium sustentatur, alitur otio; quorum si quaestus occlusis tabernis minui solet, quid tandem incensis futurum fuit?

9 Que cum ita sint, patres conscripti, vobis populi Ro- 18
mani praesidia non desunt; vos ne populo Romano deesse
videamini, providete. Habetis consulem ex plurimis periculis
et insidiis atque ex media morte non ad vitam suam, sed ad
salutem vestram reservatum; omnes ordines ad conservandam
rem publicam mente, voluntate, voce consentiunt; obsessa fa-
cibus et telis impiae coniurationis vobis supplex manus ten-
dit patria communis: vobis se, vobis vitam omnium civium,
vobis arcem et Capitolium, vobis aras Penatium, vobis ignem
llum Vestae sempiternum, vobis omnium deorum templa
atque delubra, vobis muros atque urbis tecta commendat.
Praeterea de vestra vita, de coniugum vestrarum atque libe-
rorum anima, de fortunis omnium, de sedibus, de focis vestris
hodierno die vobis iudicandum est. Habetis ducem memorem 19
vestri, oblitum sui quae non semper facultas datur; habetis
omnes ordines, omnes homines, universum populum Romanum,
id quod in civili causa hodierno die primum videmus, unum
atque idem sentientem. Cogitate, quantis laboribus fundatum
imperium, quanta virtute stabilitam libertatem, quanta deo-
rum benignitate auctas exaggeratasque fortunas una nox paene
delerit. Id ne unquam posthac non modo confici, sed ne cogitari
buidem possit a civibus, hodierno die providendum est. Atque

haec, non ut vos, qui mihi studio paene praecurritis, excitarem, locutus sum, sed ut mea vox, quae debet esse in re publica princeps, officio functa consulari videretur.

III. Pabaiga.

20 Nunc, antequam ad sententiam redeo, de me pauca dicam. **10**
Ego, quanta manus est coniuratorum, quam videtis esse permagnam, tantam me inimicorum multitudinem suscepisse video. Sed eam esse iudico turpem et infirmam et abiectam. Quodsi aliquando alicuius furore et scelere concitata manus ista plus valuerit quam vestra ac rei publicae dignitas, me tamen meorum factorum atque consiliorum nunquam, patres conscripti, paenitebit. Etenim mors, quam illi fortasse minitantur, omnibus est parata; vitae tantam laudem, quanta vos me vestris decretis honestastis, nemo est assecutus. Ceteris enim bene gesta, mihi uni conservata re publica gratulationem decre-
21 vistis. Sit Scipio clarus ille, cuius consilio atque virtute Hannibal in Africam redire atque Italia decedere coactus est; ornetur alter eximia laude Africanus, qui duas urbes huic imperio infestissimas, Carthaginem Numantiamque, delevit, habeatur vir egregius Paulus ille, cuius currum rex potentissimus quondam et nobilissimus Perses honestavit; sit aeterna gloria Marius, qui bis Italiam obsidione et metu servitutis liberavit; anteponatur omnibus Pompeius, cuius res gestae atque virtutes eisdem quibus solis cursus regionibus ac terminis continentur: erit profecto inter horum laudes aliquid loci nostrae gloriae, nisi forte maius est patefacere nobis provincias, quo exire possimus, quam curare, ut etiam illi, qui absunt, habeant, quo victores revertantur.

22 Quamquam est uno loco condicio melior externae victoriae quam domesticae, quod hostes alienigenae aut oppressi serviunt aut recepti beneficio se obligatos putant; qui autem ex numero

civium dementia aliqua depravati hostes patriae semel esse coeperunt, eos cum a pernicie rei publicae reppuleris, nec vi coërcere nec beneficio placare possis. Quare mihi cum perditis civibus aeternum bellum susceptum esse video. Id ego vestro bonorumque omnium auxilio memoriaque tantorum periculorum, quae non modo in hoc populo, qui servatus est, sed in omnium gentium sermonibus ac mentibus semper haerebit, a me atque a meis facile propulsari posse confido. Neque ulla profecto tanta vis reperietur, quae coniunctionem vestram equitumque Romanorum et tantam cospirationem bonorum omnium confringere et labefactare possit.

11 Quae cum ita sint, pro imperio, pro exercitu, pro pro- 23
vincia, quam neglexi, pro triumpho ceterisque laudis insignibus, quae sunt a me propter urbis vestraeque salutis custodiam repudiata, pro clientelis hospitiisque provincialibus, quae tamen urbanis opibus non minore labore tueor quam comparo, pro his igitur omnibus rebus, pro meis in vos singularibus studiis proque hac, quam conspicitis, ad conservandam rem publicam diligentia nihil a vobis nisi huius temporis totiusque mei consulatus memoriam postulo; quae dum erit in vestris fixa mentibus, tutissimo me muro saeptum esse arbitrabor. Quodsi meam spem vis improborum fefellerit atque superaverit, commendo vobis parvum meum filium, cui profecto satis erit praesidii non solum ad salutem, verum etiam ad dignitatem, si eius, qui haec omnia suo solius periculo conservaverit, illum filium esse memineritis.

Quapropter de summa salute vestra populique Romani, 24
de vestris coniugibus ac liberis, de aris ac focis, de fanis atque templis, de totius urbis tectis ac sedibus, de imperio ac libertate, de salute Italiae, de universa re publica decernite diligenter, ut instituistis, ac fortiter. Habetis eum consulem, qui et parere vestris decretis non dubitet et ea, quae statueritis, quoad vivet, defendere et per se ipsum praestare possit.

Žodynas ir paaiškinimai.

Cicerono gyvenimas.

Markas Tullijus Ciceronas (Marcus Tullius Cicero) gimė 106 m., sausio mėnesio 3 d. Jo giminė, nors buvo sena, tačiau romėnų valstybės gyvenime nieku nebuvo pasižymėjusi. Cicerono protėviai, senieji volskų žemės gyventojai, vertėsi žemės ūkiu, ir, kaip rašo Plinijus, bus gavę ir savo pavardę nuo žirnių (cicer, eris), kuriuos jie mėgo auginti. Jo tėvas, raitelių luomo žmogus, taip pat turėjo ūkį Arpino apylinkėje.

Mažas būdamas, Ciceronas gyveno savo tėvo dvare. Tėvas, pats mėgdamas literatūrą, norėjo gerai išmokslinti savo sūnų; tad paaugusį išvežė į Romą mokytis. Pradedamąjį mokyklos kursą Ciceronas buvo išėjęs namie; Romoje jis lankė aukštesniąją mokyklą, mokydamasis kalbos ir literatūros. Tai buvo vadinamoji *gramatikos* mokykla. Toliau mokėsi retorikos, jurisprudencijos ir filosofijos. Ciceronas gerai pasipažino su graikų literatūra, kurios jį mokė poetas Archijas. Retorikos mokytojais buvo M. Antonijus ir L. Krassas. Jiems patarus, lankė forumą ir klausės ten įvairių oratorių. Teisių mokytoju buvo Q. Mucius Scaevola, įžymiausias juristas ir teisių mokytojas. Ciceronui daugiausia rūpėjo retorika: jis norėjo būti advokatu. Gerai išsilavinęs, stojo, pagaliau, į praktišką gyvenimą. Pirmąją savo kalbą pasakė 81 m., gindamas P. Kvinkcijų. Nors priešingosios pusės buvo įžymus advokatas Hortensijus, tačiau laimėjo Ciceronas. Kitais metais (80) dar daugiau pagarsėjo savo kalba už S. Roscijų. Ir šį kartą Ciceronas laimėjo bylą. Bet nelengvas tai buvo jam uždavinys, ypač del to, kad šiuo atveju Ciceronui teko kaltinti Chrisogoną, didelį prietelį diktatoriaus Sullos. Po tos bylos Ciceronas, bijodamas Sullos keršto, iškeliavo į Graikiją; lankėsi Rodo saloje ir Mažojoje Azijoje ir vis lavinosi retorikoje (79—77 m.).

Mažojoj Azijoje jis susipažino su vadinamąja „aziatiška" retorika. Šios rūšies retorikos atstovai mėgo dirbtinį stilių: perdaug dirbtiniu būdų jie darė stilių gražų ir skambų. Rodo saloje

vyravo kita retorikos pakraipa, vadinamasis *Rodo* stilius (genus Rhodium), vengiąs papuošalų kraštutinumo. Šis stilius, kurs rūpinos kalbos sklandumu ir gražumu, bet vengė kraštutinumų, labai patiko Ciceronui; jį pasavinęs, Ciceronas puskum visur jo laikėsi. Grįžęs į tėvynę (77 m.) gavo kvestoriaus tarnybą ir valdė Siciliją; ir čia parodė didelius savo gabumus ir teisingumą. Sugrįžęs į Romą, vel advokatavo keletą metų. Paskum, 68 m., jau visiems gerai žinomas, lengvai buvo išrinktas edilu, turėdamas 36 savo amžiaus metus. Tuo laiku jis bylojo garsią siciliečių bylą prieš Verrą, buvusį Sicilijos propretorių, kaltinamą del neteisingo elgesio su savo valdiniais ir kyšių ėmimo. Paskui, 66 m., paskirtas pretorium (praetor urbanus); tais metais jis pasakė pirmą politišką kalbą, gindamas Pompėjų, iš kurio buvo norima atimti karo vadovybę prieš Mitridatą.

Kitais metais Ciceronas buvo išrinktas konsulu, nugalėjęs visus savo priešus, jų tarpe ir Katiliną. Ypač pagarsėjo per Katilinos sąmokslą. Iš to laiko mes turime keturias jo kalbas prieš Katiliną. Ciceronui pasisekė pašalinti perversmo pavojų, Katilinos paruoštą. Tačiau nuo to laiko prasidėjo jam ir nelaimės. Katilinos šalininkai jam keršijo. Tribuno Klodijaus pastangomis jis buvo ištremtas. Vėliau, kilus kovai tarp Cezario ir Pompėjaus, jis laikė Pompėjaus pusę. Kovą laimėjo Cezaris, tačiau Ciceronui nekeršijo.

Cezariui žuvus, Ciceronas smarkiai priešinosi Antonijui; pasakė prieš jį 14 kalbų ir tuo sudarė, kad senatas paskelbė Antonijų tėvynės priešu ir pasiuntė prieš jį kariuomenę su vadu Oktavijonu. Bet visos Cicerono pastangos nuėjo niekais. Oktavijonas susitaikė su Antonijum. Ciceronui teko vėl palikti Italiją. Bet Antonijus jam keršijo, ir štai 43 m., gruodžio 7 d. Ciceronas buvo nužudytas Kaetoj; jį nukovė galvažudys, Antonijaus siųstas. Galva ir dešinioji Cicerono rarka buvo įteiktos jo kruvinam priešui Antonijui ir išstatytos oratorių tribunoje Romoje.

PIRMOJI KALBA.

(Senate)

I. Įžanga.

I Skyrius

1. Quo usque — iki kolei; kaip ilgai.

tandem — pagaliau.

abutor, usus sum 3 — naudoti, naudoti blogam.

patientia, ae f — kantrybė.

diu — ilgai.

furor, oris m. — siautimas, paikybė, pasiutimas

eludo, usi, usum 3 — (gudriai) išvengti, išsprukti; tyčiotis, prigaudinėti.

effrenatus 3 — nesutvardytas (nesutvardomas).

iacto 1 — mėtyti; se iactare (in) re aliqua — girtis, didžiuotis.

nocturnus 3 — nakties.

praesidium, ii n — globa; sargyba.

vigilia, ae f — budėjimas; sargyba.

timor, oris m — baime

concursus, us m — susibėgimas, susirinkimas.

munitus 3 — apsaugotas, sustiprintas.

os, oris n — burna, lupos, veidas.

vultus, us m. — veidas, veido bruožai.

moveo, vi, tum 2 — judinti, kušinti; įspūdį daryti.

pateo, ui 2 — atviram būti.

consilium, ii n — pasitarimas, sprendimas, planas.

sentio, sensi, sensum 4 — jausti; stebėti.

constringo, strinxi, strictum 3 — sutraukti, surišti; nusilpninti.

coniuratio, onis f — sąmokslas.

proximus 3 — artimiausias; šiandieninis.

superior, ius — aukštesnis; praėjęs, praeitas.

ago, egi, actum 3 — vesti, varyti, daryti, veikti.

convoco 1 — sušaukti.

capio, cepi, captum 3 — imti; ką pradėti (daryti, veikti).

ignoro 1 — nežinoti.

arbitror 1 — galvoti, spręsti.

2. Tempus, oris n — laikas, metas.

mos, moris m — paprotys, būdas.

intellego, xi, ctum 3 — suprasti, pastebėti
video, di, sum 2 — matyti.
vivo, vixi, victum 3 — gyventi.
immo — juo labaiu, priešingai; immo vero = maža to.
venio, veni, ventum 4 — ateiti.
fio, factus sum, fieri — tapti.
particeps, cipis — dalyvis, bendrininkas.
noto 1 — žymėti, pažymėti.
designo 1 — pabrėžti, paskirti, apibrėžti.
oculus, i m — akis.
caedes, is f — žudymas.
satisfacio, feci, factum 3 — patenkinti.
res publica, rei publicae f — valstybė, respublika.
videor, visus cum 2 — rodytis, atrodyti.
telum, i n — ginklas, durtuvas, strėla.
vito 1 — vengti (ko).
mors, tis f — mirtis.
duco, xi, ctum — 3 vesti.
pridem — seniai.
consul, is m — konsulas.
oportet, uit 2 — reikia, pridera, pritinka.
confero, tuli, latum, ferre — sunešti į vieną vietą, nukreipti, pakreipti.
pestis, is f — nelaimė, pražūtis.
machinor 1 — prasimanyti ką, grasyti.

3. An (klausiam. žodelis) — ar, argi?
vero — iš tiesų, tikrai.
amplus 3 — erdvas, žymus, įžymus, kilnus.
P = Publius — Publijus.
pontifex, icis m—vaidila, kunigas; pontifex maximus = vyriausias vaidyla (kūrėjas), kunigas.
Ti = Tiberius — Tiberijus
mediocriter — pusėtinai, pamaži, nežymiai.
labefacto 1 — nuversti.
status, us m — padėjimas, būklė.
privatus 3 — atskirtas (atskiras), privatus.
interficio, feci, fectum 3 — nukauti, užmušti.
orbis, is m — ratas,
o. terrae — pasaulis.
incendium, ii n — gaisras.
vasto 1 — naikinti.
cupio, ivi, itum 3 — geisti, norėti.
perfero, tuli, latum, ferre — pakelti, pakęsti, kęsti.
nimis — perdaug.
antiquus 3 — senas, senovinis.
praetereo, ii, itum 4 — pro šalį eiti, nutylėti.
studeo, ui — 2 stengtis, siekti.
manus, us f — ranka; būrys.
occido, cidi, cisum 3 — užmušti
quondam — kitados.
virtus, utis f — vyriškumas; patvarumas; dorybė.

dico, xi, ctum 3 — sakyti.
aperte — atvirai.
fortis, e — stiprus; energingas.
acer, acris, acre — aštrus, žiaurus, atšiaurus.
supplicium, ii n — bausmė, kankinimas.
civis, is m — pilietis.
perniciosus 3 — pražutingas, pavojingas
acerbus 3 — kartus; žiaurus.
hostis, is m — svetimšalis, priešas.
coerceo, ui, itum 2 — sutvardyti, sulaikyti.
consultum, i n — sprendimas; senatus consultum — senato įsakymas.
vehemens, ntis — karštas (žmogus), greitai pykstąs; žiaurus; smarkus.
gravis, e — sunkus; rimtas.
desum, defui, deesse — neištekti.
auctoritas, atis f — įtaka, autoritetas.
ordo, inis m — eilė, tvarka; luomas.

---

1. **Tandem:** klausiamuosiuose ir liepiam. sakiniuose priduoda jausmingumo. **Tandem** čia sutvirtina žodžių junginius (jų reikšmę) **quo usque.**

Praesidium kariškioji sargyba. **Palatii:** *Mons Palatinus;* Šitas kalnas buvo pirmykštė Romos sodyba; jis, be to, turėjo didelės strategiškos reikšmės. Ant to kalno stovėjo geresnė miesto dalis, kuri buvo gyvenama turtingųjų romėnų. Del šių priežasčių, ištikus pavojui, reikėjo pirmiausia susirūpinti ta miesto dalimi, kad ten būtų saugu. **Bonorum** žodis pavartotas politiškąja prasme; tuo vardu čia Ciceronas vadina savo partijos žmones; *boni*= „valstybiškai nusistatę“, lojalūs piliečiai; šitas vardas yra priešpastatomas kitam, pav. *improbi, perditi* — žmonės kitų partijų, kitų pažiūrų. **Horum** = „čia esančiųjų“, t. y. senatorių. **Ora vultusque** yra figura, vadinamoji *hendiadys*, kuria vienas ir tas pats dalykas yra reiškiamas dviem žodžiais, sujungtais jungtukais *(que, et, ac, atque)*: išversti galime *veidų paveikslai* (kaip atrodė visų senatorių veidai, kada Katilina žengė į senatą).

Constrictam... teneri: galima būtų pasakyti ir be veiksmažodžio *teneri*, o tiesiog *constrictam esse.*

3. **Servilius Ahala:** būdamas 439 m. reitelių vadu (magister equitum) užmušė Spurijų Melijų, kurį įtarė norint pagrobti valdžią. **Fuit** *perf. praesens*, reiškia: „yra buvęs kitados bet dabar jo nebėra“.

Vehemens et grave = galingą ir reikšmingą (senato sprendimą). **Auctoritas huius ordinis** = šito (senatorių) luomo galybė (įtaka). **Nos... consules desumus** = tik per mus, konsulus, dalykas (Katilinos nubaudimas) nevykdomas: mes vis tęsiame.

II skyrius.

4. Decerno, crevi, cretum 3 — nuspręsti.
detrimentum, i n — nuostolis, žala.
nox, ctis f — naktis.
intercedo, cessi, cessum 3 — tarpe eiti; praeiti
quidam, quaedam, quoddam — kai kuris; kuris-ne-kuris.
seditio, onis f — sukilimas, perversmas; sąmokslas.
suspicio, onis f — įtarimas.
clarus 3 — garsus, žinomas.
pater, tris m — tėvas.
avus, i m — senelis.
maiores, um — protėviai.
liberi, orum m — vaikai.
consularis, e — konsuliškas; buvęs konsulas.
similis, e — panašus, pavėdus.
permitto, si, ssum 3 — leisti, įgalioti, patikėti.
postea, — paskui, po to.
tribunus, i m — tribūnas.
plebs, is f — minia, liaudis.
praetor, oris m — pretorius.
paena, ae f — bausmė.
remoror 1 — gaišti, sulaikyti.
patior, passus sum 3 — kentėti, leisti.
hebesco 3 — šilpti, atbukti, silpnėti; kvailyn eiti.

acies, ei f — ašmuo, jėga.
verum — bet, tačiau, vis delto.
includo, si, sum 3 — uždaryti; patalpinti, padėti.
tabula, ae f — lenta, pl. archyvas
tamquam — tartum, kaip.
vagina, ae f makštis.
recondo, didi, ditum 3 — slėpti.
confestim — tuojau, netrukus.
convenit—(beasmeniškas) pridera.
depono, sui, situm 3 — atidėti, atsisakyti.
confirmo 1 — patvirtinti.
audacia, ae f — drąsumas, įžulumas
conscriptus 3 — prirašytas, priskirtas.
clemens, ntis — gailestingas, nuolaidus.
periculum, i n — pavojus.
dissolvo, vi, utum 3 — išrišti.
inertia ae f — tingėjimas, neveikimas.
nequitia, ae f — nusidėjimas; nesirūpinimas.
condemno 1 — apskųsti, kaltinti, pasmerkti.
castra, orum n — stovykla.
5. fauces, ium f — gerklė, siauras praėjimas (kelias); plyšys; duobė, tarpeklis.

colloco 1 — kartu patalpinti, padėti.
cresco, crevi, cretum 3 — augti, didyn eiti.
dies, ei f — diena.
numerus, i m — skaičius.
imperator, oris m — vyr. vadas.
dux, cis m — vadas.
intra — viduj, į.
moenia, um n — sienos.
adeo — iki to, net.
intestinus 3 — vidurinis.
cotidie — kasdien.
pernicies, ei f — pražūtis.
molior 4 — stengtis, sumanyti ką (sąmokslą).
comprehendo, di, sum 3—sugauti, imti.
iubeo, iussi, iussum 2 — įsakyti.
credo, didi, ditum, 3 — tikėti, manyti.
vereor, itus sum 2 — bijotis.
potius — verčiau, labiau.
serius — vėliau.
crudelius — žiauriau.
facio, feci, factum 3 — daryti.

certus 3 — tikras, tam tikras, žinomas.
nondum — dar ne.
denique — pagaliau, tiktai.
tam — taip.
improbus 3 — nedoras, negarbingas.
perditus 3 — pražudytas, doriškai žuvęs.
invenio, veni, ventum 4 — rasti.
possum, potui, posse — galėti.
ius, iuris n — teisė; iure=teisėtai,
fateor, fassus sum 2 — prisipažinti.

6. Defendo, di, sum, 3 — apginti, saugoti.
audeo, ausus sum 2 — drįsti.
firmus — tvirtas.
obsideo, sedi, sessum 2 — apsupti.
commoveo, vi, tum 2 — judinti, sujudinti.
auris, is f — ausis.
adhuc — iki šiolei.
speculor 1 — žvalgytis, stebėti.
custodio 4 — sergėti.

---

4. **Quondam:** 121 m. Gracchus, tribūnas 123 — 122 m., veikė norėdamas nuversti senato valdžią Bet senatas, patyręs ruošiama sąmokslą, išleido *consultum ultimum* ir paskyrė konsulą L. Opimijų numalšinti sukilėliams. Tada pats Grakchas ir jo vyriausias padėjėjas, M. Fulvius Flaccus, su kitais sukilėliais, buvo nužudyti. **Clarissimo patre** — abl. qualit. **Mors et rei publicae poena** *hendiadys;* prasmė ši=„mirtis jiems buvo bausmė, valstybės skirta". **Horum auctoritas** = auctoritas huius ordinis. **In tabulis**=archyve: senato sprendimai buvo surašomi tuoj po po-

sėdžio ir paduodami kvestoriams, kad padėtų *in aerarium*. **Patres conscripti:** nuo pirmųjų Romos valstybės laikų senato nariais tebuvo vieni patricijai (patres); bet nuo laikų po karalių nuvertimo (509 m.) buvo senatoriais dedami ir įžymūs asmens iš plebėjų tarpo, kurie buvo vadinami *conscripti* (t. y. prirašyti, pridėti, prie senatorių sąrašo), Terminas tad *patres conscripti* bus kilęs sutrumpinimo keliu iš *patres et conscripti*; bet šios frazės kilmė jau Cicerono metu buvo visai pamiršta, ir Ciceronas net kiekvieną atskirą senatorių vadina *pater conscriptus*. **Dissolutum**—impotentem: nesuvaldomas, nemokąs savęs sutvardyti. **Intra moenia:** Romae.

5. **Credo**=*tikiuos* ironiškiai. **Adducor:** (ne)galiu priversti savęs. (ne) galiu nuspręsti. **Qui non fateatur** = ut is non fateatur; conj. *ut consecutivum*.

II. Tema.

Skyrius III.

enim — nes, juk.
exspecto 1 — laukt.
tenebrae, arum f — tamsybė, tamsybės.
obscuro 1 — slėpti, temdyti.
coeptus, us m. — pradžia, pradėjimas, sumanymas.
nefarius 3—nedoras, negarbingas
paries, etis f — siena.
contineo, ui, ntum 2 — sulaikyti.
erumpo, rupi, ruptum 3 — ištrūkti, aikštėn iškilti.
muto 1 — mainyti, atmainyti, pakeisti.
obliviscor, litus sum 3—užmiršti.
caedes, is f — galvažudystė, žudymas.
undique—iš visur, iš visų pusių.
licet, licuit (licitum est) 2 — leista, galima.

7. Memini, meminisse — atminti.
dico, xi, ctum 3—kalbėti, sakyti.
audacia, ae f — drąsa, įžūlumas.
satelles, litis m ir f — dalyvis, bendrininkas.
administer, tri m — tarnautojas, padėjėjas.
fallo, fefelli, falsum 3 — prigauti (ką).
atrox, ocis — žiaurus baisus.
incredibilis, e — netikėtinas, nuostabus.
admirandus 3 — nuostabus.
conservo 1 — išlaikyti, apsaugoti.
reprimo, pressi, pressum 3 — spausti, kliudyti; priešintis.
profugio, fugi, fugitum, 3 — pabėgti.

infitior 1 — prisipažinti.
diligentia, ae f — uolumas.
circumcludo, si, sum 3—apsupti.
discessus, us m — pasitraukimas, pasišalinimas.
ceterus 3 — kitas.
contentus 3 — patenkintas.
8. Praeneste, is n — Prenesta, Lacijumo miestas.
occupo 1 — užimti.
impetus, us m — spaudimas, puolimas.
confido, fisus sum 3 — tikėtis, pasitikėti.
colonia, ae f — kolonija, miestas, įkurtas atėjunų.
munio 4 — tvirtinti saugoti (pilį).
cogito 1 — manyti, prasimanyti (ką).
audio 4 — klausyti.
plane — visai, aiškiai.

---

6. **Iam** (amplius)=dar. **Quod... exspectes** — coni., pareinanuo santykinio įvardžio, pavaduojančio šiuo atveju išeities jungtuką. **Obscurare** = paslėpti. **Continere** cum. abl. = sulaikyti kame (*parietibus*). **Si... potest, si illustrantur, si erumpunt** — sąlyginis sakinys: *casus realis.*

7. **Ante diem XII Kal. Nov.**: pilnas sakinys yra: *die duodecimo ante Kalendas Novembres*, t. y. spalių 20 d. **A. d. VI Kal. Nov.**, t. y. spalių 27 d.

8. **Cum... confideres** — coni., pareinąs nuo *cum historicum*. **Sensistine:** *ne* prasme *nonne*. **Praesidiis, custodiis, vigiliis:** Synonimai: *praesidiis* kariškioji apsauga, *custodiis* sargyba (sargybiniai), *vigiliis* nakties sargyba. **Praesidiis, custodiis** — *ablativus causae.*

IV skyrius.

recognosco, vi, nitum 3 — pažinti atpažinti.
vigilo 1 — budėti.
salus, utis f — gerovė, išganymas.
falcarius, ii m — amatininkas; kalvis.
amentia, ae f — kvailybė.
scelus, eris n — nuodėmė, piktadarybė.
nego 1 — neigti.
convinco, vici, victum 3 — kaltinti, kaltybę įrodyti.
una — drauge.

9. Immortalis, e —nemarus, nemirtingas.
gens, gentis f — giminė, kiltis.
ubi gentium — kuriam krašte.
vivo, vixi, victum 3 — gyventi.
interitus, us m — pražūtis.
exitium, ii n — pražūtis, išgriovimas.
rogo 1 — klausti, prašyti.
dudum — pirmiau, prieš tai; iam dudum — jau seniai.
ferrum, i n — geležis; kardas.
trucido 1 — užmušti.
nondum — dar ne.
vulnero 1 — žeisti, sužeisti.
distribuo, ui, utum 3 — išdėstyti, išskirstyti.
proficiscor, fectus sum 3 — keliauti, iškeliauti.
placeo, ui, itum 2 — patikti; placet=tinka, pritinka.
exeo, ii, itum, ire — išeiti.
paulum — nedaug.
mora, ae f — sugaištis.
lectulus, i m — lova.
polliceor, itus sum 2 — žadėti.
10. Vixdum — vos tiktai.
coetus, us m — susirinkimas.
comperio, peri, pertum 4 — pažinti.
excludo, si, sum 3 — išskirti, neprileisti.
saluto 1 — sveikinti.
summus — aukščiausias; įžymus.
praedico, xi, ctum 3 — pranešti, pranašauti.

Inter falcarios. Šiuo vardu Ciceronas pažymi gatvės vardą iš jos gyventojų — kalvių (dalgininkų). Visa Roma buvo suskirstyta 14 dalymis, ir kiekvienoje dalyje gyveno tam tikras amatininkų cechas. **Convenisse... complures... socios** — *accus. cum inf.*, pareinąs nuo *dico*. **Amentiae scelerisque** — hendiadys; *scelus* = sąmokslo nedorybė. **Quid taces?** = kaip suprasti tavo tylėjimą?

9. **Ubinam gentium** — kame pasaulyje; **gentium** — genetivus partitivus, — nuo *ubinam*. **Orbis terrarum** — hiperbolė vietoj *imperii Romani*. **Cogitent** — *coni.* nuo santyk. įvardžio. **Ferro** — abl. instrumenti. **Igitur** = taigi; šiuo žodeliu Ciceronas grįžta prie temos klausimo: *Num negare audes?* **Quo quemque... placeret** (suprask *tibi*): pleonazmas po *statuisti*. **Te.. esse exiturum** — acc. cum inf., — nuo *confirmasti*. **Reperti sunt** = atsirado. **Liberarent** — coni. — nuo santyk. įvardžio *qui (=ut ii)*.

V skyrius.

pergo, perrexi, perrectum 3—pirmyn eiti, tęsti.
egredior, egressus sum 3— išeiti,
porta, ae f — vartai.

nimius 3 — perdidelis; nimium= perdaug.
purgo 1 — valyti, šveisti.
metus, us m — baimė.
dummodo — kad tiktai, kai tiktai.
intersum, fui, esse — būti tarpe ko, dalyvauti.
versor 1 — sukinėtis, būti.
11. Iuppiter, Iovis m—Jupiteris.
Stator, oris m — Jupiterio vardas, išganytojas.
taeter, tra, trum —šlykštus. biaurus.
horribilis, e — baisus.
infestus 3 — nepríeteliškas.
pestis, is f — antkritis, liga.
totiens — tiek, tiek kartu.
periclitor 1 — mėginti (su pavojumi).
insidior 1 — žabangus spęsti, norėti prigauti ką.
comitia, orum n — žmonių susirinkimas; comitia consularia = susirinkimas konsulams rinkti.
competitor, oris m — (kitas) kandidatas — konkurentas (rivalis), priešas.
conatus, us m — bandymas, mėginimas.
tumultus, us m — sąmyšis, sambrūzdis.
concito 1 — kurstyti.

quotienscumque — kiek kartų.
absisto, stiti, stitum 3 — stoti prieš, priešintis.
quamquam — nors.
clamitas, atis f — nelaimė.
12. Universus 3—visas, visotinis.
tectum, i n — dangtis, stogas; namai.
vastitas, atis f — išnaikinimas.
quare — kodėl.
severitas, atis f — žiaurumas.
lenius (lyg. laip. iš leniter)—nuolaidžiau, minkščiau, levngviau.
communis, e — bendras.
utilis, e — naudingas.
coniuratus 3 (part. perf. iš coniuro) — prisiekęs; coniurati, orum m — sąmokslininkai.
exhaurio, hausi, haustum 4 — išsemti, atleisti.
sentina, ae f — apatinė laivo dadalis, kuri prisipildo visokių šiukšlių; purvas; visuomenės atmatos (žmonės).
13. Dubito 1 — abejoti.
sponte — geru (laisvu) noru.
interrogo 1 — klausti.
exsilium ii n — ištrėmimas.
consulo, lui, ltum 3 — patarimo klausti.
suadeo, si, sum 2—tikrinti, patarti.

11. **Dis** = deis; **dis... atque... Iovi** = dievams (visiems), bet ypač Jupiteriui. **Huic ipsi** = oratorius čia parodo ranka į Jupi-

terio statulą, nes Jupiterio šventovėje ėjo šis senatorių posėdis. **Antiquissimo** — Ciceronas nori pabrėžti, kad šita šventovė buvusi paties Romulo pastatyta, tuoj įkūrus miestą. **Summa salus rei publicae** = *summa res publica*, pleonazmas. **Consuli designato** — *designatus* reiškia išrinktas, bet dar nepradėjęs eiti savo pareigų. *Consularis* = exkonsulas. **In campo** = in campo Martio; toji vieta buvo kairiajame Tiberio upės krante šiaurės-rytų Romos pusėje, ir buvo skiriama tautos susirinkimams ir kariškiems pratimams. **Competitores tuos** — čia Ciceronas turi omeny Silaną ir Mureną. **Nullo tumultu... concitato** — abl. absolut. Nullo tumultu **publice** concitato = paverčiau niekais tavo nedorus planus mano draugų pagalba, visai nepasinaudodamas savo **oficiališka** konsulo valdžia; tad **publice** = *oficiališkai* (o nieku būdu — *viešai!*). **Quoniam... audeo** — indicativus, — nuo jungtuko *quoniam;* priežasties jungtukai: *quoniam, quandoquidem, siquidem* privalo **indicativ'o**.

VI skyrius.

Delecto 1 — patenkinti; džiuginti.
metuo, ui — 3 — bijoti·
odi, odisse (verb. defect.) — neapkęsti.
turpitudo, dinis f — gėdingumas, gėda.
inuro, ussi, ustum 3 — įdeginti, žymėti.
dedecus, oris n — negarbė, gėda.
haereo, haesi, haesum 2 — prišlyti.
libido, dinis f — geidulys; pasileidimas.
flagitium, ii n — gėdingas darbas, gėd. pasielgimas.
adulescentulus, i m — jaunikaitis.
corruptela, ae f — pagedimas.
illecebra, ae f — viliojąs dalykas; illecebra corruptelarum = pagundos.
irretio 4 — tinklu sugauti, apipainioti.
fax, facis f — žibintuvas

14. Nuper — neseniai.
vacuefacio, feci, factum 3 — daryti ką tuščią; nuvalyti.
cumulo 1 — į krūvą rinkti; dauginti.
sileo, ui 2 — tylėti.
immanitas, atis f — nepaprastas didumas.
vindico 1 — keršyti.
impendeo 2 — kabėti, karoti.
ignominia, ea f — gėda, negarbė.
pertineo, tinui, tentum 2 — liesti, priklausyti.
omitto, misi, missum 3 — apleisti, palikti; nutylėti.

committo, misi, missum 3 — papildyti, padaryti, įvykdyti
petitio, onis f — mėginimas; puolimas.
aio, ais, ait, aiunt (verb. defect.) — kalbėti.
16. Extorqueo, torsi, tortum 2 — ištraukti, išspausti.
sica, ae f kardas.
elabor, psus sum 3 — iškristi, išsprukti.
initio 1 — pašvęsti.
devoveo, vi, tum 2 — aukoti, pašvęsti.
defigo, fixi, fixum 3 — įsmeigti.

---

13. **Quid... possit** — coni., — nuo santyk. įvardžio. **Metuat... oderit** — coni., nuo santyk. įvardžio. **Corruptelarum illecebris** (abl. instr.) **irretisses** = suviliojai savo nedoromis priemonėmis. **Irretisses** — coni., — nuo santyk. įvardžio. **Ad libidinem** — ištvirkimui, pasileidimui (paleistuvystei).

Morte superioris uxoris: antroji jo žmona buvo Aurelia Orestilla, moteriškė labai graži, bet pasileidusi. Čia Ciceronas nori pabrėžti, kad Katilina del Aurelijos meilės nužudęs savo pirmąją žmoną. **Incredibili scelere** — čia turima galvoj Katilinos sūnaus nužudymas: del Aurelijos, nenorėjusios tekėti už vyro, turinčio vaikų, Katilina nužudęs ir savo sūnų. **Exstitisse... vindicata esse** — nominativus cum inf., — nuo *videatur.* **Quas... impendere** — accusativus cum inf., — nuo veiksmažodžio *senties.* **Idibus** — Idos buvo terminas, kuriuo skolininkai turėjo mokėti procentus už paskolintus pinigus. Katilina, būdamas skolomis aptekęs, nusprendė įvykdyti savo planus prieš tą terminą (dieną prieš paskirtąjį terminą).

15. **Scias** — coni., — nuo *cum adversativum.* **Manum** — Katilina į savo sąmokslininkų skaičių priėmė Sulla, Antonijų su Krassu ir Juliju Cezariu. **Viderentur** — coni., — nuo *ut consecutiv.*

16. **Devota sit** — netiesiog. klausimas.

VII skyrius.

Loquor, cutus sum 3 — kalbėti.
frequentia, ae f — daugybė, gausi minia.
contingo, tigi, tactum 3 — paliesti, pasiekti.
contumelia, ae f — įžeidimas.
taciturnitas, atis f — tyla.
subsellium, ii n — suolas.

nudus 3 — nuogas grynas; tuščias.
17. Mehercule — Herkulio vardo minėjimas prisiekiant, ką tvirtinant.
pactum, i n — sutartis; isto pacto = tuo būdu.
offendo, di, sum 3 — užgauti; įžeisti.
careo, ui — 2 — neturėti ko, stokoti.
conscientia, ae f — sąmonė.
placo 1 — dailinti; švelninti, sutaikinti; nuraminti.
parricidium, ii n — nužudimas, išnaikinimas; pražūtis.

vereor, itus sum 2 — bijoti.
direptio, onis f — išgrobimas.
impunitus 3 — nenubaustas.
quaestio, onis f — tyrimas, teismo tardymas.
valeo, ui, itum 2 — jėgų turėti, reikšmės (įtakos) turėti, sugebėti.
increpo, pui, pitum 3 — šlamėti; quidquid increpuerit = kad ir mažiausia kas sušlamėtų.
abhorreo, ui 2 — šlykštėtis; pasišalinti su pasibiaurėjimu.
eripio, ripui, reptum 3 — išveržti, ištraukti; išvaduoti.
desino, sivi (ii), situm 3 — nustoti, paliauti.

Nunc vero — *que cum ita sint.* **Ex hac tota frequentia** = ex his senatoribus, qui tam frequentes adsunt. Senatas buvo vadinvmas *frequens* (gausus), kada senatoriai susirinkdavo teisėto skaičiaus; tik tada tegalėjo būti daromi kokie sprendimai.

17. **Si... metuerent.. putarem** — coni., vadinamasis *casus irrealis* sąlygos sakiniuose. **Isto pacto** = isto modo — ablativus modi. **Ut... metuunt** — *ut comparativum* (cum indicativo). **Iniuria** — abl. modi — be pamato, be pagrindo. **Carere me aspectu civium** = pasislėpti nuo piliečių akių. **Carere me** — acc. cum. inf., — nuo veiksmažodžio *mallem.* **Aspectu** — ablativ. — nuo veiksmažodžio **carere** (*ablativus inopiae*). **Infestis... oculis conspici** = nenorėčiau kad priešininko akimis būčiau žvalgomas. **Conscientia** — abl. causae; galima tą žodį (conscientia) išversti irgi įnagininku: **sąžine**; tu, (savo) sąžine pripažindamas... **Scelerum** — genetivus obiectivus, — nuo *conscientia* **Timerent... odissent.. posses... concederes...** — *casus irrealis* (sąlyg. sakinių). **Verebere** — futurum I vietoj *vereberis* (tas pats ir *sequere*).

18. **Aliquot annis** — abl. temporis. **Ad neglegendas leges...** — gerundyvas. **Ut... desinam** = *ut finale.*

VIII skyrius.

19. Impetro 1 — pasiekti, gauti, patenkinti.
adhibeo, ui, itum 2 — vartoti.
asservo 1 — išlaikyti, saugoti.
videlicet — būtent.
sagax, acis — jautrus; žvalus.
carcer, eris m — kalėjimas.

20. Solitudo, inis f — vienumas.
mando 1 — pavesti, įgalioti.
inquam (verb. defect.) — sakyti.
postulo 1 — reikalauti.
obtempero 1 — klausyti, paklusniam būti.

ecquid — ar.
attendo, di, tum 3 — dėmesį kreipti, dėmėtis.
animadverto, rti, rsum 3 — stebėti, pastebėti.
perspicio, exi, ctum 3 — aiškiai matyti.

21. Quiesco, evi, etum 3— ilsėtis, ramiam būti.
vilis, e — pigus.
vasto 1 — naikinti, griauti.
prosequor, secutus sum 3 — lydėti.

19. **Si... loquatur... debeat** — coni praesentis *(casus potentialis).* **In custodiam** = *custodia libera* (laisvas areštas) **Vitandae suspicionis causa** — genetivus subiectivus gerundivi, pareinąs nuo *causa.* **Tulisses** — coni., — nuo *cum historicum.* **Eisdem moenibus** — ablativus instrumenti. **A carcere atque a vinculis. Carcer** buvo valstybinis kalėjimas, kur pasmerktieji buvo nuvedami *in vinculis* (sukaustyti retežiais); **carcer** yra skirtinas nuo **custodia; custodia** — namų (laisvas) areštas.

20. **Aliquas** — kurias nors kitas. **Suppliciis** — *ablativus separationis.* pareinąs nuo *ereptam.* **Placere decreverit** = pripažins pageidaujamą. **Decreverit** — coni. perfecti, pavartotas vietoj trūkstamojo *coniunctivi futuri.* **Attendis ir animadvertis** — sinonymai. **Patiuntur** = jie nesipriešina (neprotestuoja) prieš tavo pašalinimą. **Auctoritatem** = formališką sprendimą.

21. **Cum quiescunt... patiuntur... tacent** — *cum coincidens* (plg. *cum tacent clamant*). **Ut... prosequantur** — coni., pareinąs nuo *ut finale.*

IX skyrius.

22. Ullus 3 — (gen. ullius, dat. ulli) — kuris nors.
meditor 1 — mąstyti; prasimanyti.
duim = dem — duočiau.
recens, ntis — šviežias, naujas.
posteritas, atis f — ateitis.
čedo, cessi, cessum 3 — eiti; nusileisti.
pudor, oris m — gėda.
23. Conflo 1 — drauge pūsti, išpūsti.
moles, is f — našta, sunkenybė.
sustineo, ui, ntum 2 — išturėti.
importunus 3 — nepatogus.
secerno, cervi, cretum 3 — atskirti.
exsulto 1 — džiaugtis.
latrocinium, ii n — plėšimas.
24. Invito 1 — kviesti.
praestolor 1 — laukti.
pango, panxi, pactum 3 — tartis, susitarti.
argenteus 3 — sidabrinis.
sacrarium, ii n — šventovė.
veneror 1 — gerbti, garbinti, melstis.
nex, necis f — mirtis, užmušimas

---

22. **Quamquam quid loquor** = bet kam aš kalbu? **Utinam duint** — senoji 3 asmens (plur.) forma *praesentis coni.* vietoj. **dent** — *coniunctivus optativus*. **Induxeris** — vietoj trūkstamojo *coniunctivi futuri*. **Impendeat** — coni. netiesioginio klausimo. **Dummodo... sit privata** — kad tik liestų atskirą asmenį, t. y. mane; **seiungatur** — nebūtų jungiama su..., — coni., pareinąs nuo *dummodo*. **Legum** — įstatymais įsakytų, — genetivus subiectivus.
24. **Quid... invitem** — *coni. dubitativus*. **Pactam et constitutam** — sutartą ir paskirtą (paskirtą sutartimi), — accus. cum inf., — nuo *sciam*. **Illam** — visiems žinomą. **Perniciosam esse... ac funestam** — du sinonymai, acc. cum inf., — nuo *confido*. **Venerari** — maldingųjų romėnų pavyzdžiu, kurie, prieš išeidami iš namų, meldė (garbino) penatų paveikslus. **Solebas** su infinitivu (venerari) galima versti žodžiu *paprastai*. (= paprastai garbindavai). **Proficiscens** — participium coniunctum. **Altaribus** — tik daugiskatoj (plurale tantum).

X skyrius.

25. Voluptas, atis f — malonumas.
pario, peperi, partum — gimdyti.

otium, ii n — atspėjamasis laikas; ramumas.
concupisco, pivi (pii), pitum 3— pageidauti.
nanciscor, nactus sum 3—gauti, įgyti.
26. Perfruor, fructus sum 3— malonumo patirti, džiaugtis.
bacchor 1 — Bakcho šventes švęsti, siausti.
fames, is f — badas.
frigus, oris n — šaltis.
inopia, ae f — stoka.
27. Proficio, feci, fectum 3— sėkmingai siekti (ko); bręsti.
exsul, lis m — tremtinys.
tempto 1 — mėginti; mėginti pulti (ką).
vexo 1 — gąsdinti, kankinti.

---

25. **Haec res** — t. y. karas prieš tėvynę. **Quo te... rapiebat** — t. y. į Manlijaus stovyklas, kad kariautum prieš tėvynę. **Otium** — čia reiškia pacem.

26. **Laetitia perfrui... gaudiis exsultare... voluptate bacchari** — vis sinonymai, kuriuos vartoja Ciceronas, reikšdamas laipsniavimą nuo silpnos sąvokos iki stipriausios: **laetitia** — linksmybė, pasireiškianti išorėje (išoriniais ženklais), **gaudium** — džiaugsmas išvidinis (vidujinis), **voluptas** — malonumas; be to, **exsultare** — šokinėti iš džiaugsmo, **bacchari** — siausti džiūgaujant. **Quibus** — ablativus causae.

27. **Cum... reppuli** — cum temporale. **Ut... posses** — ut consecutivum. **Id... latrocinium... bellum** — dvejybinis vardininkas (nom. duplex).

XI skyrius.

Querimonia, ae f — skundas.
detestor 1 šalinti.
deprecor 1 melsti, kad kas būtų pašalinta (neįvyktų).
penitus — giliai.
cunctus 3 — visas.
evocator, oris m — iššaukėjas (pirmas) kaltininkas, provokatorius.
vinculum, i n retežius.
macto 1 — aukoms gyvulius skersti, aukoti; bausti.
28. Impedio 4 — kliudyti.
deficio, feci, fectum 3—nepritekti, atsimesti.
commendatio, onis f — rekomendacija; atpildas,

neglego, xi, ctum 3 — niekinti.
29. Ardeo, arsi 2 — degti, liepsnoti.
conflagro 1 — sudegti.

---

28. **Multarunt** = multaverunt (nubaudė). **An leges, quae... rogatae sunt.** Nuo pat respublikos įkūrimo buvę paskelbti įstatymai, kurie reikalavo, kad mirties bausmė ir sunkūs kūno kankinimai, turi būti nustatomi ne valdininkų, bet tautos. **Invidiam** — accusativus, pareinąs nuo veiksmažodžio *timere*. **Nulla commendatione maiorum** abl. absolutus; prasmė: tėvynė iškėlė tave, nežiūrėdama to, kad tavo gimtinėj nebuvo taurių (kilnių) protėvių. **Tam mature** — Ciceronas buvo skiriamas visoms valdžios tarnyboms, eidamas tam tikrą savo metų skaičų. **Per omnes... gradus** — t. y. tarnybos: kvestoriaus, edilo, preitoriaus ir konsulo. **Invidiae... periculi** — genetivus obiectivus, — nuo *metum*.

XII skyrius.

Paucus 3 — mažas, nedidelis.
multo 1 — bausti.
usura, ae f — naudojimasis; nuoma.
contamino 1 — sutepti, suteršti.
redundo 1 — pilnam (pertekusiam) būti.
30. Dissimulo 1 — apsimesti, dėtis; slėpti.
mollis, e — minkštas, nuolaidus.
alo, alui, alitum (altum) 3 — maitinti.
corroboro 1 — sustiprinti.
crudeliter — žiauriai.
stultus 3 — kvailas.
paulisper — nedaug, maža.
perpetuus 3 — nuolatinis amžinas.
naufragus 3 — nukentėjęs del laivo paskendimo.
aggrego 1 — prijungti, priskirti; privesti.
exstinguo, nxi, nctum 3—gesinti.
stirps, pis f — kamienas, stiebas, šaka; kiltis; šaknis.

---

29. **Mentibus** — Ciceronas čia turi galvoj piliečius, kurie buvo tos pačios nuomonės, kaip ir jis pats. **Si... iudicarem... non dedissem** — coni. *(casus irrealis)*. **Gladatiori** — Ciceronas vadiną Katiliną gladiatoriumi, norėdamas daugiau jį išniekinti, nes gladiatoriai nesidžiaugė gera reputacija ir paprastai jie buvo vergai, belaisviai arba nusižengėliai. **Ne... redundaret** — coni., pareinąs

nuo neigiamosios dalelės **ne post verbum timendi**.

30. **Quamquam nonnulli sunt** — *quamquam*, nuolaidos jungtukas, reikalaująs indicatyvo. **Auctoritatem** — accusativus, pareinąs nuo *sequi*. **Pervenerit** — coni. perfecti vietoj *coniunctivi futuri* šalutiniame sakinyje, priklausančiame nuo acc. cum inf. futuri. **Neminem tam stultum fore** — acc. cum inf., — nuo veiksmažodžio *intellego*. **Uno interfecto** — abl. absolutus. **Hanc... pestem reprimi... non posse comprimi** — acc. cum inf., pareinąs nuo veiksmažodžio *intellego*. **Naufragos** — kurie išeikvojo savo turtus (bankrotai).

XIII skyrius.

31. Maturitas, atis f — subrendimas; išsiplėtimas.
tollo, sustuli, sublatum 3 — pakelti, nuimti nuo..., pašalinti, panaikinti.
fortasse — gal būti.
relevo 1 — palengvinti.
vena, ae f — gysla.
viscera, um n — viduriai.
aeger, gra, grum — sergąs.
aestus, us m — kaitra.
gelidus 3 — ledinis, šaltas.
bibo, bibi 3 — gerti.
afflicto 1 — stipriai mušti, kankinti.

32. Curia, ae f — kurija, senato rūmai.
malleolus, i m — uždegamoji strėla.
patefacio, feci, factum 3 — iškelti aikštėn, atidaryti.

III. Išvada.

33. Omen, inis n — ženklas (stebuklingas, pranašaująs).
auspicium, ii n — būrimas iš paukščių, reikšmingas (pranašaująs) ženklas.
arceo, ui, 2 — sutūrėti, atsitraukti nuo ko.
foedus, eris n — sutartis, santarvė.
societas, atis f — sąjunga, bendrovė; visuomenė.

---

31. **In venis atque in visceribus** — valstybės organizmas, kurį šiuo atveju Ciceronas prilygina žmogaus organizmui. **Cum... iactantur** — cum temporale.

32. **Secedant** coni. imperativus. **Secernant... desinant** — taip pat coni. imperativus. **Ad inflammandam urbem** — gerundyvas. **Sit inscriptum** — coni. imperativus. **Profectione** — abl. temporis.

33. **Hisce ominibus** = santrauka to, kas aukščiau buvo pasakyta. **Quem Statorem nominamus** — Jupiterio vardas **Stator** reiškia „*patvarumo davėjas*", „saugotojas"; sakinyje **Quem...** turime *nom. duplex*.

ANTROJI KALBA
(Tautos susirinkime)

I. Įžanga.

I Skyrius.

1. Furo 3 — siausti, siusti.
anhelo 1 — kvėpuoti, alsuoti.
minitor 1 — grasyti.
monstrum, i n — stebuklas.
quidem — taigi, ištikrųjų.
controversia, ae f — ginčas.
latus, eris n — šonas.
palam — atvirai, aiškiai.
occultus 3 — paslėptas, paslaptingas.

2. Cruentus 3 — kruvinas.
mucro, onis m — durklas, kardas.
incolumis, e — nepažeidžiamas, sveikas.
maeror, oris m — liūdesys.
affligo, xi, ctum 3 — paliesti; mesti, pažeisti.
prosterno, stravi, stratum 3 — permesti (ant žemės), ištiesti.
percello, culi, culsum 3 — sumušti, nugalėti.
profecto — būtinai, tikrai.
lugeo, luxi, luctum 3 — verkti ko, gailėtis, gedėti.
laetor 1 — džiaugtis.
evomo, ui, itum 3 — išvemti išspiauti.
foras — lauke (laukan), išorėj.

---

1. **Quirites** — taip oficiališkai buvo vadinami Romos piliečiai, kaip *patres conscripti* senatoriai. Tas vardas pradėta vartoti romėnams susijungus su sabinais; to žodžio kilmė nėra aiški,—ji vedama arba nuo žodžio *quiris* — durtuvas, arba nuo *Cures*, didžiausio sa-

binų miesto **Vel... vel...** — arba, arba. **Ipsum egredientem** = savo noru išeinantį; **ipsum** = *sua sponte* — be kokios prievartos. **Egredientem** — accusativus, pareinąs nuo veiksmažodžio *prosequi*. **Verbis prosecuti sumus** = mes jam tik palinkėjome laimingos kelionės (ironiškai). **Abiit, excessit, evasit** — *climax* arba *gradatio* — figūra, kuria keli žodžiai, vienas po kito einą, kiekvienas griežčiau ir stipriau pareiškia mintį (gali būti *gradatio a minore ad maius* arba — *a maiore ad minus)*.

2. **E faucibus** — metafora, labai dažnai Cicerono (taip pat ir Livijaus) vartojama; lietuviškai irgi metaforiškai galima išversti: *iš nagų*. Ta metafora Ciceronas palygina Katiliną su plėšriuoju žvėrimi, kuris savo auką laikosi gerklėj (dantyse).

II Tema.

II skyrius.

3. Potius — geriau, greičiau.	foris — lauke, ore, išorėje.
culpa, ae f — kaltybė.	hinc — iš čia, iš to.
invidia, ae f — neapykanta.	comitor 1 — lydėti.
4. Mereor, itus, sum 2 — pelnyti.	aes, aeris n — varis; pinigai.
	popina, ae f — smuklė.

Si quis est talis... non est ista mea culpa — sąlyginis sakinys *casus realis*. **Si quis** = *si aliquis;* po jungtukų: *si*, *nisi*, *ne*, *num*, vietoj *aliquis*, *aliquid* vartojama įvardis *quis*, *quid*. **Quae ego deferrem** *coniunctivus* netiesioginiame klausime; klausiamajame sakinyje, pareinančiame nuo veiksmažodžio pagrindinio sakinio, vartojamas *coniunctivus* pagal *consecutio temporum*.

4. **Morte** — ablativus vietoj *genetivus criminis*, kuris vartojamas su veiksmažodžiais: *accusare*, *incusare*, *arguere*, *reum facere*, *convincere*, *damnare*, *absolvere*. **Putem** — *coniunctivus potentialis* **Exierit** — *coni.*, pareinąs nuo *quod*, stovinčio po *verbum affectuum*. **Mihi** dativus ethicus.

III skyrius.

5. Dilectus, us m — rinkimas.	agrestis, e — laukinis, sodiškis.
despero 1 — vilties nustoti, nusiminti.	luxuria, ae f — prabanga.

decoctor, oris m — eikvotojas, (turto) mėtytojas.
vadimonium, ii n — pasižadėjimas stoti į teismą paskirtuoju terminu
deserere vadimonia = neateiti į teismą paskirtuoju laiku.
edictum, i n — skelbimas.

concido, cidi 3 — kristi, pražūti.
volito 1 — lekioti.
niteo, ui 2 — spindėti.
unguentum, i n — tepalas.
fulgeo, si 2 — spindėti.
6. Hesternus 3—vakarykščias.
erro 1 — klysti, paklysti.
spero 1 — tikėtis.

---

5. **Gallicanis legionibus** — tai *romėnų* nedidelis kariuomenės skaičius, laikomas Gallijoj (in Gallia Cisalpina) kraštui apsaugoti; priešingai, *Gallicae copiae* buvo vadinama kariuomenė iš pačių gallų sudėta. **Legijoną** sudarė šeši tūkstančiai kareivių, o kiekvienas legijonas buvo sudėtas iš dešimties *kohortų;* kiekviena kohorta turėjo tris *manipulus*, o manipulas buvo dar skiriamas dviem *centurijom.* **In agro Piceno et Gallico** — *ager Picenus* vadinosi Picenų žemė prie Adriatiko jūrų, tarp upių *Aesis* ir *Truentus.* O *ager Gallicus* — tai apylinkė į šiaurę nuo *ager Picenus,* kadaise priklausiusi *gallams senonams* (Galli Senones), su miestais *Ariminum, Pisaurum* ir kit. **Senibus desperatis** — šiuo vardu buvo vadinami senieji Sullos kareiviai, išeikvoję visus savo turtus, lengvu būdu (be kokio vargo) įgytus.

6. **Video** = gerai žinau. **Quis habeat Etruriam** — čia kalbama apie G. Manlijų, kuris buvo paskirtas vadu daliai kariuomenės, prieš atvykstant Katilinai. **Habeat** — conj. netiesioginio klausimo — nuo *video.* **Has urbanas insidias** — slaptas ruošimasis maištui, daromas čia pat mieste. **Meam pristinam lenitatem perpetuam,,, futuram** (esse) — acc. cum infinit. *futuri,* pareinąs nuo *sperant.*

IV skyrius.

Flagito 1 — reikalauti.
patior, passus sum 3 — kentėti, pakęsti, leisti.
tabesco, bui 3 — tirpti; nykti.
accelero 1 — skubėti.

7. Fortunatus 3 —laimingas.
recreo 1 — atgaivinti, atstatyti, atnaujinti.
fingo, finxi, fictum 3 — daryti, vaizduoti, prasimanyti.

veneficus, i m — nuodytojas.
sicarius, ii m — kardininkas; užmušėjas.
geneo, onis m — palaidūnas.
nepos, otis m — anūkas; figur. : palaidūnas.
adulter, eri m — svetimoteriaująs, paleistuvis.

mulier, eris f — moteriškė.
corruptor, oris m — papiktintojas.
8. Unquam — kada nors.
subito — staiga, greitai.
angulus, i m — kampelis.
ascisco, ivi, itum 3 — priimti, pritraukti.

Nisi... — prieš *si* turi prieveiksmio reikšmės: *negut, gal tik*; prasme: gal tik kas nors... nemanytų (ironija). **Non putet** — coni., — nuo santykinio įvardžio. **Catilinae similes** — būdvardis *similis* turi prie savęs genetyvą; tai esti, kai norima pareikšti griežtą panašumą (kopiją); pasakant tik paprastą panašumą, vartojamas *dativus* (plg. lietuviškai: *panašus į ką*). **Cum Catilina sentire** —politikos atžilgiu būti vienos minties (nuomonės) su Katilina (tą patį, ką ir Katilina manyti). **Exeant**... **proficiscantur**... **ne patiantur**— coniunctivi imperativi. **Sui** — genetivus obiectivus **Aurelia via** — kelias, ėjęs vakariniu kraštu nuo Etrurijos iki Pizos. **Ad vesperam** — šita forma retai tevartojama, — paprastai: *ad vesperum*.

7. **O fortunatam rem publicam** — šitas galininkas vartojamas sušukimuose, su jaustukais *o, heu* ir be jų, pareiškiant nustebimo, nusiminimo ir kitus jausmus. **Testamentorum subiector** — padirbėjas (falsifikatorius) testamentų; tokiems nusikaltėliams buvo taikomas įstatymas *Lex Cornelia*, kuriuo laisvas pilietis buvo baudžiamas ištrėmimu visam amžiui, iki gyvos galvos, o vergas — mirtimi.

V Skyrius.

9. Nequam — nedorėlis, begėdis.
sodalis, is — draugas.
exercitatio, onis f — pratimas.
assuefacio, feci, factum 3 — prijaukinti.

industria, ae f — pastanga, veikimas.
consumo, mpsi, mptum 3 — suvartoti, išeikvoti.
10. Beatus 3 — laimingas.
tolero 1 — pakęsti.
rapina, ae f — plėšimas.

obligo 1 — surišti, surišti priederme (—pareiga)
alea, ae f — būrimas, kauliukų žaislas.
comissatio, onis f — puota.
scortum, i n — oda, palaidūnas, palaidūnė.
iners, ertis — neveiklus, nenaudingas.
ebriosus 3 — girtuoklis.
sobrius 3 — blaivas.
convivium, ii n — pokylis.
languidus 3 — silpnas.
confertus 3 — pripildytas.
sertum, i n — vainikas.
redimio 4 — aprišti, papuošti.
ablino, levi, litum 3 — tepti.
debilito 1 — silpninti.
stuprum, i n — begėdybė.
eructo 1 — išvemti.
11. Appropinquo 1 — artintis.
sano 1 — gydyti.
propago 1 — platinti, skleisti, tęsti.
paco 1 — malšinti, raminti.
reseco, cui, ctum 1 — nupiauti, pašalinti.
proinde — todel.

---

9. **Diversa studia**=įvairūs palinkimai, siekimai. **In dissimili ratione**=įvairiomis kryptimis, įvairiose aplinkybėse. **Ludo gladiatorio** = mokykla arba įstaiga, kur lavinosi gladiatoriai; čia netiesioginė prasme = *„luomas"*. **Scelerum exercitatione** — ablativus causae prie *assuefactus*, nuo kurio (assuefactus), be to, pareina ablativus causae: **frigore et fame et siti. Consumeret** —coniunctivus, nuo *cum concessivum.*

10. **Non... mediocres** = neturi ribų. **Humanae**: *humanus*— žmoniškas, toks kok yra paprastųjų žmonių, paprastas **Nisi... nisi** — tiktai, kaip tiktai. **Fortunas** = nekilnojamasis turtas. **Res** = *res familiaris*: pinigai (lėšos). **Fides** = kreditas. **In abundantia** = tuo metu, kada jie buvo visa kuo pertekę. **In vino et alea** = gerdami ir lošdami (kauliukais); tokios puotos (comissationes) romėnų buvo daromos po pietų *(post cenam)*, vakare, ir tęsiamos iki vėlybos nakties. **Cibo** — abl. causae.

11. **Sanare** = padaryti, kad susiprastų. **Terra marique** — abl. loci. **Quacumque ratione** — abl. modi = *būtinai.*

VI. skyrius.

12. Assequor, secutus sum 3 — pasiekti.
timidus 3 — bailus.

pareo, ui, itum 2 — paklusniam būti, klausyti.
aedes, is f — šventovė.
inanis, e — tuščias.
13. Conventus, us m — susirinkimas.
instituo, ui, utum 3 — nustatyti, nuspręsti, mokyti.
haesito 1 — svyruoti, abejoti.
securis, is f — kirvis.
fasces, ium f — ryšulys (virbų).
14. Ingredior, gressus sum 3 — įžengti.
etenim — nes, juk.
nomen, inis n — vardas.
indico, xi, ctum 3 — skelbti.
exspecto 1 — laukti.
aio, ais, ait — kalbėti.

12. **Quod dicant** — coniunctivus, pareinąs nuo santykinio įvardžio. **Quod** = hoc (t. y. eicere in exsilium) ir pareina nuo veiksmažodžio *assequi*. **Verbo** = vienais (mano) žodžiais, be jokių kitų priemonių. **Possem... eicerem** — coni. sąlyginiame sakinyje, *casus irrealis*. **Videlicet** — turi būti. **Permodestus** = reikia suprasti priešingai: *audacissimus* (ironija). **Ire in exsilium iussus est; iubeor** — esu įsakomas (man įsako)... jeigu prie **iubeo** nėra asmens, kuriam įsakoma, tai vartojamas **infinitivus passivi**. **Quin etiam** = be to, maža to. **Principes eius ordinis** — vyriausieji nariai šio (t. y. senatorių) luomo. **Subselliorum** — genetivus partitivus, pareinąs nuo daiktavardžio *partem*.

13. **Vehemens** — Smarkus (žiaurus); *vehemens consul* — Ciceronas šitą pasakymą vartoja ironiškai. **Conscientia** — ablativus causae. **Reticuisset** — nutylėdavo, nenorėdavo atsakinėti; coniunctivus, pareinąs nuo *cum historicum*. **Ea nocte** — abl. causae. **Pararet** — coniunctivus, pavartotas šalutiniame sakinyje einant taisykle, vadinamąja *attractio modi*.

14. **Eiciebam** — *imperfectum de conatu;* vartojamas ką mėginant (kada dar veiksmas nėra įvykdytas). **Iste centurio** = Manlius. **Credo** = turi būti (ironija). **Suo nomine** — savo vardu (ne Katilinos vardu) Manlijus skelbia karą tėvynei.

VII skyrius.

Condicio, onis f — sąlyga, buitis, padėjimas, būklė.
desero, rui, rtum 3 — palikti.

obicio, ieci, iectum 3 — mesti prieš (priešais); numesti.
spolio 1 — plėšti; spoliare aliquem aliqua re (abl.)
obstupefacio, feci, factum 3 — nustebinti.
indemnatus 3 — nepasmerktas.
minae, arum f — grasinimai.
tyrannus, i m — valdovas.

15. Triduum ii n — trys dienos.
invidiosus 3 — pavydus, neapkenčiąs.

16. Dictito 1 — dažnai kalbėti; tvirtinti, teigti.
queror, questus sum 3 — skųstis.
accido, cidi 3 — atsitikti.

---

15. **Est mihi tanti** = aš sutinku, man vis tiek pat; **tanti** — genetivus pretii. **Falsae** — *falsus* čia reiškia *nepamatuotas* (be pamato, be pagrindo). **Dicatur sane** — tegu sau kalba — coniunctivus concessivus. **Eiectus esse** — nominativus cum inf., — nuo *dicatur*. **Volitare** = švaistytis (besidžiaugiant savo ginklu); accus. cum inf., — nuo *audiatis*. **Triduo** = intra triduum: nepraeis ir trijų dienų, kaip išgirsite... abl. temporis. **Multo (multoque)** — abl. mensurae. **Cum profectus sit** — coniunctivus, pareinąs nuo *cum adversativum*.

16. **Quamquam isti**; *isti* — Katilinos šalininkai, kurie kaip tik nenorėjo, idant jis vyktų į ištrėmimą, o, priešingai, idant su savo kariuomene eitų prieš Romą. **Tam misericors** — kalba Ciceronas ironiškai. **Qui malit** — coniunctivus, — nuo santyk. įvardžio *qui*, pavaduojančio *ut consecutivum*. **Roma** — ablativus separationis, — nuo *profectus est*. **Queramur** *coniunctiv. adhortativus*.

VIII skyrius.

17. Cur — kodel.
ulciscor, ultus sum 3 — keršyti; bausti.
copia, ae f — daugis; išteklius.

18. Locuples, etis—turtingas.
detraho, xi, ctum 3 — nutraukti, atitraukti, nuimti.
requiro, sivi, situm 3 — įgyti.

sacrosanctus 3 — neliečiamas, šventų švenčiausias.
certo 1 — kautis, ginčytis.
usura, ae f — naudojimas; nuoma, procentas.
praedium, ii n — nekiln. turtas, žemės ūkis.
votum, i n — įžadas.
vota facere = prakeikti.

17. Et de eo hoste = ir be to, apie tos rūšies priešą (apie tokį priešą), kuris.. **Dissimulant** — prie šito veiksmažodžio numanu pasakymas: *se esse hostes*. **Ulcisci** = punire (bausti). **Sanare sibi ipsos** — padaryti, kad jie susiprastų jų pačių naudai. **Quare... non possit** coniunctivus netiesioginio klausimo; taip pat ir **comparentur**. **Medicinam** — naudinga priemonė. **Consilii atque orationis** — *genetivus explicativus*, pareinąs nuo *medicinam*.

18. **Magno in aere alieno** = nežiūrint didelių skolų: jų turtai vis delto su pertekliu praneša tas skolas. **Dissolvi** — atsilyginti, atiduoti skolas, pardavus kurią dalį savo žemių. **Ornatus et copiosus** — *hendiadys* (figūra): visa kuo pertekęs. **Tabulae novae** — naujosios paskolų knygos. **Meo beneficio** — ablativus causae. **Meo beneficio tabulae novae proferentur** — Ciceronas privertė skolininkus parduoti dalį savo turtų, kad būtų atlyginta kreditoriams. **Si... voluissent... uteremur...** — coni. sąlyg. sakiny, *casus irrealis*.

IX skyrius.

19. Dominatio, onis f — viešpatavimas, valdymas.
potior, itus sum 4 — užvaldyti; rerum potirii — įgyti aukščiausią valdžią.
perturbo 1 — kurstyti, kelti.
praecipio, cepi, ceptum 3 — mokyti, patarti.
provideo, vidi, visum 2 — numatyti; providere aliquem=rūpintis.
adipiscor, ptus sum 3 — pasiekti, įgyti.
20. Affectus 3 — (part. perf. pass. iš afficio) — paliestas, prislėgtas.
robustus 3 — stiprus.
repentinus 3 — staigus.
sumptuose — brangiai (—, plačiai gyventi).
lectus (=electus) 3 — (part. perf. pass. iš lego) — išrinktas.
apparatus 3 — gerai paruoštas, visa kuo aprūpintas, puikus.
inferus 3 — žemutinis; inferi, orum = numirusieji, numirusiųjų vieta.
tenuis, e — tęvas; nežymus.
vetus, eris n — senas, pirmykščias.
praedator, oris m — plėšikas, grobikas, vagis.
direptor, oris m — grobikas.
proscriptio, onis f — proskripcija, konfiskacija.
pecus, udis f — naminiai gyvuliai.

19. **Aere alieno** — *ablativus causae*, pereinąs nuo veiksmažodžio *premuntur*. **Rerum** (t. y. publicarum) **potiri** — įgyti aukščiausią valdžią. **Desperant** — neturi vilties pasiekti (įgyti), numanu: *se posse consequi*. **Vigilare, adesse, providere... magnos animos esse... concordiam... copias... deos... esse laturos** — šitie *accus cum inf*. pareina nuo to paties *percipiendum*, kaip ir *ut desperent;* tai dvejybinė konstrukcija, kuri esti ir prie veiksmažodžių: *monere, persuadere*...

20. **Aetate** (iam affectum) — ablativus causae. **Succedit** — pakeičia (pavaduoja). **Tamquam beati** — tarytum turtingieji, turtingaisiais pasekdami **Rapinarum veterum** — Ciceronas čia turi omeny plėšimus per naminius karus. **Quos** = *eos*. **Desinant** — coniunctivus imperativus.

X skyrius.

21. Turbulentus 3 — neramus, netvarkingas.
emergo, rsi, rsum 3 — išplaukti, išeiti aikštėn.
partim — iš dalies.
negotium, ii n — dalykas, verslas.
sumptus, us m — lėšos.
vacillo 1 — judėti, krutėti.
defatigo 1 — varginti, silpninti.
infitiator, oris m — atsispiriąs, neigėjas.
lentus 3 — lankstus, nejudrus, neveiklus.
sto, steti, statum 1 — stovėti.
corruo, rui, 3 — sugriūti, pražūti.
22. Parricida, ae m — tėvažudys, galvažudys.
facinorosus 3 — nuodėmingas, nedorėlis.
divello, velli (vulsi), vulsum 3 — atitraukti (jėga), atskirti.
complexus, us m — glėbys.
pecto, pexi (pexui), pexum 3 — šukuoti.
capillus, i m — plaukas.
nitidus 3 — švarus, žibąs.
imberbis, e — bebarzdis.
barbatus 3 — barzduotas.
manicatus 3 — turįs rankoves.
talaris, e — daiktas (rūbas), siekiąs pėdas; *tunica talaris*=tunika (rūbas) ilgas iki pėdų.
velum, i n = uždangalas, burė
amicio, cui, ctum 4 — apvilkti.
toga, ae f — toga, viršutiniai rūbai.
antelucanus 3 — laikas prieš aušrai auštant.
expromo, prompsi, promptum 3 — išimti, iškeiti aikšten.

23. Aleator, oris m — žaidžiąs kauliukus, žaidėjas.
lepidus 3 — malonus, švankus, gražus.
delicatus 3 — malonus, išlepintas, lepus.
spargo, si, sum 3 — sėti, pilti, mėtyti, šlakstyti.

venenum, i n — nuodai.
muliercula, ae f — moterėlė.
praesertim — ypač.
pruina, ae f — šalna, šaltis.
nix, nivis f — sniegas.
idcirco — todėl.
hiems, hiemis f — žiema.

---

21. **Varium et mixtum et turbulentum** — sinonymai, **turbulentum** padarytas iš *turba*, reikšme „betvarkė, pilna sąmyšio, minia". **Qui** — būtent toki žmonės, kurie... **Vadimoniis, iudiciis proscriptionibus** — šitie trys terminai atliepia trims veiksmams, kuriais buvo atgaunamas ieškinys romėnų teisėmis: **vadimonium** — šaukimas į teismą, **iudicium** — bylos sprendimas, **proscriptio** — skolininko turto pardavimas viešomis varžytinėmis. **Ut sentiant** — *ut consecutivum*.

22. **Numero... genere... vita** — *ablativus limitationis* = skaičiaus atžvilgiu... kokybės atžvilgiu... **Pexo capillo** — *abl. limitationis*, — nuo būdvardžio *nitidos*. **Imberbes** — reiškia ne tai, kad „be barzdos", kaip jaunikaičių, bet žmonės, kurie išpešdindavo savo barzdas, norėdami būti pavyzdingais frantais.

23. **In his gregibus** = *in gregibus horum:* jų tarpe. **Lepidi ac delicati** — sinonymai = išlepinti (lepūs). **Mulierculas** — pavartotas žodis negarbinga reikšme. **Quod nudi... saltare** — laisvasis romėnas šokių nelaikė garbingu dalyku, — juo labiau šokėjų, kurie šokdavo nuogi (be rūbų).

XI skyrius.

24. Saucius 3 — sužeistas.
oppono, sui, situm 3 — statyti prieš; prieštarauti, priešintis.
deinde — paskui.
municipium, ii n — miestas, kurio gyventojai buvo įgiję romėnų piliečių teises.
tumulus, i m — kalnas.
egestas, atis f — stoka.
25. Suppedito 1 — duoti, teikti (užtenkamai); užtekti, ištekti (turėti ko užtenkamai).

egeo, ui—2—stokoti, būti reikalingam ko, privalyti ko.
aerarium, ii n — iždinė.
vectigal, lis n — mokestis.
contendo, di, ntum 3 — tempti, tęsti, siekti; lyginti.
petulantia, ae f — įžūlumas.
fraudatio, onis f — prigavimas.
ignavia, ae f — bailumas.
postremo — pagaliau.
cogo, egi, actum 3 — priversti.

---

24. **O bellum..** pasakyta ironiškai (= oi, kaip reikės bijotis...) **Cum... sit habiturus** — cum causale. **Cohortem praetoriam** = karo vadų palydovai, kurie buvo jauni vyrai; Ciceronas, turėdamas galvoj minėtus frantus, pajuokia jų „damas" (*scortorum* — ištvirkusių moterų). **Tumulis;** — **tumulus** — supiltas žmonių rankomis kalnas, t. y. *pilis*, skirtinas nuo *collis* = kalnas.

25. **Si... velimus... possumus** — mišrasis sąlyginis periodas (*casus potentialis* ir *casus realis).* **Senatu, equitibus... urbe, aerario, vectigalibus, cuncta Italia, provinciis omnibus** — šitie ablatyvai pareina nuo veiksmažodžių *suppeditamur* ir *eget.* **Ratio** — čia reiškia *siekimas, tikslas,* **Vitia superari** — acc. cum inf., — nuo veiksmažodžio *cogant.*

XII skyrius.

26. Praemitto, misi, missum 3 — pirmyn siųsti.
prohibeo, ui, itum 2 — sulaikyti, kliudyti.

III. Išvada.

27. Solutus 3 — (part. perf. pass.) — nesurištas, nesutvardytas; ramus.
lateo, ui 2 — slėptis; paslėptam būti.
conniveo, nivi (nixi) 2 — verti, merkti (akis); pro pirštus žiūrėti.
inceptum, i n — pradžia, pradėjimas.
deprehendo, di, sum 3—sugauti.
vindex, icis m. ir f —keršytojas, keršytoja.
28. Intestinus 3 —vidurinis.
intereo, ii, itum, ire — pražūti.
29. Fretus 3 — pasirėmęs, pasitikįs.
significatio, onis f — ženklas, reikšmė; pranašystė.
soleo, itus sum 2 — turėti paprotį.

numen, inis n — dievybė; dieviškoji jėga.	imploro 1 — melsti, maldauti, prašyti; šauktis.

26. **Quae** = haec. **Cum... sint** — coniunctivus, pareinąs nuo *cum concessivum* — „nors". **Vigiliis custodiisque** — ablativus instrumenti. **Praesidii** — genetivus partitivus. **Urbi** — dativus possessivus. Veiksmažodis *esse* su dativu asmens dažnai atstoja veiksmažodį *habeo*. **Nocturna excursione** — šiuo pasakymu Ciceronas pabrėžia veikų Katilinos iškeliavimą, būtent, kitą naktį, tuoj po garsaus senatorių posėdžio. **Iam** — tuojau.

27. **Atque adeo** = arba, tikrai sakant, aiškiau sakant. **Illos... monitos** (esse) — acc. cum. infinitivo, pareinąs nuo veiksmažodžio *volo*. **Exspectavit** — veiksnys yra *lenitas*. **Quod reliquum est** = bet pagaliau. **Portis... viae** — dativus possessivus. **Si... volunt... possum** — sąlyginis sakinys *casus realis*. **Carcerem... vindicem** — kalėjimas romėnams nebuvo bausmės priemone, kaip mūsų laikais; į kalėjimą jų buvo dedami tik pasmerktieji mirties bausme, kuri ten pat buvo ir įvykdoma; todel čia *carcer* Cicerono yra pavadintas *vindex*.

28. **Minimo motu... nullo tumultu** — ablativus modi. **Intestinum ac domesticum** — du sinonymai aiškumo ir pilnumo dėliai. **Me uno togato duce et imperatore** — ablativus absolutus. **Togato** = čia Ciceronas nori pabrėžti, kad jis, būdamas nekariškuoju viršininku, t. y. nenusivilkdamas togos, sugebės numalšinti maištą, padaryti galą karui.

29. **Mea prudentia... humanis consiliis** — ablativus causae, pareinąs nuo būdvardžio *fretus*. **Prudentia** — čia reiškia *atsargumą, numatymą*. **Numine** — čia reiškia *dieviškoji jėga*.

TREČIOJI KALBA.

(Tautos susirinkime)

I. Įžanga.

I Skyrius

1. Coniux, gis f — pati, žmona.
flamma, ae f — liepsna, ugnis.
paene — beveik.
fatum, i n — likimas, lėmimas.
restituo, ui, utum 3 — atstatyti; sugrąžinti.
2. Amplifico 1 — platinti, dauginti.

delubrum, i n — šventovė.
restinguo, nxi, nctum 3—gesinti.
destringo, nxi, ctum 3 — nutraukti, ištraukti.
mucro, onis m — galelis; ašmuo, durklas.
iugulum, i n — gerklė.
3. Investigo 1—ištirti; sekti.

---

1. **Hodierno die** = hodie (šiandien), t. y. gruodžio mėn. 3 d. **Fortunatissimam... urbem** — priedėlis žodžiui *domicilium* = sostinė, romėnų respublikos centras. **Amore... laboribus, consiliis, periculis** — ablativus causae. **Videtis** = kaip jūs matote. **Ex faucibus** — Ciceronas čia vartoja metaforą: *iš gerklės, iš nagų.*

2. **Sine sensu** = be sąmonės. **Cum voluptate** = *cum sensu* voluptatis. **Illum, qui** = Romulus, kuris įsteigė vardu *Quirinus*, ir pašventė metinėmis iškilmėmis vasario 17 d. **Benevolentia** — abl. causae; prasmė = iš dėkingumo. **Famaque** — abl. instrumenti, sujungtas su **benevolentia**, ir sudarąs figūrą *hendiadys.* **Toti urbi, templis, delubris, tectis ac moenibus** — naudininkai, pereiną nuo formos: *subiectos*. **Templis delubris** = šventovės ir kitos maldyklos. *Delubrum* = dalis šventovės arba nedidelė šventovė, skiriama atskirai dievybei.

3. **Investigata comprehensa sit** — coniunctiv. netiesiog. klausimo.

II. Tema.

II skyrius.

Extermino 1 — išvaryti, išnaikinti.
4. Demum — pagaliau.
tumultus, us m — sukilimas.
sollicito 1 — kurstyti, raginti, skatinti.
mandatum, i n — įgaliojimas.
facultas, atis f — galėjimas, gabumas; proga.
5, Advesperascit, avit 3 — diena eina vakarop.
bipertito — iš dviejų pusių.
assidue — nuolat.
6. Interim — tuo tarpu.
exigo, egi, actum 3 — išvaryti; reikalauti; pabaigti.
comitatus, us m — lydėjimas; palydovai.

Eiciebam — imperfectum de conatu *(cum temporale)*. **Infirmos... ac debiles** — du sinonymai sąvokai sustiprinti, — acc. cum inf., — nuo *putabam*. **Qui restitissent** — coniunctivus, pavartotas vietoj trūkstamojo lotynų kalboj *coniunctivus futuri*. 4. **Furore ac scelere** — figūra *hendiadys*. **Maximo furore ac scelere** — ablativus causae. **Ut sentirem ac viderem** — *ut finale*. **Quid agerent, quid molirentur** — conj. netiesioginio klausimo. **Minorem fidem faceret** (oratio mea) = mano kalbai permaža tikėta (ji nesudarė tikrumo įspūdžio, kiek turėtų sudaryti). **Allobrogum** — allobrogai, karinga keltų giminės tauta, gyvenusi pietų rytinėje Gallijos pusėje; buvo romėnų nugalėti po atkaklių ir narsių pasipriešinimų (karų) 122 m.

5. **L. Flaccum** — jis būdamas pretorium Azijoj, buvo kaltinamas del kyšių, bet Cicerono dėka buvo išteisintas; Ciceronas tuo reikalu laikė kalbą *„Pro Flacco"*.

III skyrius.

Arcesso, ivi, itum 3 — šaukti, kviesti.
tardissime — palengvėle, labai vėlai, visų vėliausiai.
7. Frequens, ntis — tankus, gausus.
mane — ryto metą.
temere — kvailai; be pagrindo.
integer, gra, grum — neliestas, ištisas, grynas.
arbitror 1 — manyti, galvoti, spręsti.

celeriter — greitai.
8. Statim — tuojau.
admonitus, us m — patarimas.

aedes, ium f. (plur.) — namai, pastatas.

---

6. **Cum... inciperent** — coniunctivus, pareinąs nuo *cum historicum*. **Integris signis** = su nesuplėšytais antspaudais: romėnai rašydavo laiškus lentelėse (vaškuotose), kurias, prirašius, sudėdavo ir surišdavo virvele, o ant ryšio padėdavo antspaudą. **Ipsi** — t. y. allobrogai: pasiuntiniai ir Volturcjius. **Cimbrus Gabinius** — jam buvo pavesta padegti Romą; **L. Statilius** turėjo būti jo padėjėju. **C. Cethegus** turėjo nužudyti senatorius ir konsulą.

7. **Frequentes** — gausūs, didelio skaičiaus. **Si** = *etiamsi*.

8. **Praesidio** = auxilio. **Ille** = Catilina.

IV skyrius.

9. Iusiurandum, iuris iurandi n — priesaika.
desum, defui, deesse—nebūti, neužtekti.
haruspex, icis m — pranašas.

necesse — reikia.
virgo, inis f — mergaitė.
incensio, onis f — padegimas, gaisras.

---

9. **Galli** = Allobroges. **Ex fatis Sibyllinis**: *Sibylla* reiškia (graikų ir romėnų legendose) moteriškės vardą. Toji moteriškė buvusi dievo Apollono apdovanota pranašavimo galia. Tuo vardu buvo vadinamos pranašysčių knygos, kurios sibilės (moteriškės) buvo parduotos karaliui Tarkvinijui. Tos knygos romėnų buvo laikomos šventomis. Jų originalai buvo sudegti 83 m., bet paskum naujas pranašysčių rinkinys buvo pagamintas iš įvairių šaltinių, kuris irgi buvo laikomas šventuoju (ir krikščionys taipgi pradžioj laikė tas knygas Dievo įkvėptomis, šventomis). Tos knygos romėnų buvo pripažintos valstybės *orakulu* ir buvo laikomos Kapitolijaus šventovėje. Sunkiais momentais romėnai kreipėsi į tas knygas *(adire libros)*.

V skyrius.

10. Item — taipgi.
ferramentum, i n — geležinis įnagis, geležin. padargas.
recito 1 — skaityti garsiai.
repente — staiga.
adnuo, ui 3 — linkterėti galva (sutinkant su kuo).
imago, inis f. — paveikslas.
mutus 3 — nebylys(-lė); nešnekus.
11. Aliquanto — kiek, kiek nors.
indicium, ii n — išrodymas, įrodymas, ženklas.
edo, didi, ditum 3 — išduoti, iškelti aikštėn, paskelbti.
surgo, surrexi, surrectum 3 — keltis.
constanter — griežtai, tvirtai.
demens, ntis — beprotis.
12. Aperio, rui, rtum, 4 — atidaryti, atverti.
vehementissime — labai stipriai.
insimulo 1 — prikišti ką kam, kaltinti, skųsti.
13. Obstipesco, pui 3 — nustebti.
intueor, itus sum 2 — žiūrėti akis įsmeigus; nuleisti akis.
furtim — slapta (lyg pasivogiant).
aspicio, exi, ctum 3 — pažiūrėti, pažvelgti, apžiūrėti; inter se aspicere = žiūrėti kits į kitą.

---

10. **Saturnalibus** — tai buvo šventės, įsteigtos dievo Saturno garbei; buvo pradedamos gruodžio 19 d. ir švenčiamos 7 dienas. Su Saturno vardu buvo rišamas padavimas apie *aukso amžių*. Buvo tai džiaugsmo ir linksmybės šventės visiems žmonėms be kokios išimties, net vergai ir tie tada buvo laikomi laisvais žmonėmis ir lygiais savo šeimininkams, kurie patys, senuoju papratimu, juos vaišindavo. **Tabellas** = minėti sąmokslininkų laiškai. **Cognovit** = agnovit (pripažino). **Sibi** — dativus commodi. **Bonorum ferramentorum studiosum** — mėgėjas (rinkėjas) gerųjų metalinių dirbinių. **Tabellas** = paties Lentulo laiškas.

11. **Eadem ratione** — abl. qualitatis prie *litterae;* prasme: to paties, vienodo turinio. **Respondissent** — coniunctivus, pareinąs nuo *cum historicum*. **Scelere** — ablativus causae. **Dicendi** — genetivus gerundii, pareinąs nuo *exercitatio*.

12. **Sine nomine** — „be vardo", „be parašo". Romėnai ne laiško gale pasirašydavo, bet jo pradžioj pažymėdavo savo vardą. *Lentulus* tos įprastos formos nesilaikė savo laiške, todel: „*sine nomine*".

VI skyrius.

14. Opera, ae f — pastanga, veikimas.
impertio 4 — priskirti, suteikti.
abdico 1 — atmesti, atsisakyti.
procuratio, onis f — rūpinimasis, rūpestis, tvarkymas.
deposco, poposci 3 — labai prašyti.
attribuo, ui, utum 3 — priskirti, paskirti.
libertinus, i m — vergas, įgijęs laisvojo teises.
15. Transigo, egi, actum 3 — įvykdyti, išpildyti.
amitto, misi, missum 3 — nuleisti, pamesti; netekti, nustoti.

---

13. **Indicia** — čia sinonymas su vardu *argumenta* (išrodymai). **Indiciis expositis...** — ablativus absolutus. **Quid placeret** — coniunctivus netiesioginio klsusimo. **Principibus** — *principes senatus* buvo vadinami senatoriai, kurie, renkant balsus, pirmieji paduodavo savo balsą, būtent: visų pirma *consules designati*, paskum *praetores*, pagaliau visi kiti senatoriai. **Quid censuerit** — coniunctivus netiesioginio klausimo.

14. **Gratiae... aguntur** — *gratias agere* (referre): dėkingumą pareikšti (išreikšti); *gratias habere*: dėkingumą jausti, dėkingam jaustis. **Maximis periculis** — ablativus separationis, — nuo veiksmažodžio *liberare*. **Opera forti fidelique** — paprastas posakis, vartojamas oficiališkuose dokumentuose.

15. **Meo nomine** — abl. limitationis: *mano garbei*. **Incendiis... caede** — abl. separationis. **Occideret** — coni., pareinąs nuo jungtuko *quominus*. **In... Lentulo puniendo** — *gerundivum*.

VII skyrius.

16. (Ops), opis f (nėra Nuom. ir Dat. S.) valdžia, galia; pagalba, priemonė.
somnus, i m — sapnas.
adeps, dipis m ir f — taukai, lašiniai.

nosco, novi, notum 3 — žinoti, pažinti.
aditus, us m — priėjimas, įėjimas.
tempto 1 — mėginti, bandyti; tirti.
aptus 3 — patogus.
obeo, ii, itum, ire — apeiti, lankyti, patikrinti.
occurro, curri, cursum 3 — bėgti priešais, sutikti.
sitis, is f — troškulys.

17. Callidus 3 — gudrus.
cervix, icis f — sprandas, kaklas,
exitium, ii n — išnaikinimas, pražūtis.
denuntio 1 — pranešti, paskelbti.
testis, is m. ir f — liudytojas (-ja).
furtum, i n — vagystė.
dimico 1 — kovoti (mūšyje).

---

16. **Norat** = *noverat*. **Omnium aditus tenebat** — *omnium*: genetivus obiectivus, — nuo *aditus*. **Ei** — dativus possessivus, sujungtas su veiksmažodžiu *erat*. **Mandarat** = mandaverat. **Vigilaret** = nesumerkdamas akių naktį. **Laboraret** = nevengdamas savo paties vargų.
17. **Acrem** = energiškąjį. **Paratum** = *promptum*. **Molem.. cervicibus** — metafora, reiškia *jungą*. Ciceronas nevartoja vienaskaitos žodžio *cervix*. **Quoad fuit** — t. y. *in urbe; quoad* = kol ne. **Consiliis** — dativus, nuo *occurri* ir *obstiti* (= vartojau priemones prieš).

VIII skyrius.

18. Coniectura, ae f — manymas, spėjimas.
occidens, ntis m — vakarai.
ardor, oris m — karštumas, kaitra.
fulmen, inis n — žaibas.
cano, cecini, cantum 3 — dainuoti, giedoti.
19. Percutio, cussi, cussum 3 — mušti, žeisti.
simulacrum, i n — statula.
liquefacio, feci, factum 3 — tirpdyti; išdėstyti.

tango, tetigi, tactum 3 — liesti.
inauro 1 = auksinti.
inhio 1 — (alicui rei) — išžioti (burną), ieškoti su atvira burna; geisti.
flecto, xi, xum 3 — lenkti, lankstyti, sukti, versti.
20. Oriens, ntis m — rytai.
converto, ti, sum 3 — sukti, versti, apversti.
clam — slapta.

18. **Nutu atque consilio** — abl. causae. **Idque... coniectura consequi** = mes galime padaryti tą išvadą paprastu sumetimu. **Gubernatio potuisse** — nom. cum. inf., — pareinąs nuo veiksmažodžio *videtur*. **Humani consilii** — *genetivus possessivus*. **Ut haec** — *ut consecutivum*.

19. **Legum aera** — metalinės lentos, kuriose buvo surašyti įstatymai. **Uberibus** — dativus, pareinąs nuo *inhiantem*. **Haruspices... ex Etruria** — nors Romoje buvo ir savųjų pranašautojų, tačiau sunkiomis valandomis buvo kreipiamasi į Etrurijos žynius.

20. **Ad placandos deos** — gerundivum. **Curiamque** — *curia Hostilia* buvo pirmykšti senato rūmai, pastatyti, einant padavimu, *Tullo Hostilijaus*, trečiojo Romos karaliaus.

IX skyrius.

21. Aversus 3 — atsisukęs, atsivertęs; atsitolinęs.
praecipue — ypač.
nutus, us m — ženklas, valia.
22. Funestus 3 — pragaištingas.
conor 1 — mėginti, stengtis.
dementer — beprotiškai.
ignotus 3 — nežinomas.
ultro — laisvu noru.
divinitus (adv.) — dieviškai, pagal dievų valią.

---

21. **Mente** — ablativus limitationis; *mente captus* — pamišėlis, beprotis. **Nutu ac potestate** — ablativus causae. **Et ea...** — t. y. caedes, incendia, interitum. **Nonne** — klausiamasis žodelis (dalelytė), vartojama, kad klausiąs laukia teigiamojo atsakymo: *argi, argi ne*. **Ut statueretur** — *ut consecutivum*. **Indices** = kaltintojai; šiuo vardu Ciceronas pažymi allobrogus ir Volturcijų.

22. **Ille, ille Iuppiter** — Ciceronas, pakartodamas tą įvardį (ille), rodė ranka į statulą. **Tanta indicia** — tokie svarbūs kaltinimai (įrodymai). **Tantae res** = tokia nepaprastai svarbi paslaptis. **Non nolle** — figūra, vadinama *litotes*.

III Išvada.

X, XI ir XII skyriai.

23. Pulvinar, ris n — priegalvis; šventovė.
celebro 1 — švęsti, garbinti.
24. Recordor 1 — atminti.
dissensio, onis f — nesusipratimas, nesutarimas.
custos, odis m — sargas.
interimo, emi, emptum 3 — išnaikinti, išžudyti.
acervus, i m — krūva.
ulciscor, ultus sum 3 — keršyti.
opus est — reikia.
deminutio, onis f — sumažinimas, nuostolis.
luctus, us m — liūdesys.
25. Conflagro 1 — sudegti.
barbaria, ae f — barbarų kraštas.
supersum, fui, esse — sveikam išlikti.
infinitus 3 — nepabaigtas, begalinis.
26. Praemium, ii n — atlyginimas.
insigne, is n — ženklas, garbės ženklas.
monumentum, i n — paminklas.
praeterquam — be, be to.
sempiternus 3 — amžinas.
cresco, crevi, cretum 3 — augti.
inveterasco, avi, atum 3—įsenėti, įsisenėti.
27. Subigo, egi, actum 3— pavergti.
prosum, fui, prodesse — naudos atnešti, naudingam būti.
obsum, obfui, obesse — daryti žalos, kenkti.
dignitas, atis f — vertybė; autoritetas; autoriteto reikšmė.
violo 1 — elgtis (daryti ką) su prievarta; niekinti, profanuoti.
28. Lacesso, sivi, situm 3— erzinti, pulti, šaukti į kovą.
posthac — paskui.
acquiro, sivi, situm 3 — įgyti, priduoti.
29. Laedo, si, sum 3—kenkti, žeisti; įžeisti.
tracto 1 — elgtis,
aeque — lygiai, taip pat.
pax, pacis f — taika, santaika; ramybė.

---

23. **Ad omnia pulvinaria** = visose švetovėse. *Pulvinaria*, tikrai sakant, buvo kilimai, arba sofos, ant kurių buvo sustatomos dievų statulos per šventę, vadinamą *lectisternium*, per kurią buvo vaišinami dievai.

24. **P. Sulpicium** — liaudies tribūnas, buvęs Sullos šalininkas, paskum priešas. **Armis** — abl. instrumenti. **Cn. Octavius** — konsulas, Sullos draugas. **Hic locus** — t. y. forumas. **Lumina civitatis** (miesto „žvaigždės"); čia Ciceronas turi galvoj K. Katulą, M. Antonijų, K. Scevolą.

25. **Lex** = taisyklė. **Ut salvi.. conservaremini** — coni. (imperfecti), — nuo *ut consecutivum*.

26. **Virtutis** — genetiv. obiectivus. **Quorum alter fines...** = Pompejus; genetiv. partitivus.

27. **Possent** — coni.,—nuo *ne*. **Vestrum**—genetivus posses.

29. **Gesta esse...** — nom. cum. inf.

KETVIRTOJI KALBA.

(SENATE)

Į ž a n g a.

I, II ir III skyriai.

1. Iucundus 3 — malonus.
gratus 3 — dėkingas, malonus.
acerbitas, atis f — kartybė; nusiminimas.
cruciatus, us m — kankinimas.
2. Campus, i m — lyguma, laukas.
consecro 1 — pašvęsti.
vacuus 3 — tuščias, laisvas.
faedus 3 — kvailas, biaurus; foeda flamma = naikinąs viską gaisras.
vates, is m — pranašas.
3. Parco, peperci, temperatum 3 — pagailėti (nebausti).
desino, sivi, situm 3 — nustoti, paliauti.
obtingo, tigi 3 — nutikti, atsitikti.
lacrima, ae f — ašara.
exanimo 1 — gyvybę atimti; exanimatus — nelaimės prislėgtas, užmuštas.
uxor, oris f — pati, žmona.
metus, us m — baimė.
obses, idis m ir f — įkaitas.
4. Procella, ae f — audra.
agrarii, orum m — žemės reformos šalininkai.
resto stiti, 1 — atlikti, palikti, pasilikti.
lamentor 1 — verkti, raudoti, gailėtis.
5. Index, icis m — rodyklė, pranešėjas, šnipas.
reus 3 — kaltinamasis (—teismo) kaltas, kaltininkas.
censeo, ui, 2 — nustatyti, nuspręsti.
damno 1 — smerkti.

1. **Rei publicae** — genetivus obiectivus, — nuo *periculum*. **Si id depulsum sit** —coniunctiv. sąlyg. sakiny *(casus potentialis)*. **Salutis meae** — genetivus obiectivus, — nuo *obliti*.

2. **In quo omnis aequitas continetur** — politiškieji romėnų susirinkimai buvo daromi forume; čia pat liaudies tribūnas turėjo vietą savo teismams ir bausmėms. **Consularibus auspiciis** — konsulų *komicijos* (susirinkimai) buvo daromi Marso lauke ir buvo pradedami iškilmingais būrimais *(auspiciis)*.

3. **Consulite vobis, prospicite patriae**; veiksmažodžiai *consulere* ir *prospicere* su naudininku reiškia: *rūpintis, pasirūpinti (susirūpinti)*. **Filia** = *Tullia*. **Filius** = *Marcus*, **Gener** = vyras Tullijos; jis dar buvo vadinamas *C. Calpurnius Piso*. **Rebus** — aplinkybėmis.

4. **Agrarios** = žemės reformos šalininkai (partija), kurie reikalavo įstatymo „*lex agraria*", ir žemės (norėjo gauti žemės). **Ad deplorandum... nomen... lamentandam calamitatem** — prielinksnis *ad* su gerundyvu vartojamas tikslui (siekimas).

5. **Indices** = allobrogai ir Volturcijus. **Multis... iudiciis iudicavistis** — *figura etymologica;* išversti: daug kartų (dažnai) sprendėte.

II Tema.

IV ir V skyriai.

7. Multo 1 — bausti.
privo 1 — atimti.
usurpo 1 — vartoti, naudotis; savinti.
quies, etis f —ramybė, poilsis.
dispertio 4 — išdalyti, išskirstyti.
8. Sancio, nxi, nctum 4 — pašvęsti, patvirtinti.
cunsolor 1 — guosti, raminti.
ormido, inis f — baimė.
9. Cognitor, oris m — advokatas, atstovas; šalininkas.
concionator, oris m — liaudies oratorius; demagogas.
10. Gratulatio, onis f — dėkingumas; sveikinimas.
lator, oris m — nešikas.
largitor, oris m — davėjas, dovanotojas.
prodigus 3 — eikvotojas.
mitis, e — minkštas, romus.
tenebrae, arum f — tamsybės.
mendicitas, atis f — neturtas, elgetavimas.

6. **Quid iudicetis... censeatis** —*coniunctivus* netiesioginiame klausime. **Statuendum vobis** — veikiamasis asmuo prie gerundyvo reiškiamas visados naudininku.

7. **C. Caesaris** — Cezaris, būdamas pretoriumi, kalbėjo prieš mirties busmę. **Aut laborem... quietem (esse)** — Cezaris šitą mintį pasisavino iš Epikuro mokslo.

8. **Ut spero** — *ut comparativum*. **Illi antiqui** = senoviniai, ypač graikų, poetai. **Voluerunt** = tvirtino. **Eis remotis** — abl. absolutus.

9. **Quid intersit**—coni., netiesioginiame klausime. **Popularis** = liaudies, demokratiškas.

10. Nudius tertius = nudius tertius dies est: trečią dieną, t. y. gruodžio 3 d.

VI skyrius.

11. Contio, onis f — susirinkimas, prakalba.
crudelitas, atis f — žiaurumas.
vituperatio, onis f — peikimas.
obtineo, ui, entum 2 — laikyti; gauti, tvirtinti, įrodyti.
punio 4 — bausti.
sensus, us m — jausmas.
perfruor, ctus sum 3 — naudotis, patirti malonumo.
misericordia, ae f —pasigailėjimas.
orbis, is f — ratas; orbis terrarum — pasaulis.
arx, cis f — pilis, tvirtovė.
cerno, crevi, cretum 3 — skirti; stebėti, regėti; cernere animo = vaizduoti sau.
sepelio, vi, ultum 4 — laidoti.

12. Vexatio, onis f —kankinimas.
perhorresco, perhorrui, 3 — pasibaisėti, išsigąsti.
quaero, sivi, situm 3 — ieškoti, klausti.
servus, i m — vergas.
importunus 3 — nepatogus.
noceo, ui, itum 2 — kenkti.
unusquisque, unaquaeque — kiekvienas, kiekviena.
vestigium, ii n — pėdsakas.
cinis, eris m — pelenai.
remissus 3 — atlaidas, tykus, nuolaidus.
fama, ae, f — girdas, gandas.

13. Quispiam, quaepiam, quidpiam — kas nors.
impubes, beris — nesubrendęs.
neco 1 — užmušti.
contentio, onis f — pastanga, ginčas, kova.
armatus 3 — ginkluotas.
concito 1 — kurstyti.

voco 1 — šaukti, kviesti.
inflammo 1 — uždegti, sudeginti.
vereor, itus sum 2 — bijoti.
nefandus 3 — neapsakomas, begėdiškas.

remissio, onis f — atleidimas, suminkštinimas, sušvelninimas.
animadversio, onis f — dėmesio kreipimas, pastebėjimas, nubaudimas.

---

11. **Sive... sive** — šitas žodelis išlaiko čia reikšmę sąlyginio jungtuko. **Comitem** = Caesarem. **Obtinebo** = *probabo* arba *docebo*. **Eam** = crudelitatem. **Atrocitate** — ablativus causae. **Me** — ablativus comparationis. **Cethegi et furor** = aspectus Cethegi furentis — *hendiadys*. **Bacchantis** — *participium coniunctum*.

12. **Cum... mihi proposui... perhorresco**—*cum iterativum* **Ex fatis** = sibyllinis. **Purpuratum esse hunc Gabinium** — Gabinijus buvo pats artimasis draugas Lentulo. Lentulas, įgijęs valdžios, būtų, be abejo, iškėlęs jį į poaukštį, kurio garbės ženklu būtų purpuras. **Matrum** — genetivus subiectivus. **Virginum, puerorum** — genetivus subiectivus. **Vestalium** — genetiv. subiectivus, — nuo *vexationem*. Clemens... crudelissimus esse *nom. cum inf.*, pareinąs nuo veiksmažodžio *videatur*.

13. **Nisi vero cupiam** — pasakymas, pareikštas ironiška prasme. **L. Caesar** — giminė Julijaus Cezario; jis buvo consulu 64 m., kada antruoju konsulu buvo K. Marijus Figulas. **Cum... dixit** — cum temporale. Sororis suae... virum—Julija, Cezario sesuo, po mirties savo pirmojo vyro Antonijaus Kretino, ištekėjo už Kornelijaus Lentulo. Avum suum interfectum... — šitas senuolis *(avus)* buvo Klaudijus Flakas, Kajaus Grakcho draugas. **Severitate**—abl. causae.

VII skyrius.

14. Dissimulo 1 — apsimesti, slėpti.
iacio, ieci, iactum 3 — mėtyti, skleisti, platinti.
satis — gana, užtenka.
paro 1 — ruošti.
cura, ea f — rūpestis.

diligentia, ae f — pastanga, uolumas.
retineo, ui, entum 2 — sulaikyti, išlaikyti, išsaugoti.
communis, e — bendras.
aetas, atis f — ūgis.
circum — aplink, apie.

condo, didi, ditum 3 — įkurtį, įsteigti; post urbem conditam = po įkūrimo miesto.

15. Secerno, crevi, cretum 3 — atskirti, išskirti.

acerbus 3 — kartus, žiaurus.

frequentia, ae f — gausumas; gausingas susirinkimas.

commemoro 1 — minėti.

concedo, cessi, cessum 3 — nueiti, nusileisti.

certo 1 — ginčytis, kovoti.

concordia, ae f — sutikimas, santaika, vienybė.

par, paris — lygus.

convenio, veni, ventum 4 — sueiti, susirinkti.

scriba, ae m — raštininkas.

sors, sortis f — likimas, burtas.

16. Ingenuus 3 — gimęs iš laisvų tėvų, žmogus taurios šeimos, kilimo.

tenuis, e — tęvas, plonas; kilimo žemos šeimos.

libertas, atis f — laisvė.

solum, i n — žemė, žemės sluogsnis.

carus 3 — brangus.

dulcis, e — saldus, malonus.

iucundus 3 — malonus.

---

14. **Iaciuntur... voces** — girdėti balsai. **Cura atque diligentia** — du sinonymai sąvokai sustiprinti. **Maiore...** jungiama su **voluntate. Ad summum imperium retinendum** — čia kalba Ciceronas apie Lentulą, norėjusį pasidaryti Romos valdovu; — gerundyvas. **Cum viderent** — coniunctivus, pareinąs nuo *cum historicum.*

15. **Improborum** = nevertųjų. **Virtute** = drąsumu. **Ex multorum annorum dissensione** — Kova tarp senatorių ir raitelių luomų ėjo del teisės būti prisiekusiais nariais ir teisėjais, pretorių įgaliojamais; šitą teisę turėjo iš senovės vieni senatoriai, bet 122 m. Kajus Grakchas tą teisę *(lex iudiciaria)* suteikė raiteliams; vėliau Sulla, liaudies partijos nugalėtojas, vėl tą teisę sugrąžino senatoriams. Del tos priežasties kildavo nuolatinių nesusipratimų visuomenėje, ir delto kilo ir karai tarp Marijaus ir Sullos. **Pari studio** — ablativus modi. **Tribunos aerarios** — *tribūnai* — iždininkai gaudavo į savo rankas tam tikrų pinigų sumų, reikalingų kariuomenei išlaikyti ir mokėti kareiviams. Tribūnai, nors kilimo buvo plebėjai, tačiau turėjo teisės dalyvauti teisme.

16. **Ingenuorum** — genetivus partitivus, pareinąs nuo *multi-*

tudo. **Urbis** — genetivus obiectivus, pareinąs nuo *aspectus*. **Libertatis** — genetivus obiectivus, pareinąs nuo *possessio*. **Patriae** — genetivus subiectivus.

VIII Skyrius.

Pretium, ii n — kaina, mokestis.
virtus, utis f — dorybė.
consequor, secutus sum 3 – sekti, pasiekti.
iudico 1 — teisti, spręsti.
defendo, di, sum 3 — ginti, globoti, saugoti.
excito 1 — kurstyti, raginti, kelti.
tolerabilis, e — pakenčiamas.
servitus, utis f — vergovė.
audacia, ae f — drąsumas; įžūlumas.
cupio, ivi, itum 3 — geisti.
17. Leno, onis m — tarpininkas, agentas.
taberna, ae f — krautuvė, smuklė.
egens, ntis — neturįs, neturtingas, stokojąs.
imperitus 3 — nepritynęs.
coepi, coepisse (verb. defect.) — pradėti.
tempto 1 — bandyti, mėginti, liesti.
invenio, veni, ventum 4 — rasti, atrasti.
sella, ae f — kedė, suolas.
quaestus, us m — pelnas.
cubile, is n — patalas, lova.
otiosus 3 — dykas, ramus.
salvus 3 — sveikas, nepažeistas, visas.
immo — juo labiau, priešingai.
genus, eris n — giminė, kiltis; tauta.
universus 3 — visas.
amans, ntis (part. praes. act.) — mylįs.
otium, ii n — atspėjamas nuo darbo laikas.
sustento 1 — palaikyti, išlaikyti.
alo, alui, altum (alitum) 3 — penėti, maitinti.
occludo, si, sum 3 — uždaryti, užrakinti, užvožti.

Libertinorum hominum — lotynų kalboje reikia skirti daiktavardį *libertus*, i (m), kuriuo buvo vadinamas laisvas pilietis atžvilgiu savo pirmojo (buvusiojo) viešpaties, todel sakoma, *libertus Caesaris*, *libertus Ciceronis*, — ir būdvardį *libertinus*, kuriuo buvo vadinami visi atleistieji (laisvieji) piliečiai, be kokio atžvilgio į jų buvusius ponus; tokių piliečių Romoje buvo labai daug ir jų tarpe nemaža turtininkų. Jų teisės vis delto buvo kiek susiaurintos: jų

vaikai negalėjo būti valstybės tarnautojais.

17. **Commovet** — sujaudina. **Lenonem** = faktorius, agentas. **Tabernas** — krautuvės (parduotuvės), amatininkų įstaigos; jos buvo žemutiniuose namų aukštuose ir buvo laikomos visados atdaros, ir todel žmonėms, einantiems gatvėmis, buvo viskas matyti, kas ten jose buvo veikiama. Tokių **tabernų** tais laikais yra buvę ir apie forumą. **Instrumentum** — *metonimijos* figūra (=amatas). **Futurum fuit** = reikėtų laukti (tikėtis).

IX skyrius.

18. Praesidium, ii n — apsauga, pagalba.
provideo, vidi, visum 2 — numatyti, pasirūpinti.
medius 3 — vidurinis.
conservo 1 — saugoti, išlaikyti; išgelbėti.
mens, mentis f — mintis, protas.
vox, vocis f — balsas.
consentio, sensi, sensum 4 — sutikti, išreikšti sutikimą.
supplex, icis — maldautojas.
tendo, tetendi, tensum (tentum) 3 — tęsti, traukti.
ara, ae f — aukuras, altorius.
sedes, is f — sodyba, būstas.
19. Memor, oris — atmenąs.
primum — pirma, pradžioj.
labor, oris m — darbas.
fundo 1 — įkurti, įsteigti.
stabilo 1 — nustatyti (tvirtai).
benignitas, atis f — palankumas, malonė.
augeo, auxi, auctum 2 — didinti, dauginti.
exaggero 1 — perdaug kelti, didinti.
nox, noctis f — naktis.
paene — beveik, vos-ne-vos.
conficio, feci, fectum 3 — daryti, įvykdyti.
praecurro, curri, cursum 3 — užbėgti priešais; pralenkti, pranešti.
debeo, ui, itum 2 — kaltam būti.
officium, ii n — pareiga, priedermė.
fungor, functus sum 3 — pareigą eiti; išpildyti.

---

18. **Atque** = ir net. **Mente, voluntate, voce**—ablativi limitationis, sudarą figūrą, vadinamą *„climax“ (gradatio)*:**mente** — galvojimas (galvojimo būdas), **voluntate** — išvidinis noras veikti sulig įsitikinimais, **voce** — atviras pareiškimas apie pirma ir antra.

Ad conservandam rem publicam — gerundyvas su prielinksniu *ad*, tikslą (siekimą) reiškiąs. **Facibus** = padegintojai. **Patria** = Romos miestas. **Arcem et Capitolium** — Kapitolijus buvo visų Romos kalnų gražiausias; jame buvo tvirtovė su didžiaisiais vartais nuo forumo pusės. **Aras penatium** — Ciceronas čia turi galvoje valstybinius penatus Vestos maldykloje, turėjusius tos pačios reikšmės valstybei, kaip kad privatiems namams naminiai dievai. **Illum ignem Vestae** — tai sakydamas, oratorius ranka rodė į Vestos šventovės pusę, nes Vestos šventovė stovėjo kaip tik prieš Konkordijos šventyklą, kitame forumo gale. **Hodierno die vobis iudicandum est** —, *hodierno die* ablativus temporis; *vobis* naudininkas, kuriuo reiškiamas veikiamasis asmuo prie gerundyvo formos.

19. **Facultas** = occasio (proga). **Oblitum sui** — genetivus obiectivus *(sui)*. **In civili causa** = politikos dalykas, naminės (vidaus) politikos reikalas. **Sentientem** — participium coniunctum. **Quantis laboribus imperium... una nox paene delerit** — trumpesnis posakis vietoj: *quantis laboribus imperium fundatum sit, quod una nox paene delevit.* **Mea vox functa...** — nom. cum inf. **Officio consulari** — abl. instrumenti.

III. I š v a d a.

X skyrius.

20. Antequam — pirm kaip.
redeo, ii, itum, ire — pareiti, sugrįžti.
inimicus, i m — priešas, nepritelis.
turpis, e — gėdingas.
infirmus 3 — silpnas.
abiectus 3 — numestas, atmestas, paniekintas.
scelus, eris n — nedorybė, nusižengimas.
paenitet, uit, 2 — gailėtis.
etenim — nes, juk.
fortasse — gali būti.
minitor 1 — grasyti.
honesto 1 — gerbti, garbinti.
assequor, secutus sum 3 — pasiekti.
gero, gessi, gestum 3 — vesti.
21. Cogo, egi, actum 3 — priversti.
eximius 3 — įžymus, puikus.
infestus 3 — priešas, priešininkas.
currus, us m — vežimas, ratai.
metus, us m — baimė.

cursus, us m — bėgimas, judėjimas.
forte — gal būti.
patefacio, feci, factum 3 — atidaryti, iškelti aikštėn.
exeo, ii, itum, ire — išeiti.
curo 1 — rūpintis, stengtis.
revertor, versus sum 3 — sugrįžti.

22. Externus 3 — išorinis.
domesticus 3 — naminis.
alienigena, ae — svetimtautis.
opprimo, pressi, pressum 3 — spausti, persekioti; nugalėti.
beneficium, ii n — geradarybė malonė.
depravo 1 — iškreipti, gadinti, tvirkinti.
semel — vieną kartą.
coerceo, ui, itum 2 — sulaikyti, sutvardyti.
placo 1 — maldyti, guosti, raminti.
aeternus 3 — amžinas.
sermo, onis m — kalba, pasikalkalbėjimas, prakalba.
haereo, haesi, haesum 2 — kyboti, karoti, pasilikti.
propulso 1 — ginti, varyti, išvyti.
confido, fisus sum 3 — tikėti, tikėtis, pasitikėti.
reperio, peri, pertum 4 — rasti, atrasti.
coniunctio, onis f — sujungimas, sąjunga.
conspiratio, onis f — sutikimas, vienybė.
confringo, fregi, fractum 3 — sulaužyti, sutraukyti, sunaikinti.
labefacto 1 — pajudinti, pakrutinti.

---

20. **Coniuratorum** — genetivus partitivus, pareinąs nuo *manus*. **Quam... esse permagnam** — acc. cum. infinitivo, pareinąs nuo *videtis*. **Inimicorum** — genetivus partitivus, pareinąs nuo *multitudinem*. **Furore et scelere** — figūra *hendiadys*. **Dignitas** = auctoritas. **Bene gestae... conservatae rei publicae** — figūra *zeugma*, t. y. sujungimas dviejų ir daugiau sąvokų su tokiu veiksmažodžiu, kurio prasmė tetinka vienai kuriai tų sąvokų.

21. **Sit Scipio clarus ille** —, *sit* — coniunctivus concessivus. **Scipio** — Publijus Kornelijus Scipijonas Afrikietis, kuris padarė galą Punų karui. **Alter... Africanus** — jaunesnysis Scipijonas Afrikietis, Emilijaus Povilo sūnus, kurio tėvas Scipijonas vyresnysis nugalėjo Kartaginą 146 m. ir Numidiją 133 m. **Eximia laude** — abl. causae. **Currum** — Emilijus Povilas, užkariavęs Makedoniją,

atsivedė vergu karalių Persėją ir liepė jam eiti pančiuose prieš savo triumfo vežimą. **Perses** — Ciceronas linksniuoja šitą vardą pirmąja graikų linksniuote (Perses, Persae, Persen, Perse). **Obsidione et metu** — ablativus separationis. **Qui bis Italiam obsidione liberavit** — pirmą kartą sumušdamas teutonus Gallijoj, antrą kartą — kimbrus Italijoj. **Regionibus ac terminis** — sinonymai.

22. **Uno loco** = una parte = vienu atžvilgiu; ablativus limitationis. **Mihi** — Ciceronas dažnai vartoja prie passivo naudininko linksnį. **Vestram** — vietoj *vestrum*. **Conspirationem** = consensum.

XI skyrius.

23. Neglego, xi, ctum 3 — niekinti, atsisakyti.
repudio 1 — atmesti, atitolinti.
hospitium, ii n — vaišingumas; sąjunga.
urbanus 3 — miestiškas.
tueor, tuitus sum 2 — žiūrėti, stebėti.
comparo 1 — paruošti.
conspicio, exi, ctum 3 — matyti, pastebėti.
postulo 1 — reikalauti.
dum — kolei.
figo, fixi, fixum 3—smeigti, įbesti, įkalti.
tutus 3 — ramus, apdraustas.
saepio, saepsi, saeptum 4—tverti, aptverti, globoti.
arbitror 1 — manyti; galvoti, spręsti.
spes, ei f — viltis.
fallo, fefelli, falsum 3 — prigauti.
supero 1 — imti viršų, nugalėti
commendo 1 — įgalioti.
filius, ii m — sūnus.
profecto — būtinai, tikrai.
satis — gana, užtenka.
non solum — verum etiam=netiktai, bet ir (-net).
memini, isse — atminti.

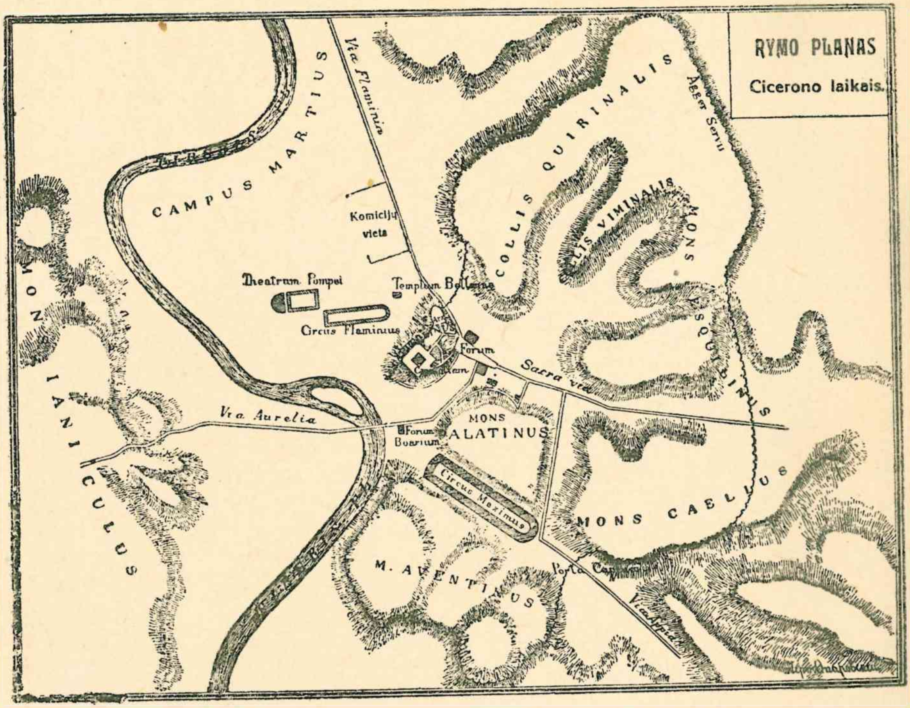
24. Fanum i n—šventa vieta, šventovė.
tectum, i n — stogas, namas, būstas.
instituo, ui, utum 3 — statyti, įstatyti, nustatyti; pradėti.
pareo, ui, itum 2 — klausyti, paklusniam būti.
dubito 1 — abejoti, svyruoti.
vivo, vixi, victum 3 — gyventi.
defendo, di, sum 3—saugoti, ginti, globoti.

23. **Quae** = haec; santykinis įvardis sakinio pradžioj atstoja rodomąjį įvardį. **Cum... sint** — coniunctivus, pareinąs nuo *cum*

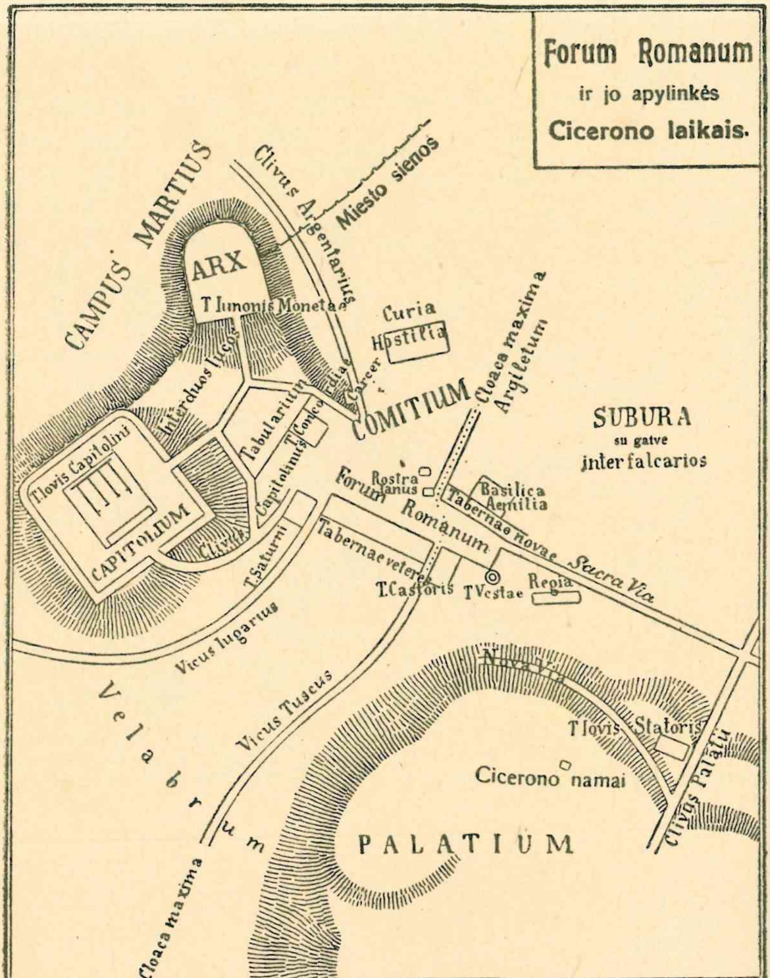
causale **Pro imperio** — Ciceronas, norėdamas atskirti Antonijų nuo Katilinos partijos, užleido jam turtingą Makedonijos provinciją. Ta savo nuolaida jis daug ko nustojo; aukodamas tad savo asmens gerovę valstybės reikalams, turėjo teisės reikalauti iš piliečių dėkingumo. Atsisakęs nuo Makedonijos, jisai sutiko būti valdytoju Gallijos Cizalpinės, tačiau ir šitą atidavė Metelui Celerui. **Pro clientelis hospitiisque provincialibus**—provincijos valdytojas turėdavo aibes klientų tame krašte, kurį valdė absoliutiška valdžia. Dažnai toks valdytojas imdavo savo globon (protektoratan) ištisus miestus, ir tas protektoratas pereidavo iš kartos kartai; štai siciliečiai, pav., buvo Marcello klientais, allobrogai — Fabijuas. O kai del vaišingumo tai senovės tautos juo labai pasižymėdavo.

Mei consulatus memoriam postulo— šitais žodžiais Ciceronas rodo piliečiams savo nuopelnus valstybei ir reikalauja pagalbos. **Quodsi... fefellerit...** — sąlyginis sakinys (casus realis). **Dignitatem** = honores. **Filium esse** — accusativus cum infinitivo, pareinąs nuo veiksmažodžio *memineritis.*

24. **De aris ac focis** = tai nedideli naminiai aukurai, laikomi prieš penatų paveikslus; *fana atque templa*—viešosios šventovės. **Ut instituistis** — čia Ciceronas turi galvoj priemones, kurias, jo nuomone, senatoriai pavartosią prieš sąmokslininkus. **Defendere** — čia šitas veiksmažodis reiškia *laikyti senato sprendimus*, neleisti, kad juos kas laužytų. **Per se ipsum** — tuo Ciceronas nori pažymėti, kad jis nereikalauja (neprivalo) pašalinės pagalbos. **Praestare** = pildyti senato sprendimus,—sinonymas žodžiui *defendere.*

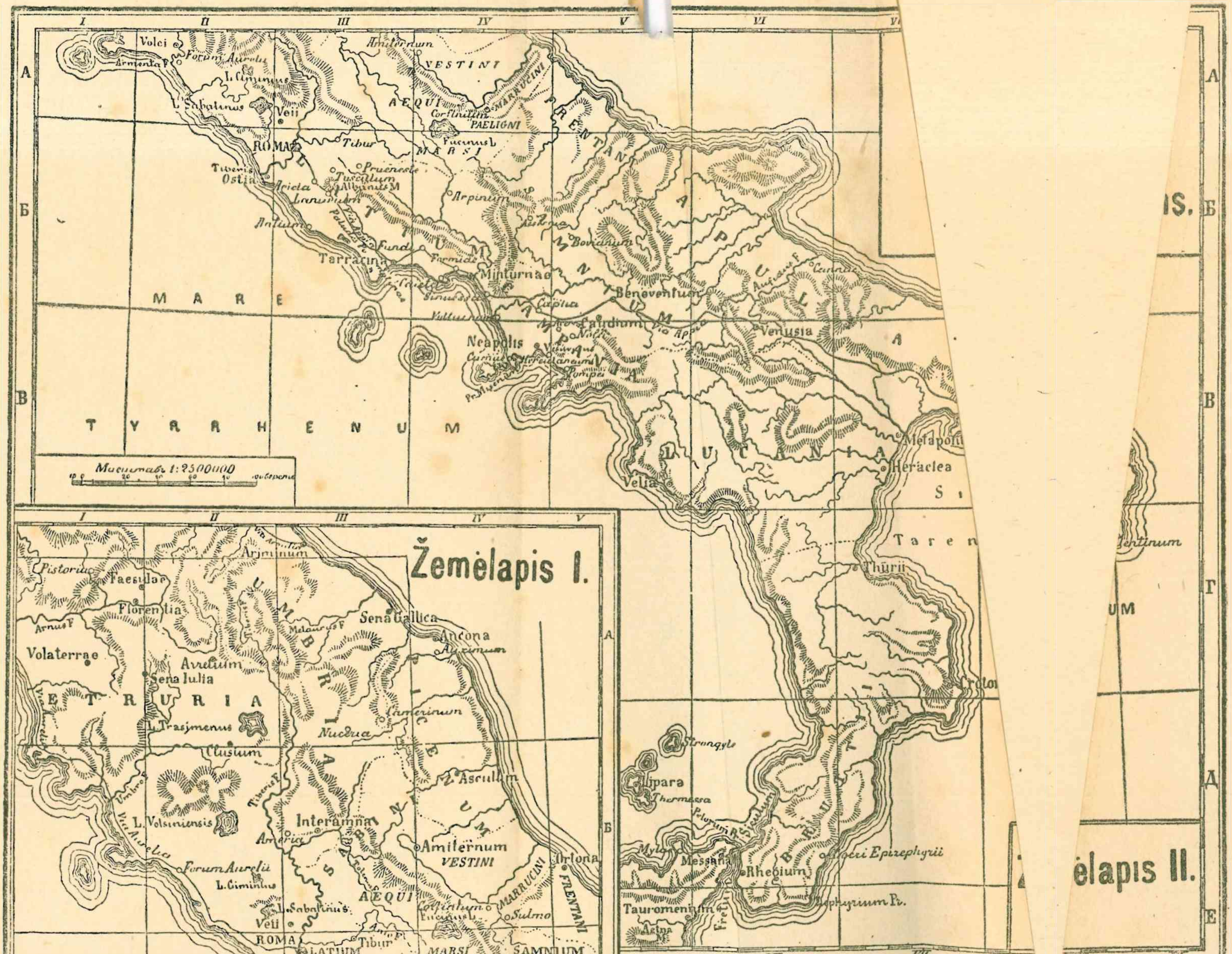

A. Ptašeko Knygyno leidinys. Kaunas, Prezidento g-vė 6 Nr.

Forum Romanum
ir jo apylinkės
Cicerono laikais.

A. Ptašeko Knygyno leidinys. Kaunas, Prezidento g-vė 6 Nr.

A. Ptašeko Knygyno leidinys. Kaunas, Prezidento g-vė 6 Nr,